

GRILLPARZEROVA TRAGÉDIE
SLÁVA A PÁD KRÁLE OTAKARA

Robert Pichl
1. místopředseda Grillparzerovy společnosti ve Vídni

Drama *Sláva a pád krále Otakara* vytvořil Franz Grillparzer během čtyř týdnů, v druhé polovině února a první půli března roku 1823. Jako téma zvolil tragický konflikt, který vzniká mezi politicky mocným jednotlivcem a organicky se vyvíjejícím státním společenstvím. Původní plán historického dramatu o Napoleonovi I. však zavrhl; dobová aktualita se mu jevila povrchní, zvolenou myšlenku chtěl raději pojmout z většího historického odstupu. K tomu se zdálo vhodné využít zásadní střetnutí mezi českým králem Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem Habsburským, jako téma dostatečně známé a významné pro vznik habsburské říše. Grillparzer intenzivně pracoval s historickým materiálem, zejména s *Rýmovanou kronikou* Otrokara aus der Gaal (1318) a se spisem *Mars Moravicus* Tomáše Pešiny z Čechorodu (Praha 1677). Posloužil mu i 15. svazek řady *Österreichischer Plutarch* Josepha von Hormayra, sbírky životopisných portrétů panovníků rakouské říše, která vycházela od roku 1807. Zvláště toto dílo probouzelo vlastenecký zájem a mnoha divadelním autorům posloužilo k dramatickému zpracování.

Grillparzer předložil drama roku 1823 cenzuře, ta však pro domnělé narážky na Napoleonův sňatek s princeznou Marií Luisou a vzhledem k případně polemicky pocitovanému vyobrazení české šlechty uvedení dramatu nepovolila. Manželka císaře Františka I. však uvolnění hry vymohla a 19. února 1825 se v Burgtheatru uskutečnila premiéra, ovšem s negativním ohlasem u kritiky.

Historické pozadí dramatu tvoří několik událostí. Roku 1261 se Otakar rozešel s manželkou Markétou, s níž se oženil roku 1251 kvůli jejímu babenberskému dědictví, a po vyhnání Uhrů ze Štýrska se oženil s Kunhutou Uherskou, vnučkou svého dosavadního nepřítele, uherského krále Bély IV. Dědicvím mu připadly také Korutány, Horní Kraňsko a Vindická marka (Dolní Kraňsko). Roku 1273 byl Rudolf Habsburský zvolen německým králem. Otakar proti volbě protestoval a říšského sněmu se neúčastnil. To vyvolalo roku 1276 říšskou válku proti Otakarovi, a když země Rakousko a Štýrsko přešly na Rudolfovu stranu, Otakar se 25. listopadu musel podrobit a od Rudolfa přijmout Čechy a Moravu jako říšské léno. Po nové vojenské výpravě, tentokrát Otakara proti Rudolfovi, se 26. srpna 1278 oba střetli v bitvě u Dürnkrot a Jedenspeigenu, v níž Otakar padl. Čechy a Moravu tak získal lénem jeho nezletilý syn (Václav II.), země Rakousko a Štýrsko připadly jako léno Rudolfovým synům Albrechtovi a Rudolfovi.

Děj dramatu se rozvíjí ve dvou tragických fázích konfliktu, obě určují průběh děje a ve státnické i soukromé rovině ovlivňují jednání postav. V 1. a 2. dějství se Otakar může cítit jako vládce říše a při vyhlídce

FRANZ GRILLPARZER SLÁVA A PÁD KRÁLE OTAKARA

TRAGÉDIE
V PĚTI DĚJSTVÍCH

na možné přijetí císařské hodnosti domýšlivě předstírat nerozhodnost. Současně se Závís ze šlechtického rodu Rožmberků začne stále intenzivněji – a úspěšně – ucházet o přízeň mladé královny, Otakar to však nebere na vědomí. Ve 3. dějství musí ve válce poražený Otakar uzavřít s vítězným Rudolfem mír a přijmout od něj své vlastní země, Čechy a Moravu, jako léno. Akt se odehrává diskrétně ve stanu, avšak Závís přetne stanovou šňůru a vydá tak klíčícího Otakara všanc veřejnému posměchu. Ve 4. dějství se obě dějové linie v rozhodujícím bodě dramatického dění protnou. Politicky pokořený Otakar, teď navíc ponížen i svou ženou a Závíšem, chystá novou válku proti Rudolfovi, která je obsahem 5. dějství. Před bitvou se ještě v Otakarovi u rakve manželky Markéty probudí svědomí a král hluboce lituje svého panovačného chování. „Kým byl jsem, červem? Že jsem rozhodl se napodobovat drze Pána světů, hledaje ve zlu cestu k dobrému!“ Přes Rudolfův výslovný zákaz, aby se kdokoli na Otakarovi osobně mstil, padne český král v souboji se synem muže, jehož kdysi vydal smrti. V závěru předá Rudolf svým synům v léno Rakousko a Štýrsko. Hra končí provoláním slávy habsburskému domu – „Bud sláva Habsburkovi v Rakousích! Sláva bud Habsburkům zde navěky!“, optimistickou vizí budoucnosti, která se však v pokračování, jakým je Grillparzerovo drama *Suár bratří Habsburků*, nakonec nevyplní.

Průběh historických událostí a některá fakta Grillparzer z dramatických důvodů pozměnil. Tak například nebyl Rudolf německý císař, nýbrž král, a Otakarovi nebyla německá koruna nikdy nabídnuta. Rovněž časový odstup mezi jednotlivými úseky děje je kratší. Básník také nepředstavil oba hlavní protagonisty v plakativním černobílém provedení, vždyť konečně Otakar chtěl svými činy prospět své zemi a Rudolf zase není prost charakterových chyb, když například Závise za jeho zlomyslnou akci se stanem patřičně nepotrestá. Drama o Otakarovi tedy nesmíme dezinterpretovat jako patriotickou propagandu, nýbrž chápat v původním slova smyslu – jako tragédii.

POSTAVY¹

PŘEMYSL OTAKAR, český král
MARKĚTA RAKOUSKÁ, vdova po Jindřichu Štaufském, jeho choť
BENEŠ Z DĚDIC, MILOTA A ZAVÍŠ, Rožmberkové
BERTA, Benešova dcera
KANCLÉR, olomoucký biskup a králov kancléř Bruno ze Schauenburku
BĚLA, uherský král
KUNHUTA UHERSKÁ, jeho vnučka
RUDOLF HABSBURSKÝ
ALBRECHT A RUDOLF, jeho synové
FRIEDRICH ZOLLERN, norimberský purkerabí
JINDŘICH Z LICHTENŠTEJNA A SCHENK Z EMERBERKU,
řakouští rytíři
STARÝ MERENBERG, FRIEDRICH PETTAUER A SEYFRIED
MERENBERG, *štyrští rytíři*
HERBOTT Z FÜLLENSTEINU
ORTOLF Z WINDISCHGRÄTZU
OTAKAR Z HORNKU
MERENBERGOVA MANŽELKA
PALTRAM VATZO, *vídeňský purkmistr*
PURKMISTR PRAŽSKÝ
CÍSAŘSKÝ HEROLD
HEJTMAN
KOSTELNÍK Z GÖTZENDORFU
PRVNÍ Z ŘÍSKÝCH VYSLANCŮ
KANCLÉR MOHUČSKÉHO ARCIBISKUPA
ALŽBĚTA, *Markétina komorná*
KOMORNÁ KRALOVNY KUNHUTY
ŽENA
ŠVÝCARSKÝ VOJÁK
POSEL
PANOŠ
VYSLANCI ŘÍSKÉHO SNĚMU
MĚŠTANÉ
ČEŠTÍ, RAKOUŠTÍ, ŠTYRŠTÍ A KORUTANŠTÍ ZEMŠTÍ PÁNÍ
A VÁLEČNÍCI A JEJICH SLUHOVÉ

¹ Franz Grillparzer nepřesně identifikoval některé postavy (např. Beneš, Milota ani Závíš nejsou členy rodu Rožmberků). Podrobnější informace k jednotlivým historickým doloženým osobám naleznete v poznámkách za textem hry.

Na bradě v Praze. Předpokoj královny. Napravo a nalevo dveře, z nichž první vedou do vnitřních komnat. Před nimi drží stráž Seyfried Merenberg, opřený o balapartnu.

Paní Alžběta s další komornou vycházejí z královny komnaty.

ALŽBĚTA

Barboro, pospěš k mistru Niklasovi!
Královna zdá se v pořádku, však kdo ví.

(Přichází sluha.)

ALŽBĚTA

Máš balzám? Dej ho sem, můj příteli.
Tak nešťastný den! Ach, ta nebohá!

(Přichází starý Merenberg.)

MERENBERG

Jak královně je?

ALŽBĚTA

Prapodivně je jí!
Je vidět, že se notně přemáhá.

MERENBERG

Je u ní někdo?

ALŽBĚTA

Hrabě z Habsburku!²
Proč zrovna já mám toho býti svědkem!
(Odhází do královny komnaty.)

MERENBERG

Synu!

SEYFRIED *(který tam v zamýšlení stál opřen o balapartnu)*

Vy, otče?

MERENBERG

Už jsi slyšel?

SEYFRIED

Ano!

2 Rudolf Habsburský nikdy nepobýval na Přemyslově pražském dvoře a nebyl ani Přemyslovým služebníkem. Je to chyba tradovaná v krásné literatuře na základě mýlných zpráv některých středověkých pramenů a Historie české (Historia Bohemica) Eneáše Silvia Piccolominiho, který napsal, že Rudolf „býval Otakarovým hofmistrem“.

MERENBERG

Co tomu říkáš?

SEYFRIED

Nevěřím!

MERENBERG

Jak?

SEYFRIED

Nevěřím! A tolik rozezlen jsem, že lhářům všem, co věří zprávě té, chci přetnout svojí halapartnou krk.

MERENBERG (*ustupuje*)

Ach běda, synu! Otce nestínej! Neboť i já v to věřím.

SEYFRIED

Vy?

MERENBERG

Já vím!

SEYFRIED

Jakže? Ten pán, ten rytíř a náš král, že takto by se vskutku zachoval, že opustil by vlastní ženu svou?

Což nesloužil jsem u něj jako páže, což právě on mi nebyl vždycky vzor veškerých ctností?

MERENBERG

Každý, kdo je zlý,

ten musel přece napřed dobrým být!

SEYFRIED

A všechno dobré, co jsem vykonal, nač pomyslel jsem, bylo kvůli němu a jeho ctnostem šlechtice a vládce.

Poslední dobou zle však ranil mne.

Neměl jsem s ním jít válčit do Uher!

Vidíte, myslí si, že dávný cit,

jímž k Bertě Rožmberské kdysi vzplál –³

3

Berta je smyšlená postava. Otakar měl dvě historicky doložené milenky, z nichž pouze jednu, Anežku, známe jménem. Inspirací pro jméno Grilloparzerovy Berty mohla být Perchta z Falkenštejna, Závíšova matka, případně literární známá Perchta z Rožmberka († 1476), nešťastná manželka Jana z Lichtenštejna.

vždyt víte! Kéz by z jeho života ta skvrna šla smýt – však hned je tu další! – Však věřte! Oni dohnali jej k tomu, ti Vítkovci! Fuj, jsou to kuplíři!

MERENBERG

Mysli si, co chceš, jednomu však věř: Královna musí pryč a služebnictvo i ona sama mají se proč bát.

Já ještě dnes se vracím na svůj zámek do Merenbergu, i ty musíš pryč!

SEYFRIED

Proč, otče?

MERENBERG

Tvoje důvěra je slepá!

Vede tě přímo do sevržení nožů.

Zdánlivě půjdeš se mnou, ale v Brucku už bude sluha, u něj čerství koně.

Ať všichni věří, že jsi se mnou. Ty

po tajných stezkách půjdeš do Německa.

Královna v nouzi nechce pomoc z Říše, já však to chci, tak pomáhej mi Bůh!

Nemohu vidět dceru svého pána

vyhnanou odsud zcela bez ochrany.

Běž do Frankfurtu, arcibiskupovi

z Mohuče předej tohle psaní.

(*Otvírá kabátec s ukrytým dopisem.*)

Někdo jde, (*zatímco se vzdaluje*) hlídají nás tady!

Pospěš si! Kdybys jeden den se zdržel, bylo by to jak třicet let –!

(*Vcházejí Beneš z Dědic a Milota.*)

BENEŠ

Nebyl tu Závíš?

SEYFRIED (*zatímco se rozhlíží*)

Já ho neviděl!

BENEŠ

Jel přece do zámku!

MILOTA

Bud klidný, bratře!

BENEŠ

Jsem přece klidný! Král se neodvází!
Což nejsem Vítkovec? A což náš dům
tím nejmocnějším není v celé zemi?
Takovou hanbu král by nedovolil!
Kdo vypustil tu zprávu, toho skolím;
bodnu ho, takhle!

(Vběhne Berta.)

BENEŠ

Co ty, bláznivá,
co tu chceš? Běž zpět do své komnaty!

BERTA

Nemůžu zůstat, neklid štve mě ven.
Šíří se zámekem, šepot rozléhá se
a všichni uhýbají pohledem.
Řekněte, otče, je to pravda?

BENEŠ

To se ptáš mě?
Jdi odsud pryč!

BERTA

Bože! Kde je někdo lidský?
(*Na odchodu spatří Seyfrieda, vrátí se.*)
Vy, Merenbergu? Vám hlavně bych se měla
vyhýbat, avšak vy jste lidská bytost!
I když jsem vás dřív těžce urazila,
teď nemstěte se! Padám na kolena.
(*Klečí.*)

Řekněte, je to pravda?

SEYFRIED

A co, Berto?

BERTA

Že rozpadl se svazek královský?

SEYFRIED

Dokonce i můj otec už to říká.

BERTA

Už všude proslychá se, že si vezme –
na stud je pozdě, což je čas se stydět? –
Že pojme novou ženu –

SEYFRIED (*soucinně*)

– ne však Bertu
z rožmberského rodu!
(*Berta s výkřikem padne obličejem k zemi.*)

BENEŠ (*Seyfriedovi*)

Kdo vám to řekl? Sem ke mně!

MILOTA (*přistupuje k ni*)

Neteři, pojdte. Zde to pro vás není!

BERTA

Seyfriede, braň mne!

SEYFRIED

Ale s radostí!

Jen položíte na ni svoji ruku,
vrazím vám tento bodec do těla.
(*Namíří na Milotu balapartnu.*)

BENEŠ

A co když já –!

SEYFRIED

Vám taky!

BENEŠ

Chceš snad upřít
dceru otci?

SEYFRIED

Vy sám jste ji zapřel.
Jinak by tady v slzách neležela,
až se mi nad ní srdce usedá!

BENEŠ

Snad tebe měla pojमत za manžela?

SEYFRIED

To lépe zní než takhle potupa!

BENEŠ

Dítě moje!

SEYFRIED

Zpátky! Když do mé moci svěřila se,
jen já se o ni postarám!

BENEŠ

Tak tedy můj meč!

SEYFRIED

Jak chceš! (*Bertě.*) Ty však se nestrachuj!

(*Záviš ustoupí, zůstane u vchodu a náblas se směje.*)

ZÁVIŠ

Ha, ha, ha, ha!

BENEŠ (*který se rychle ohlédne a spatří Záviše*)

To jsi ty? Snad sám Bůh tě posílá!

ZÁVIŠ

Oč bojujete, velkodušní lovci?

O kožích velikého medvěda?

Strýc Chlupáč už se přes hory sem žene a tasí na vás svoje ostré drápy.

Sestřenko, pozdrav Pánbůh! (*Seyfriedovi.*) I vás, lovče!

Ztište svůj hněv a nemraťte se tak; já nejsem vaše lovná zvěř!

BENEŠ

Tak vypravuj!

MILOTA

Synovče, mluv už!

ZÁVIŠ

Mluvit mám? A o čem?

BENEŠ

Co král?

ZÁVIŠ

U Kressenbrunnu Uhry tvrdě porazil; (*Milotovi*) strýčku, byl jste u toho!

BENEŠ

Kdo se tě na to ptá?

ZÁVIŠ

Teď už vládne mír:

V Rakousích –

BENEŠ

To ne!

ZÁVIŠ

Štýrsku –

BENEŠ

Nech těch žertů!

ZÁVIŠ

Co tedy chcete?

BENEŠ

Svazek královský –

ZÁVIŠ

– je rozdělen!

BENEŠ

Už sepsáno to je?

ZÁVIŠ

I zpečetěno.

Královna dnes odejde do Vídně,

odtamtud –

BENEŠ

Neříkal jsem to? Proklatě! – A s kým – (*Bertě.*)

Tak vidíš, Bertě – ještě to sebou hne?

S kým teď král tedy –?

ZÁVIŠ

Kdo stane se teď chotí královou?

Aj, kdo asi, než ta jediná...

Než vaše dcera? Chytře jste to hrál!

Nejdřív tu holku před ním chvíli vodit tak nastrojenou, aby svítila!

Pak pomohl jste jí, když zrovna vtipem neoplývala, svým vlastním. Pak řeči vedla, že královna ze Sáby by líp to nesvedla!

A potom – no, co ještě, co já vím?

Zkrátka, je do ní celý poblázněný a brzy přijde žádat její ruku.

BERTA (*vyskočí*)

U jejích nohou umřít jen mi zbývá!

(*Mizí v královských komnatách.*)

ZÁVIŠ

Ha, ha, ha, ha, ha!

MERENBERG

Pane Záviši!

ZÁVIŠ

Vždyť je to k smíchu!

Zatančíme si na královské svatbě!

(Seyfriedovi.)

Vý jste už dříve o ni usiloval?
Ví Bůh! A jestli dobře vzpomínám si,
i mně se jednou v noci zalíbila!
Dejte mi ruku, vždyť jsme z jedné líhně!

(Seyfried se odvrací.)

MILOTA

K čemu to všecko? Řekni nám to krátce,
koho si vezme za ženu náš král?

ZÁVIŠ

Tak tedy stručná bude odpověď.
Kunhutu, vnučku uherského krále.

BENEŠ

Jed a mor!

ZÁVIŠ

Vlastně máte, co jste chtěli.
Po léta chtěli jste ten snatek zmařit;
je to tu – vnučka krále Bély čeká.

BENEŠ *(dlaň na čele)*

Ta zrada, podvod! Budem zostuzeni!

ZÁVIŠ

Proč bušíš na tu uzamčenou bránu,
teď najednou ji chceš zas otevřít?

BENEŠ

Teď couváš, přitom sám jsi souhlasil!

ZÁVIŠ

Souhlasil? To je nesmysl a lež!

BENEŠ

Ano, ty!

MILOTA

Jistotu jsi předstíral! –

BENEŠ

Přiveďte sem to děvče, sem s ní!
Nesmí už žít! Ona ani já ne!

SEYFRIED *(volá)*

Urážíte tu dívku? Sebe haňte!
Kým nechal jste se zmást, že vaše dcera
by stát se měla chotí královou?

ZÁVIŠ

Tomu se, pane, věří celkem dobře!
Merenberg by byl blázen, kdyby si to myslel,
však my, kdo z Říma pocházíme, z rodu
patricijského jménem Ursini,⁴
stojíme proto mnohem blíže trůnu,
na kterém svatý Petr vládne vládcům;
my můžeme věru prahnout po koruně
a Rožmberků dcera může směle
se za nejlepší muže země vdát:

I – ha, ha, ha, ha, ha!

MILOTA *(posadí se)*

Ten jeho zatracený smích!

ZÁVIŠ

Teď dcera básní, otec rve si vlasy,
co zmůže stáří rodu našeho!
I kdyby starší byl než Lucifer,
král kývne a prásk! Leží na zemi.

BENEŠ

Než padnu však, chci pomstu! *(Chytne se Miloty.)* Pomstu, bratře!

MILOTA *(vstává)*

Na totěž myslím, musíme teď jednat!

ZÁVIŠ

I ty se vztekáš, tupý Miloto?

To aby král se třásl hrůzou teď!

BENEŠ

Když nejsi s námi v tomto zajedno,
pak nejsi Rožmberk, však sprostý padouch!

MILOTA

Tak to je!

ZÁVIŠ

Jistě! Jak však z toho ven?
Až půjde příští průvod do kostela,
přiblíž se králi, na nohu mu šlápní.
Jen at to bolí! Pomsta bude tvá!

Odkaz na rodovou pověst Rožmberků, kteří svůj původ odvozovali od římského rodu Orsini. Pověst však vznikla až na přelomu 14. a 15. století, o její rozšíření se zasloužil Oldřich II. z Rožmberka a v rámci rodové reprezentace na ni odkazovali především Vilém a Petr Vok z Rožmberka v 16. století.

BENEŠ

Výsmívá se nám?

Má hlava! Má hlava! Což není Rožmberk?

MILOTA

Pojď, bratře! Kdo se může tomu smát,
když uražen je jeho rod, zaslouží –

ZÁVIŠ

Teď zadrž! Kdo jste, že tak urážíte?
Kdož na ulici kujete své plány,
křičíte k hluchým zdem, však uši slyší!
Na trhu spiknete se, doma vymýšlíte vzpouru!
Nemám snad pravdu, pane Merenbergu?
Vždyť opojení hněvem je jako každé jiné:
Tu pomůže snad nejlíp čerstvý vzduch.
Tak pojďte ven, mí vzácní pánové!
Když náš dům hoří a hasit nedá se,
alespoň ruce při tom ohřejme si.
Král je můj pán, a to přec mluví za vše!

MILOTA (*přistoupí k němu blže*)

Příteli, řek bych, že myslíš víc, než říkáš.
Zač nás máš?

ZÁVIŠ (*zablas*)

Přece za statečné muže.

Co zamlčí se, na to nepřijdete;
kdybyste přišli, hned to prozradíte!

Otvírají se dveře ke královně,
s ní jde sem hrabě z Habsburku. Pojďte pryč,
v modlitbě její nebudem ji rušit.

(*Odcházejí.*)

(*Královna vychází ze své komnaty s Rudolfem Habsburským. Za ní dva
službové, kteří vynášejí Bertu v bezvědomí na lenoše. Vedle pani Alžběta,
která ji podpírá.*)

MARKĚTA RAKOUSKÁ (*k odcházejícím Rožmberkům*)

Tamhle jdou, jako temná mračna táhnou,
odcházejí, když dost se vybouřili.

(*Směrem k Bertě.*)

Do jejich komnat odnese ji teď
a budete u ní, sama přijdu záhy.

RUDOLF

Nač tolik péče, milostivá paní!

(*Berta, obklopená sloužičkami, je odnášena; vzdalují se i oba
Merenbergové.*)

MARKĚTA

Není zlá, je jen trochu mdlého ducha,
do nástrah pýchy, nebohou, ji svedli
ti její bratrance, to příbuzenstvo,
ten upjatý Milota a jízlivý Beneš
a Záviš, ten z nich ze všech nejhorší,
bohatstvím, mocí, touhou lapit trůn –
ano, až tam ta jejich pýcha sahá –
nebohé dítěto svedli na scestí.

Už dlouho sleduji je, anděly zla,
jak z krále, mého pána, strhávají
ta beztak chabá pouta, která ještě,
ach, Otakara ke mně poutala.

Já slyšela, jak jeho silnou touhu
po následnících trůnu jeho rodu
živí svým pokryteckým soucitem. –
Přání, jež králi jistě náleží!

Však v bezpráví se jiná práva ztratí.
Oni to byli, kdo ten sňatek stali
tím neúnavným pomlouváním svým
a doufali, že jedna z jejich rodu
se na český trůn smí pak posadit:
Ta, která teď tu válčí s šílenstvím!
Jak často v okně sedávala tadý,
vyzdobená, a kolem celý dvůr;
zatímco já se soužila tu žalem,
král mohl na ní nechat oči své
a uši měl jen pro ni, ústa rovněž
měl připravena k laskání té dívky.
Ona však ve své radosti a pýše
až pohrdavě na mě pohlížela.

Já cítila s ní, pouhou obětí,
a rozhodla se pomoci té ženě,
až stane se jí, co se stalo dnes.
Ó Otakare, těžký je tvůj hřích!

RUDOLF

Pro křivdu na té cizí dívce, paní,
na vlastní křivdu nezapomínej!

MARKÉTA

Ó nevěř, že to králi promíjím!
Nebudu tou, jež vychvaluje zlo!
Neprávem jedná, bez svolení mého,
předstoupím před něj, řeknu mu to vše.
Že nejsem mladá, nepopírala jsem!
Krásu mi z tváře smazal jen můj žal;
však viděl mě dřív, než se o mě ucházel!

Schází mu u mě veselost a vtíp;
kdo však by čekal radost ze sňatku
od královny, jež v smutku utápí se,
když tolik svých viděla umírat?
Když viděla jsem tehdy v Apulii
v žaláři strašném krále Jindřicha,
manžela svého, syna Fridrichova,
jež otci tvrdostí se nerovnal,
zavražděného příbuznými svými,
a po něm oba mrtvé jeho syny,
které mu můj klín na svět přivedl,
tu z hrudi mé se vytratila radost
a úsměv prchl zděšen z mých rtů,
jež žal a bolest zapečetily.

Co říká se, proč opustil mne manžel?
To první vím: Že nemám žádně děti
a nemám ani naději, že přijdou;
neboť spíš než že nemohu, tak nechci!
To Otakar však věděl od začátku,
řekla jsem mu to, on to také přijal;
jen dědictví mé rakouské to bylo,
co lálalo ho, jej i jeho otce,
panovačného krále Václava.
Co tedy král chce? Děti, dědice?

Spíš žebrák trůn by dobře opanoval,
než králevici zplození neprávem!
Proč dál se říká, že byl sňatek zrušen?

RUDOLF

Že příbuzní jste v nepřipustném stupni.

MARKÉTA

V mém mládí kdysi vyprávěli mi
o Bělovi a Gézovi, dvou bratrech,
již měli dcery, a ty do Rakous
a českých zemí kdysi provdali.
Tak dávno je to. Král snad žertuje!
Což nejsou všechna knížectví dnes v přízni?
Takové věci promíjejí se snad,
když na začátku nešla o nich řeč!

RUDOLF

Kdosi si vzpomněl v příhodnou až chvíli!

MARKÉTA

Nevěř, že s žalem v srdci odcházím,
že je mi líto zkazené cti dvora!
Ó kéž bych mohla v tento okamžik
nechat zde záti zlaté koruny
a do Hainburgu jít, do zámku otcova,
kde seděla jsem po mužově smrti,
nad ním a svými dětmi plakala!
Kdyby mě král chtěl poslat pryč ještě dnes,
jak nikdy dříve byla bych mu vděčná!
Však na náš sňatek ať víc nesahá,
ať neušpiní pouto, jež nás pojí,
a nepohání naši minulost,
již proměnit chce ve studnici zloby!
Já nehledala tuto korunu!
Na Hainburgu seděla jsem ve svém žalu,
už téměř hluchá k bidě všedních dní:
Když ohně moji zemi pustošily
a zločin; Maďar, Bavor, Čech
v Rakousích vládli svými zbraněmi,
ničíce krásnou zemi otců mých.
Tu zasedali páni u Triebensee,
jak získali by svého zástupce,

do míšeňského markrabství pak posly vyslali, aby přišli s knížetem, tím Konstancie Babenberské synem.⁵ Posli však byli králem zajati, proradným českým králem Václavem, a nepomohly prosby, sliby, dary, až jeho synu jménem Otakar připadla volba spravovat tu zemi.⁶ Ten chtěl, ten zas ne; nová válka opět se rozhořela v nivách mojí země. Tu přišli ke mně svorně na Hainburg pánové těch krajů a bědovali. Viděli jenom jedno řešení: Posílit právo nejsilnějšího právem mým tak, že mne pojme za choť Otakar a Rakousy se sloučí s Čechami. Já řekla: Ne! A v duchu byla s mužem, který mou věrnost vzal si do hrobu. Pak odvedli mě na zámecký ochoz a ukázali poničenou zemi. Ta holá pole, pusté chýše, mrtvo, ženy a děti v krvi, zraněné jsem s hrůzou všude plakat spatřila a prosit o záchranu. Tu cokoli jsem příslibila vykonat. Pak přivedli mi ale krále Otakara s tím, že on bude teď mým manželem. Zpod černých brv mě měřil černé oči, on stojí plaše trochu opodál – co jinoch zralou ženu prohlíží si. Pomyslela jsem na bídu své země, šla k němu blíž a oslovila jej;

5 Konstancie Babenberská byla dcerou rakouského vévody Leopolda VI. Její potomci tudíž mohli uplatňovat dědičné nároky na babenberské země.

6 Smyšlený příběh je převzat z štyrské *Rýmované kroniky*. Ottokar aus der Gaal píše, že rakouští stavové se v Triebensee dohodli o nabídce Rakous Albrechtovi, synovi míšeňského markraběte Jindřicha III. Jasněho, ale při zastávce v Praze je Václav I. přemluvil, aby si raději zvolil Přemysla Otakara.

tak stala jsem se jeho ženou. Láska v tom nebyla však, nemohla snad být: Já starala se o něj a tou péčí se ve mně zrodil nečekaný cit, který zná všechna muka lásky, však ne její štěstí. Tak to s námi bylo. Teď sudíte, jestli dálka děsí mne. Ano, chci jít, však sňatek dál at' platí, nic nenastalo, proč by měl být zrušen.

RUDOLF

Ještě se jedno říká: V Trevíru prý po smrti manžela, krále Jindřicha, slavnostně slíbila jste už se neprovdát. Však je to jisté lež!

MARKÉTA

Ne, je to pravda! Slavnostní slib to nebyl, který by jiné svazky církevní narušit mohl. Avšak slíbila jsem. Škoda, že nedodržela jsem jej! V Trevíru jsem se k Bohu modlila a věčnou věrnost, věčné vdovství své jsem Jindřichovi králi přísahala. Už mužské ruce nesmějí se dotknout lemu mých šatů ani malíkem, a ani žena nesmí políbit mne, jež kdy se dotkla Jindřichových rtů. Já přísahala, neštěstí si přála, jestli ten slib někdy poruším. Ten slib, jak říkám, nebyl slavnostní! Byl vyřčen kvůli mně a Jindřichovu stínu! Však byl to slib a splnit jsem jej měla!

RUDOLF

Co, paní, mám teď ale vzkázat králi?

MARKÉTA

Pohanit jiné jde nám vzdycy rychle, u sebe ale třeba začínat. Hrabě Habsburku, vzkazte Otakaru, že zde je v sázce jeho svědomí, co rozhodne, to bude pro mne platit.

RUDOLF

Vy svolujete?

MARKÉTA

Neodporuji.

RUDOLF

Však zároveň se chce, ať postoupíte rakouskou zemi a s ní také Štýrsko i Babenberské panství.

MARKÉTA

To jsem učinila.

RUDOLF

Však byl to dar jen kvůli tomu sňatku a s jeho koncem platnost pozbývá.

MARKÉTA

Udělám to znovu.

RUDOLF

Pomyslete rovněž, že ony země jsou jen říšským lénem, a proto patří Říši, a ne přímo vám.

MARKÉTA

Vzdám se jich jen tam, kam sahá mé právo. To vzkazte králi. A pak toto: Bezpráví ať se hledí vyvarovat; neb vymstí se mu i to nejmenší.

(Trubky a hluk na ulici.)

STARÝ MERENBERG *(vstoupí)*

Přichází král.

MARKÉTA

Ach, spravedlivý Bože, zkusím se modlitbou teď posílit.

(Propouští oba pokynutím ruky a jde do svých komnat.)

Trůnní sál s gotickými oblouky a sloupy. Trůn u drubé kulisy upravo. V popředí po obou stranách bohatě prostřený stůl s křesly.

Válečná hudba, fanfáry a volání lidu zvenčí. Z pozadí uchází česká vrchnost a válečníci a staví se zčásti vedle trůnu, zčásti naproti do řad. Nalevo v popředí poselstvo města Prahy s purkmistrem v čele. Střed pozadí zaujímá tatarské poselstvo.

KANCLÉŘ *(olomoucký biskup Bruno ze Schauenburku, vstoupí)*

Král přichází!

VŠICHNI

Ať žije Otakar!

PŘEMYSL OTAKAR *(vstupuje rychle z pozadí v plné zbroji, avšak bez helmy)*

Pánové, díky!

(Zůstane stát před tatarskými vyslanci, kteří padli na kolena.)

Kdo jsou ti lidé?

KANCLÉŘ

Vyslanci, pane, tatarského chána.

Nabízejí ti spojenectví.

OTAKAR

Ať vstanou! – Neslyšíte? Vstaňte!

Prazvláštní lid a zvláštně ozbrojený!

Ukaž tu šavli! *(Potěžká ji v ruce.)* Nějak příliš křivá!*(Sekne do vzduchu.)*

To bere ráně sílu. To chce změnu!

Ohnutý meč je možný, ale musí

mít vyšší těžiště. Můj jeden jezdec

svým širším mečem porazí vás deset!

(Vrací šavli.)

A co ta výzbroj! Co dělá ta kštica

na vaší lebce? Dar pro nepřitele?

Zachytí muže, hned ho strhne z koně

a už je jeho. Kdybych já byl králem,

všechny bych nechal v noci ostrážat!

Teď jděte, zítra můžete zas přijít!

(Tataři odcházejí.)

OTAKAR (*v popředí*)

Zamlouvá se vám, páni, naše řeč?
Z Uher vám sotva nebezpečí hrozí;
porazili jsme je. – Co je tu dále?

(*Předstupuje delegace města Prahy.*)

OTAKAR

Kdo jste vy!

PURKMISTR PRAŽSKÝ

Městská rada s purkmistrem
věrného města Prahy, vzácný pane.

OTAKAR

Co chcete? – Aha! – Tedy blíže, páni!

Jsem unavený, vezměte mé zbraně!

(*Vrhá se do křesla v popředí. Dva slubové ho odzbrojují.*)

PURKMISTR

Ó nejmocnější, nepřemožitelný!

Donesla se nám zpráva o vítězství

a –

OTAKAR

Füllensteine!

HERBOTT Z FÜLLENSTEINU

Tady jsem, můj pane!

(*Předstoupí.*)

OTAKAR

Kde jsme ty Uhry vlastně porazili?

FÜLLENSTEIN

U Kressenbrunnu.

OTAKAR

Blázne, to byl tábor!

Myslíš, že nevím, kde jsem stál?

Myslím to místo posledního útoku

jízdy, který o všem rozhodl.

FÜLLENSTEIN

Pak Marchegg je to,

Morava se tam stáčí klikatě.

OTAKAR

Marchegg, ať zve se tedy tak i město,
které tam k slávě vítězství má stát!

Hraniční kámen je to mého štěstí,
odtamtud dál vždyť kdo by zastavil mne?
Kdo octne se tam v době budoucí,
znát bude slavné moje vítězství!

(*Vstává, ke slubům.*)

Co čekáte? – Ach, moji nohu chceš?

(*Zase si sedne.*)

Pane purkmistře, stáhněte mi ten chránič!

Takhle to nejde! Pryč! Proč to tak trvá?

(*Stáhne násilím chránič sám.*)

Tam u Moravy, na druhé straně kopce,

král Béla seděl na svém trůnu sám.

I Jindřich Preusel byl tam, já to viděl,

a vypravěl mu jako na divadle,

kde stalo se to, také jak to bylo

a kdo s kým válčil, jak vše sběhlo se.

Začátek dobrý byl, když však Habsburk

vyrazil náhle s těžkou jízdou svou,

tu prchlo vše, co maďarsky klít znalo,

a v Moravě tam jejich směšné vousy

zpod hráze čněly jako rákosí. –

Kde je ten Habsburk? Hej, pro Pána Boha!

Držel se dobře! Jindy tichý muž,

však v útoku se změnil přímo v ďábla.⁷

Kde je ten hrabě?

SLUHA

Mám ho zavolat?

OTAKAR

Zadrž! – Král uherský, ten když to viděl,

bez tlumočnicka hned se obešel.

Do vlasů vjel si prsty obou dlaní

a zbaběle se stáh'. Ach, řekl jsem si,

námahou šetřte, pane, umíme to mnohem líp.

Však je-li teď náš spojenec a přítel,

jen v dobrém o něm mluvit musíme!

Tak, konečně jsi hotov? (*Vstává.*) Plášt a klobouk!
A purkmistré, jak s vámi vypadá to?
Zatím jste asi snil? – Ten klobouk tlačí.
(*Sluha váhá.*)

K čertu, chci jiný klobouk! – A jak tedy?
Na Vyšehradě zeď je hotová?

PURKMISTR

Je, milostivý pane!

OTAKAR

A most přes Vltavu?⁸

PURKMISTR

Poslední kámen včera přibyl do něj.

OTAKAR

Protožes věděl, že dnes přijedu!

Těm Němcům ze Saska a z Bavor
je uvolněno dolní předměstí?

PURKMISTR

Promiňte –

OTAKAR

Splnili jste to?

PURKMISTR

Výsosti –

OTAKAR

Co?

PURKMISTR

Ještě ne.

OTAKAR

Proč ne! Můj Bože, proč tak nestalo se?

PURKMISTR

Chtěli jsme ještě jednou s Vámi mluvit,
než vyzheneme tolik věrných Čechů –⁹

8 V Praze se za Otakarovy vlády most přes Vltavu nestavěl, ale v téže době vznikl kamenný most v Písku. Český král je v této pasáži dramatu představen jako budovatel a reformátor, který jde tvrdě za svým cílem.

9 Zmínka se týká založení Menšího Města pražského. Známý motiv převzatý z českých středověkých pramenů (*Druhé pokračování Kosmovy kroniky*), kde se k roku 1257 hovoří o tom, že Otakar vysídlil Čechy z pražského podhradí a usadil tam cizince.

OTAKAR

Výhnat? Jak vyhnat? Copak jsem to chtěl?

Vždyť do Chrudimi měli odejít,
kde pozemky a pole čekají,
ať podle svého s nimi naloží.

Vždyť z předměstí jen mají odejít.

Co mají, musí! Musejí hned zmizet!

Vím, co vy rádi, ach, vy staří Češi:

Shrbeně sedět v neustálém zmatku,

kam sotva světlo padne slepým sklem;

živit se tím, co přines včerejšek,

a sklízet to, co zítra bude k jídlu,

v neděli hody, o jarmarku tanec

a k ostatnímu slepí jste a hlouzí;

to chcete vy, však já to jinak chci!

Jak tonoucí se chytá za vlasy,

já chytnu vás tam, kde to nejvíc bolí;

Němce vám do kožichu nasadím,

bude vás štípat, až váš vztek a bolest

přemůže tupost a vy vyrazíte

jak ostruhami pobídnutý kuň.

Jen pomněte těch ne tak dávných dob,

kdy vaši vládci dřepěli za peci

a v mrzkém erbu měli leda kotlík.

Já nejsem z nich, chraň Bůh!

(*Přehodil přes něj plášť.*) Ted hleďte, páni!

V Aušpurku zakoupen byl tento plášť.

To zlato, samet, krajky a to všechno

umíte u vás také zhotovit?

Však měli byste! Bože, měli, naučím vás to. –

S Kolínem, Vídní, Paříží by Praha

měla stát v jedné řadě, jim se rovnat!¹⁰

Ty země, které se vám vysmívají,

já podmanil si jenom mečem svým:

10

V originále dramatu je ve výčtu měst uveden i Londýn (zde vynecháno kvůli plynulosti překladu). Zařazení Vídně mezi evropská velkoměsta odpovídá představám rakouského patriota 19. století. Vídeň, která byla od poloviny 12. století hlavním městem Rakous, by v podobě, jakou měla kolem poloviny 13. století, v tomto srovnání neobstála ani v rakouském prostoru, kde jí ekonomicky a kulturně konkurovalo např. dvojměstí Kremže a Stein, natož vedle Prahy téže doby.

Uhrové prchli, Bavoři jsou v klidu
a Rakousy i Štýrsko, hrdou zem,
i Pordenone, Kraňsko, také Chebsko
jsem do jediné říše sjednotil
a jméno Čech vnes' do všech možných dálav,
z nichž jejich sláva zpět se ozývá.
Jako otcové mí moh' jsem klidně spát
a nechat spát vás jako vaše otce.
Pro koho jsem tak učinil? Jen pro vás!
Však pravím toto, a mé slovo platí!
Doprostřed kopce jsem vás vysadil
a lezte vzhůru, nebo zlomte vaz!
(*Zatímco se odvrací.*)
Ty Němce chci mít brzo na předměstí.

(*Vchází kancléř a blíží se ke králi.*)

OTAKAR

Co je zas?

KANCLÉŘ

Přivedl jsem královnu.

OTAKAR (*opět obrácen k měšťanům*)

A ještě to, i to je kvůli vám!

Co nejdražší je muži každému,
ve vlastním domě klid,
já zničil pro klid váš a vašich dětí.
To aby po mé smrti bez dědice
mé dílo nestalo se vnitřních svárů hrou,
jsem rozešel se s paní Markétou,
když na dědice není naděje
a když mě nové vztahy poutají.
(*Obrácen k celému shromáždění.*)
Ano, at' víte, drazí pánové:
Pro upevnění nynějšího míru
král Béla nabídl mi ctěnou ruku
své krásné vnučky jménem Kunhuta,
vévodý z Mačvy dcery jediné.
Ostatně dávno biskupové říše
před sňatkem s Markétou mě varovali.
I jiné věci proti němu mluví:

Především stará je a neplodná,
dědice od ní už se nedočkám;
a dokonce je se mnou příbuzná
ve kdovíkterém stupni, zkrátka tedy –
je na čase se s ní teď rozloučit!

Královna přijde, podpisem svým stvrdí,
že nebude mít nárok na své země,
čehož jste svědky zde vy přítomní.
(*Usedne na trůn.*)

KANCLÉŘ (*na stole, u nějž předtím seděl král, jsou rozloženy listiny, kancléř postoupí doprostřed sálu s listinou v ruce*)

Teď z vůle krále nechť zavládne klid!

(*Markéta, oděna do pláště s vlečkou a s korunou na hlavě, ustupuje v doprovodu Habsburka a Merenberga, následována dámami, zcela v popředí nalevo.*)

KANCLÉŘ

Královno Markéto, vznešená paní,
též rakouská a štýrská vévodkyně,
po římském králi Jindřichovi vdovo,
provdaná nyní za vladaře z Čech,
kdo bude nyní tady vašim mluvčím?

MARKÉTA

Já sama! (*Odmltá Merenberga, který předstoupil.*)

Pane Merenbergu! – Sama!

Budu tu sama mluvit ve svém hněvu
a sama trpět, jedině já sama!

KANCLÉŘ

Je-li vám známo –?

MARKÉTA

Známo!

KANCLÉŘ

Tedy tak!

Svatý sněm, který ve Vídni se sešel
a jemuž kardinál legát Guido předsedal,
z římského chrámu San Lorenzo in Lucina vyslán,
prozkoumal sňatek, kterým vázána jste
k milostivému pánu našemu;

dospěl pak k tomu, že ve čtvrtém stupni přes uherského krále Bélu jste našemu pánu takto přibuzná; a dále, jak se zjistilo, jste záhy po smrti svého předchozího chotě, římského krále pana Jindřicha, se zavázala slibem neprovdat se v Trevíru –

MARKĚTA

Slib však nebyl slavnostní!

OTAKAR

Zde to tak stojí!
Pokračujte!

KANCLÉR

Takže –

(Zvenčí trubky.)

OTAKAR

Kdo je to zas?

SLUHA

Stavové, pane,
rakouští stavové vešli do hradu,
vévodskou korunu svoji země nesou.¹¹

OTAKAR

Sem s nimi! Ať jsou toho také svědky!

(Rakouští stavové ustupují a nesou vévodskou korunu před sebou na polštáři.)

JINDŘICH Z LICHTENŠTEJNA *(jako mluvčí)*

Tvůj statečný meč, vzácný pane kníže,
rozhodl v boji s králem uherským,
kdo má být pánem v naší krásné zemi.

11

Grillparzer použil zavedený termín „vévodská koruna“, ale správně by tu mělo být „vévodská čapka“. Výsadu nosit vévodskou korunu získali Habsburkové až ve 14. století na základě tzv. „Privilegia Maius“, což je listinné faizum objednané rakouským vévodou Rudolfem IV. Habsburským, jenž chtěl Habsburkům zajistit prestižní postavení. – Tato a následující scény jsou příkladem, jak autor pracoval s historickými realiiemi. Kvůli zvýšení vizuální i dramatické přítlačivosti situace volně spojoval události z různých let a na scénu přiváděl ve stejný okamžik osobnosti, které se reálně nesetkaly, nebo se ve stejnou dobu setkat nemohly.

140

Ukončen je ten konflikt krvavý
a s lehkým srdcem opakujeme teď
hold, který až teď skví se plnou silou.
(Obrácen k Markétě.)
Především však ty, urozená paní,
ze starého a hrdinského rodu,
jenž dlouho slavně vládl Rakousům –

OTAKAR

Nechte toho a klidně postůjte!

Místo nového holdu starý

slib věrnosti si připomeňte

a dodržte ho jednou, místo toho

dvojího slibování! *(Ke kancléři.)* Pokračuj!

KANCLÉR

Když vy sama uznáváte,

že tento svazek netrvá už víc,

za ukončený budiž prohlášen.

Dědictví rodu vašeho však stále

zůstává darem pánu vašemu,

a vyzvána jste tedy právě k tomu

jej jako jeho vlastní potvrdit.

Vám na oplátku bude potom patřit

Kremže a město Horn i s okolím

i Grevenberg, tak pán je milostivý.

MARKĚTA

Skončil jste?

KANCLÉR

Ano, urozená paní!

MARKĚTA

Mohla bych leccos ještě namítnout!

OTAKAR

A proti čemu? Slovo bylo dáno.

MARKĚTA

Však podřizují se!

OTAKAR *(sestupuje z trůnu)*

Tak co chtít víc?

MARKĚTA

A odcházím, jak tady se teď žádá –

OTAKAR (*přistupuje k ní*)

Jsem rád, že moudrou nacházím vás tady; takovou znám vás, paní Markétu, a takovou jsem vždy vás také ctil. Není to dravost mládí, jež mne nutí vás opustit a nechat být teď samu, není to touha po novinkách; má zem je tím, kdo velí uzavírat sňatky. Tak vysoko, jak člověk může sáhnout, tam dosáhl teď váš král Otakar. Vždyť v Čechách vládnou, na Moravě také; Štýrsko jsem k Rakousům já připojil, stoná můj strýc a Korutany zdědím. (*Důvěrně a tiše.*)

I v blízkých Uhrách vláadne moje ruka, velcí mě chtějí, i ti rozhněvaní; Slezsko je žíznivé a Polsko váhá, však jako loď v bouři do mého přístavu míří. (*Zase hlasitěji.*)

Od Baltru níže až po Jadran vládnou, od řeky Innu k chladným břehům Visly, tam všude poslouchají Otakara; od časů krále Karla Velikého svět řší jako moji neviděl. Koruna Karla Velikého není pro moji hlavu příliš vysoká. Jediné chybí: Jedno, avšak všechno – dědic, jenž z mojí ruky získá vše. Jen štit ještě vztyčím na své stavbě a vím, že Markéta závidět mi ji nebude.

MARKÉTA

Dám vám to všecko, dám vám víc než sebe! Třebaže z toho jen vy těžíte.

Však ještě jednou chci vás varovat.

Dejte mi slovo, prosím, naposledy –

OTAKAR

Jenom si mluvejte, avšak mezi králi král Otakar není sám! Ti zde poslouchají –

MARKÉTA (*rychle*)

Jak dlouho však ještě? To je to, před čím vás teď varuji! (*Přistupuje blíže.*) Ty země, mého domu dědicství, jsou vašimi jen Markétinou rukou. Bůh ví, že ráda rozvedu se s vámi, však tím se jenom vznítí pochodeň a proti vám –

OTAKAR

Což jste snad pekařkou, co kvůli živnosti se vdá za tovaryše? A bojíte se, že z města přijdou a vezmou mi vše, sotva paní zmizí? (*Napolo obrácen k stavěm.*) Vidíte? Mám ji v moci touto rukou – všechno mám tady pevně pod kontrolou!

MARKÉTA

Obklopil jste se neřády a zrádci!

OTAKAR

Chcete mě učít, kdo jsou moji věrní? Půjdu svou cestou, co v ní brání, padne.

MARKÉTA

Stojíte nad propastí, věřte, Otakare!

(*Opakované fanfáry trubačů.*)

SLUHA (*přichází*)

Ze Štýrska zemští pánové jsou dole a prosí, abys je teď vyslechl.

OTAKAR

At' vejdou! – Vida, vaše chmurná věštba, Markéto, nezdá se chtít naplnit!

(*Vstupují štýrské stavy, vévodskou korunu před sebou na polštáři.*)

MLUVČÍ (*pokleká před Markétou*)

Urozená paní!

MARKÉTA (*odmítavě*)

To ne!

OTAKAR

Sem s tou přízní!

Král je ten, který dělá královny!

A vůbec, mlčte, stejně vím, co chcete.

Uhrám jsem vaši zemi z moci vzal

a proti všem jí hrdě bránit budu;

i proti vám, když bylo by to nutné.

Stoupněte si sem, klidně vyčkávejte

a dobře si mě rače prohlédnout,

at' příště víte, před kým máte kleknout,

až vejдете.

(*Štýrští se postaví do jedné řady s Rakušany, naproti trůnu, nosiči koruny vpřed.*)

OTAKAR

Tak co nám ještě zbývá!

Kanceléři, máte darovací smlouvu

zemí zde paní kněžny po ruce?

KANCLÉŘ

Já ne, to paní.

OTAKAR

Markéto, kde vězí?

MARKÉTA

Zamčená v skřínce v mé domácí kapli
je v bezpečí.

OTAKAR

Tak dobře, pošlu pro ni!

MARKÉTA

Ne, dosud lidské oko nespatrilo

obsah té skříňky, poklad pod zámekem.

U podobizny Jindřichovy leží

a u rubášů obou dětí mých,

u šípu, který na litavském břehu

z bratrova srdce v krvi vyňali.¹²

Dovolte, půjdu sama!

OTAKAR

Jak jen chcete.

(Trubky a oslavné výkřiky zvenci.)

SLUHA (uchází)

Ach, pane!

OTAKAR

Co je?

(*Vcházejí zemští pánové Korutan, rytíři a sedláci, před sebou na polštáři vévodskou korunu.*)

OTAKAR

Kdo je to?

MARKÉTA

Mám jít?

OTAKAR

Prosím! – Mám tu práci!

Ještě víc korun?

(Markéta odchází.)

SLUHA

Milostivý pane,

král Uher vjíždí –

OTAKAR (*ukazuje na nosiče koruny*)

A kdo jste vy, lidé?

MLUVČÍ KORUTANCŮ

Váš strýc, ó pane, korutanský vévoda –

OTAKAR

Zemřel snad?

MLUVČÍ KORUTANCŮ

Ano, milostivý pane,

a z vůle smlouvy o dědictví s vámi

vám vévodství teď celé přísluší.

OTAKAR

Politován buď, kdo nebude dědit!

Vítání budete, milí Korutanští!

Korunu svou zde připojte k těm dvěma

a dopřejte mi pohled panovníka.

12

Odkaz na smrt posledního Babenberka Fridricha II. Bojovného v bitvě na Litavě (1246).

(*Korutanci se připojí do řady k ostatním.*)

OTAKAR

Co je to ještě za hluk?

SLUHA

Říkal jsem to!

Uherský král sem, pane, rovněž vjel.
Zástupce Říského sněmu spolu s ním,
před sebou nese vlajku s černým orlem
a všechno volá –

(ZVENČÍ)

Sláva Otakar, německému císaři!

VŠICHNI V SÁLE

Sláva Otakar, německému císaři!
OTAKAR (*v popředí*)

Bud pevná, země pod nohama mýma!
Většího muže ještě neneslas!

(*Spěchá dožadů vstříc uherskému králi.*)

(*Starý Merenberg přistupuje k Schenkovi z Emerberku, který stojí zcela
vepředu vlevo na samém kraji rakouských stavů.*)

MERENBERG (*tíše*)

Zde v tomto šátku ukrytý je dopis,
předej ho mému synovi, on ví.
Do Merenbergu jdu teď. On ať spěchá!
(*Nechá šátek s dopisem spadnout a vzdáluje se.
Emerberk ho zvedne.*)

(*Uherský král s doprovodem uchází.*)

OTAKAR (*jde mu vstříc*)

Ach, urozený pane, otče, vy zde!
BĚLA (*ustupuje*)

Než promluví já, nech promluvit tyto!

(*Předstoupí vyslanci říského sněmu.*)

PRVNÍ Z ŘÍSKÝCH VYSLANCŮ

Knižata Svaté říše římské, jež se
k císařské volbě sešla ve Frankfurtu,
posílají nás k tobě, kníže Čech.

Oči všech, pane, upřely se k tobě,
když Říše právě hledá císaře.
Však necitlo by nás si zvolit pána,
který by tuto volbu nepřijal.

Proto se máme, pane, zeptat tebe,
zda, kdyby sněm ti tuto vůli dal,
bys přijal Říši také za svou volbu?
Neváhej! Neboť dávná pověst praví,
že říšský orel najde tehdy klid,
až spočne se lvem v jeho doupěti.

(*Uchopí štít s obrazem lva opřený o schody
k trůnu a zvedne jej do výše.*)

Ty přijmi orla, který potácí se,
před nepřáteli všemi jej pak chraň!

OTAKAR

Ha, co to je, co jste to udělali?
To není hrdý český bílý lev!
Rudou barvu má!

RUDOLF HABSBURSKÝ (*který stál napravo od trůnu v popředí, předstupuje*)

To habsburský je lev!

Ten štít je můj!

Když vcházel jsem, tam jsem jej odložil.

KANCLÉR MOHUČSKÉHO ARCIBISKUPA (*předstoupí jako druhý vyslanec*)

Vý, hrabě z Habsburku?

RUDOLF

Jak vidíte!

KANCLÉR MOHUČSKÉHO ARCIBISKUPA

Tady v Čechách?

RUDOLF

Z křížové jsem se vrátil výpravy.

OTAKAR

Dost! – Pane delegáte, vy mlčte,
než vyzvu vás! (*Obrácen k Bělovi.*) Můj urozený pane!
Teď povinnost mě dvakrát poutá k vám!

BÉLA

Nejdřív vám svoje potomky představím.
Zde Ladislav je, dědic mého trůnu,¹³
a zde další.

OTAKAR

Má snad Béla král
víceru vnuků?

BÉLA

Někdo o tom pochybuje?
Drž se zpět!

KUNHUTA UHERSKÁ

Ale přece já to jsem,
kdo nejvíce se vám chtěl zalíbit!
Přijmete-li mě ke svým válečníkům?
(*Odhazuje jezdecký plášť a uberský kalpak
a stojí tam oděna jako žena.*)

ZÁVIŠ (*na levé straně sálu, nedáleko od ní, nablas*)
Jak krásný válečník!

KUNHUTA (*otáčí se*)

Ha, kdo to mluví?

OTAKAR (*hněvivě*)

Kdo to řekl?

ZÁVIŠ (*také se rozhlíží*)

Tam z toho rohu vyšlo to!

KUNHUTA (*rychle*)

Vý snad? Ne, to ne, tomu nevěřím,
takovou drzost neměl byste přece!
Můj králi, promiňte to překvapení.

Chtěl jste mě vidět až tam před branami,
však hnalo mě to sem, tedy jsem přišla.
RUDOLF (*kteřý se opět postavil do popředí vpravo*)
Jak bezohledná úspěchanost je to!

(*Královna Markéta přichází se smlouvou.*)

OTAKAR (*zastavuje ji gestem*)

Teď ne!

13

Vnuk Bély IV. († 1270) Ladislav IV. Kumán (uherským králem 1272–1290) byl synem Bélova syna Štěpána V. († 1272).

MARKÉTA (*drží se křesla*)

Ó Bože! Kdo mě odsud odvede!

MERENBERG (*předstoupje*)

Pomozte královně!

OTAKAR

Kdo vás volal, pane,
z onoho místa, jež vám přísluší?
Už jednou jste svou neschopnost zde předvedl!
Tak zpátky!

(Merenberg *ustupuje.*)MARKÉTA (*slabě*)

Chci pryč! Nuže, neujmeme se mě nikdo?

RUDOLF HABBURSKÝ

Zde je má paže, vzácná královno!
Habsburk se umí zastat ponížených.

OTAKAR

Kdo povolal vás?

RUDOLF

Rozkaz nezajímá
toho, kdo nezná ani zákazy.

OTAKAR

Nezapomeňte, že jste v mojí zemi!

RUDOLF

Avšak ne déle, než sám budu chtít!
Ve vašich bitvách svobodně jsem bil se,
ne za žold, i díky rád vám přenechám!
Nepatřím vám.

OTAKAR

Nehněte se odsud,
dokud nerozhodne ten,
komu rozhodnutí přísluší!

KANCLÉŘ MOHUČSKÉHO ARCIBISKUPA (*předstoupí*)

Pak tedy já se kněžny zastanu!
Z Mohuče jsem kancléř arcibiskupův,
jím pověřen, ať účastním se voleb,
abych vše slyšel, co se povídá.
Hrabě z Habsburku, nepoznáváte mě?

RUDOLF

Věru ne.

KANCLÉŘ MOHUČSKÉHO ARCIBISKUPA

Což jste kdysi v onom lese
na břehu Aary blízko Bazileje
nepůjčil svého koně kazateli,
jenž se svátostí spěchal k nemocné
a na břehu stál rozbouřené řeky?¹⁴

RUDOLF

Ten kazatel –?

KANCLÉŘ MOHUČSKÉHO ARCIBISKUPA

A později jste cožpak
nedoprovázel arcibiskupa snad
nevládnou zemí, válkou, ohněm, smrtí,
když do Říma šel k otci svatému?
Sekretář jeho byl tak blízko u vás,
rozmloval s vámi – nepoznáváte jej?

RUDOLF

To jste vy?

KANCLÉŘ MOHUČSKÉHO ARCIBISKUPA (*obrácen ke sbromáždění*)

Této paní, říšské kněžně,
rád nabízím teď vlastní doprovod.
Hrabě z Habsburku, podejte jí rámě,
doprovodíme ji tam, kde je klid!
Ve jménu Svaté říše římské místo
pro vévodkyni rakouskou chci mít!
(*Odvádí s Rudolfem královnu Markétu.*)

OTAKAR

Kdybych byl váš císař, netroufli byste si.

PRVNÍ Z ŘÍŠSKÝCH VYSLANCŮ

Ráčil byste, pane, nám dát odpověď?
ZÁVIŠ (*děre se dopředu*)

O našeho krále nás okrást chcete?

Není snad mocný? K čemu vás potřebuje?

Na nebi Bůh, on na zemi zas vládne;
jen starosti, ne užitek říše přináší.

14

¹⁴ Odkaz na obecně známou habsburskou rodovou pověst, která představovala Rudolfa jako ctivostného, Bohem vyvoleného zakladatele dynastie.

Nechte ho – a Němcům dejte svoje dary!
Dáváte proto jen, že sami chcete! Nechte našeho pána!

OTAKAR

Nemluvíte špatně, pane poslanče.
Leccos by v Říši mohlo se snad změnit,
mnohý vzdor zlomit a potrestat;
vidím, že pán váš byl vám spíše sluhou.
Jsem bohatý kníže Čech, a chraň Bůh,
že bych chtěl být snad chudým císařem.
Však vyčkejte, zdali se nám zlíbí,
vám možná lepší poskytnout odpověď.¹⁵
(*Obrácen ke Kunbutě.*)
Duší i tělem jsem teď jenom vás.

ZÁVIŠ

Ať žije Otakar!

(Trubky.)

(VOLÁNÍ ZE VŠECH STRAN)

Náš český král!

Vévoda štyrský, rakouský, korutanský
i kraňský! Císař německý! Ať žije Otakar!

(Padá opona.)

15

¹⁵ Příběh o nabídce říšské koruny sloužil v českých kronikách jako důkaz úcty, kterou Otakar požíval v říšských kruzích. Podle *Druhého pokračování Kosmovy kroniky* král korunu odmítl na doporučení svých rádců. V říšských kronikách naopak údajně pohrdání římskou korunou, o kterou ve skutečnosti český král usiloval, sloužilo jako důkaz Otakarovy pýchy.

DRUHÉ DĚJSTVÍ

2.

Otevřený zabradní sál, vůči pozadí uzavřený mramorovým, do pasu vysokým zbradlím. Dá se předpokládat, že za ním zabrada terasovitě sestupuje. V popředí po obou stranách dveře, po jejich stranách sochy. Hlavní vchod je mezi sloupy, vlevo u balustrády.

ZÁVIŠ (*ustoupí se smíchem*)

Jsem zamilován! Běda, srdce mé!
Pomozte, lidé! Pomoc! Ha, ha, ha!
Jak probodla mne černým pohledem,
Maďarka pyšná! Nic už nepomůže!
A nádherná je, dobrý Bože můj!
Šlechtěné hříbě, jež se bojí jezdce,
jež jakoukoli uzdou pohrdá.

I jinak vše se daří tak, jak má!
Rakušané se zdatně odtrhují,
co Markéta už nemá v zemi vliv;
jeden chce vpravo, druhý vlevo, všichni
však do Frankfurtu k volbě císařské.
Prý skládají tam svoje žádosti,
Otakar aby císařem byl zvolen!

MILOTA (*zevnitř*)

Sem s ním zatím!

ZÁVIŠ

Aj, koho to tam vedou?

(*Zbrojnoši přivádějí zajatého Seyfrieda. Milota, v plné zbroji, za ním, v ruce zapečetěný dopis.*)

MILOTA

Král na turnaji ještě prodlévá?

ZÁVIŠ

Ano! A co tu chce pan Merenberg?

MILOTA

Vyslal ho jeho otec proradný
s dopisem tímto k arcibiskupovi
do Mohuče. Prý nařídil mu spěch –

SEYFRIED

To nařídil!

MILOTA

Však mladý pán se zdržel,
když jeho cesta vedla kolem zámku,
kde bratr Beneš s dcerou přebývá.
Naposled vidět chtěl svou dávnou lásku;
však zajali ho, poslali ho sem.

ZÁVIŠ

Tedy tak? U slečinky Berty?

SEYFRIED

Řekli mi, že tam leží v horečkách,
jen vidět jsem ji naposledy chtěl,
jen vědět, jestli žije, a tak vydal
jsem hlavu otcovu i sebe do jejich rukou.
Jaký jsem to blázen, slepý blázen byl!

MILOTA

Tady je onen dopis do Mohučce.

SEYFRIED

Záviši, nikdy jsem vás neměl v lásce!
Za falešného vždycky jsem vás měl,
vždyť můj otec říká, že neznám lidi;
ukážete, pane, že se ve vás mýlím!
Výdejte dopis, zničíte ho spolu.
Se mnou pak číňte, co vám libo je!
Vzpomeňte, že jsem jednou k vám byl dobrý,
když s přáteli jste tehdy před komnatou
královny vedl všelijaké řeči.
Nešel jsem tehdy ke králi, jak moh' jsem,
co mohl, jak jsem možná činit měl,
protože tehdy krále jsem měl v úctě
co druha mojí kněžny jediné
a svého právoplatného vládce.

ZÁVIŠ

Slyšíš, Miloto?

MILOTA

Nedbej těch slov!

ZÁVIŠ

A dopis máme tady! (Čte.)
„Arcibiskupovi z Mohučce.“
Příteli, jsi ztracen docela,
když ke králi se dostane ten list!

SEYFRIED

Ach, zachraňte mě!

ZÁVIŠ

Klid, jen klid, jen klid!
Těm lidem můžem věřit? (Ukazuje na stráž.)

MILOTA

Ano! Proč?

ZÁVIŠ (váží dopis v ruce)
Ten dopis váží mnoho – nebo málo.
Snad kapku jedu –
(ruku s dopisem rychle sbouvá za záda)
moře podezření!
(Obrácen ke strážci.)
Jděte a pozdravujte Beneše.

MILOTA

A co uděláš ty?

ZÁVIŠ

Jen jděte! (Ozbrojenci odcházejí.) A ty, můj příteli,
když zachráním tě, co mi za to dáš?

SEYFRIED

Svůj život –

ZÁVIŠ

Ej, ten si nech pro sebe!
Umíš skákat?

MILOTA

Záviši!

ZÁVIŠ

Tak pojd!
Tady máš dopis, tak, a už skoč!
(Dovede ho k zábradlí, Seyfried seskočí.)

MILOTA

Šílenče!

ZÁVIŠ

Koukni, jak jen utíká!

MILOTA

Za ním!

ZÁVIŠ

Stát! Což ses mi nesvěřil?
 Udělal jsi to, tak mi tedy věř!
 Já nejlíp vím, co bude se tu dít,
 a v pravou chvíli pochopíš to taky.
 A potom – moje srdce, mladá krev!
 Ha, ha! – Už nemluv a jdi! Přijdou věci,
 u kterých svědky nepotřebuji.
 Dal jsi mi slovo, že mě necháš konat,
 tak běž!

MILOTA (*u východu se otáčí*)

Už nevrátíš se na turnaj?

ZÁVIŠ

Už odložil jsem zbraň a svoji zbroj,
 cena je má! – Teď jdi! Ten okamžik
 teď ve mně tepe, chce být využit!

(*Milota odchází.*)

Vidím ji dolů chodbou právě jít
 jen v doprovodu jedné komorné.
 Nuž k dílu teď!

(*Otočen k soše bobyně lásky, která stojí v popředí vlevo.*)

Bohyně lásky, cudná, muži věrná,

tebe teď vzývám: Ochranu mi přej!

(*Vylézá na podstavec, vytahuje listek a zastrkává jej**pod nadzvednutou nobu bobyně.*)

Stráž mi ten list a doruč jej, kam patří!

Už jdou! Jen chvílku váhat ještě! – Teď!

(*Seskočí dolů a spěchá pryč.*)(*V téměř okamžiku vstoupí královna s komornou zleva v pozadí.*)

KUNHUTA

Nebyl to Rožmberk? Ten nestoudník!

Zavolej ho zpět!

KOMORNÁ (*volá do kulís*)

Pane Závíši! Sem pojdte!

Královnin rozkaz je to! Teď hned sem!

158

(*Závíš se vrací a v rukou ostýchavě otáčí čapkou.*)

KUNHUTA

Pane, já nevím, jestli je to pravda,
 či zdali nejsem po dny v horečkách;
 vy chováte se neomaleně,
 teď prcháte pryč – ne, já nemám slov!
 Snad bláznovstvím je zastřený váš duch –
 jak jinak mám si to pak vysvětlit?
 Když přicházela jsem, tak vykřikl jste –
 vím, že vy! Stála jsem dál jen tři kroky!
 Pak jste mě stále pohledem svým sňhal,
 pohledem, který popsat blíž se zdráhám,
 a hněv mnou cloumá, jenom na to myslím.
 (*Přistupuje k němu blíž.*)

A při tanci, když směl jste vzít mou ruku,
 pak, drzoune, vy stiskl jste mi ji!
 Kdo jsem já? A kdo jste vy?

ZÁVIŠ

Promiňte mi!

KUNHUTA

Zde zachází se takto s královnami?

Kdyby mi hrdost dovolila, měla

bych v oné věci vyrozumět krále.

Kdyby to v Čechách bylo jako u nás,

kde také žena právo má a hlas

i moc tak konat, jak jí vůle káže,

kde královna jen není družkou krále,

kde také vládne, to bys viděl pak!

ZÁVIŠ

Promiňte!

KUNHUTA

A teď: Promiňte! Tak drzý

a pak zas poníženy – odporné!

Co je to tady u sloupu?

ZÁVIŠ

U sloupu? Co je tam?

KUNHUTA

Nějaký list.

ZÁVIŠ

Vskutku, lístek!

KUNHUTA (*ke komorné*)

Seber jej!

(Stane se.) Co na něm stojí?

ZÁVIŠ

Já nevím!

KUNHUTA

Sám jste ho tam přece strčil!

ZÁVIŠ

Já? Věru ne!

KUNHUTA

Ach ano, než jsem přišla.

ZÁVIŠ

Já ale přišel odtamtud.

KUNHUTA

Ó nebe!

Copak jsem blázen? Za koho mě máte?

Nejsou tohle stromy? Je tu zem a vzduch?

Viděla jsem to, vzdána tři kroky,

jak schováváte lístek za ten sloup!

ZÁVIŠ

Když říkáte to, urozená paní,

pak musí to být pravda pravdoucí!

KUNHUTA

A co je na tom lístku?

ZÁVIŠ

Fantazie;

výplody básnického zápalu!

KUNHUTA (*ke komorné*)

Ukaž to!

(Rozbaluje lístek a čte nadpis.)

„Krásce,“ – zde je tedy důkaz

tvé drzosti a tvého bláznovství!

(Hodí mu lístek pod noby.)

Odvážíš-li se ještě ke mně přiblížit,

ať tvoje choutky potrestá sám král!

160

ZÁVIŠ (*zvedá lístek a pokleká s ním před komornou*)

Teď tedy víte, komu chtěl bych sloužit,

tajemství dlouho svíralo mou hrud.

V těch řádcích troufнул jsem se z něho vyznat,

ztracen jsem, paní, když se hněváte.

(Vstává a jde.)

KUNHUTA

Ha, tenhle blázen opravdu je k smíchu!

KOMORNÁ

Vida, má paní, jak rázem přišla jsem

k muži a k jeho službám rytířským.

KUNHUTA

To vskutku myslíš, že tím mínil tebe?

Po mně se díval, drzoun daremný!

KOMORNÁ

Ach, urozená paní, co už na tom?

Když rytíř chválí ženu, hřeje to.

KUNHUTA

Tak rytíř? Tenhle? Rozesmát mě chceš!

KOMORNÁ

Ach, paní, v celé slavné české zemi

nikdo se nepodobá Závišovi

Rožmberskému. Jeho rovné tělo

a další dary, jimiž oplývá,

jste, královno, vy sama mohla vidět:

Však také svými statečnými činy

před všemi rytíři zde vyniká.

V Padově celá léta studoval,¹⁶

psát verše zná a hrát k nim na loutnu.

KUNHUTA

Tím hůře pro něj!

KOMORNÁ

Paní, proč tím hůře?

KUNHUTA

U nás se hráči na loutnu platí

penězi, ale také pohrdáním!

¹⁶ Není známo a je dosti nepravděpodobné, že by Záviš studoval v Padově, ale formulace je zajímavým dokladem o jeho obrazu vzdělance v historické tradici.

KOMORNÁ

Zde je to jinak! Mnozí šlechticové
ve zpěvu s trubadúry soupeří
a Závíš, ten už svou hrou na loutnu
a zpěvem získal srdce mnoha dam.
(*Rozbaluje lístek.*)

Poznáte sama!

KRÁLOVNA (*posadila se*)

Ten chlap zaplatí mi!

KOMORNÁ (*čte*)

„Krásce,“ – Tu poctu ráda přijímám!

„Ze sněhu ruka –“

KUNHUTA

Ze sněhu ruka... co to znamená?

KOMORNÁ

Bílá jak sněh.

KUNHUTA (*sundává si rukavičku a pozoruje svou ruku*)Mou ruku vidět nemoh',
jen rukavici snad!KOMORNÁ (*čte*)„Ze sněhu ruka,
přesto žhavá hned, –“(Královna *dupne nožkou.*)

KOMORNÁ

Královna si přeje?

KUNHUTA

Čti přece dál! Chci říci, dělej si, co chceš!

KOMORNÁ

„Ze sněhu ruka,
přesto žhavá hned;
ohnivý pohled,
přesto jako led!“

KUNHUTA

Kéž by byl ohněm, který by tě spálil!

Kéž mučit bych ho mohla bolestí.

KOMORNÁ

„Z těch úst, tak sladkých,
tak tvrdá slova jdou;
ňadra ta dmoucí
neméně tvrdá jsou.“

KUNHUTA

Už mlč!

KOMORNÁ

„Zahřej se, pohlede,
povolte, ňadra!
Ty, ruko –“

KUNHUTA

Povídám, abys mlčela!

KOMORNÁ

Proč vítězstvím svým nemůžu se těšit?

KUNHUTA

Ta bláznivá si myslí, že jde o ni!

(Vstává.)

Ó kéž bych byla z téhle země pryč,
tam doma v Uhrách u všech bližních svých!

Tam platilo mé slovo! Mohla jsem
jít kamkoli, kam přání mé mne vedlo.

Můj starý otec rád mi k službám byl
i knížata a všichni lidé jeho,

v té velké říši, všichni muži tam.

Život byl oheň, odvaha a žár!

Pak do Prahy mě povolali náhle.

Řekli mi: Jeden král tam kraluje,

se starší ženou žije ve svazku,

však po ohnivé družce velmi prahne,
po jemu rovnocenné královně.

Já přišla sem a našla starce. Starce!¹⁷

Což vousy nehyzdí mu šediny?

Říkají, že má starosti z těch bojů!

A není potom jako stařec mrzutý?

Svéhlavý, svárlivý? Ach, Bože můj!

Nejsem tu jenom, abych poslouchala!

Ti ostatní však lichotí, škemrají a podlézají, jsou líné krve, však srdce studeného. Jen tehle Rožmberk: To u nás v Uhrách by sméle nosil svoji pyšnou hlavu pod nebem jako vůdce Kumánů, kterému on se vcelku podobá, tomuto v Uhrách nejlepšímu muži! Však byl to smělý, statný hrdina, ve vůli své i v činech rovně rostlý. Ten Čech však spíš jak červ se nížce plazí a ponižuje sebe sám, i svoji čest.
(*Trubky zvoní.*)
Co je to?

KOMORNÁ

Nejspíš právě skončil turnaj a vítězům se ceny dávají.

A to je úkol pro královnu zdejší.

KUNHUTA

Budou nás volat. – Podej mi to psaní, při prvním čtení nejde pochopit.
(*Bere lístek.*)

KOMORNÁ

Ach, milostivá, jde sem celý průvod, král s družinou se vrací z turnaje.

(*Otakar přichází s Milotou a Füllensteinem. Za nimi pánové a dámy z turnaje.*)

OTAKAR (*k těm, kdo ho následují*)

Když na tom trvá, tak ho přiveď sem.
(*Předstoupí před Kunhutu.*)

Ted vítěz turnaje by rád svou cenu si převzal z ruky paní královny.

Nu, Kunhuto, jak máš se?

(*Chce ji chytit za bradu, ona ucouvne.*)

KUNHUTA

Celkem dobře.

OTAKAR

Tak špatná nálada? Hej, Miloto!
(*S Milotou přejde na druhou stranu popředi.*)
Merenberg mladý tedy uprchl?

MILOTA

Ano, pane.

OTAKAR

Proklatě! Odkud však víme o tom dopise?

MILOTA

Chlubil se jím jak mladík nezkušený, dokonce prý ten dopis viděli.

OTAKAR

Ten dopis biskupovi do Mohučce?¹⁸

MILOTA

Ano, ten.

OTAKAR

Wolkersdorf je taky pryč?

MILOTA

I Hartneid Wildon. Všichni Rakušané¹⁹ od královnina odchodu se snaží potajmu z dvora nějak odplížit.

OTAKAR

Kdybych ten dopis měl, tak znal bych zrádce a patou bych ho pěkně přidusil; takto však každý je mi podezřelý, před všemi musím být na pozoru! Fúj, vzteku, psisko satanovo, chceš i krále přizvat ke své štvaničce?

(*Mezitím přivedli Závise z Rožmberka jako vítěze turnaje, stojí před králem.*)

OTAKAR

Co je? – To ty jsi vítěz turnaje?

Já vždy jak muže chrabrého tě znal; jdi ke královně pro svou cenu, běž.

Hej, Füllensteine!

¹⁸ Správně „arcibiskupovi“ – zkráceno kvůli plynulosti verše.

¹⁹ Jména převzal Grillparzer z pramenů (např. ze štyrské *Rýmované kroniky*). Štýřan (Hartneid) Hartnid Wildon hledal po sporech s českým králem oporu u Rudolfa Habsburského.

FÜLLENSTEIN

Milostivý pane!

OTAKAR

Vem ozbrojence, obsad s nimi všechny na zámku brány, které vedou ven. Když po slavnosti hosté půjdou domů, zatkaš ty, které tobě označím, a budeš je pak držet v zajetí. Tamtomu nevěřím. Ani Lichtenštejnovi, kluzkému Jindřichovi –

FÜLLENSTEIN

Pane, Jindřicha též?

OTAKAR

Proč to tak křičíš? Mlčky naslouchej. *(Stábně se s Füllensteinem trochu do pozadí a tiše mluví. Pokaždé, když vyslechne, co mu Füllenstein odpovídá, otočí se na druhou stranu, kde rozmlouvají Závís a jeho manželka.)*

(Závís se postavil před královnu, která sedí zadumána ve svujch myšlenkách.)

KOMORNÁ *(úpozorňujíc královnu)*

Ach, paní!

KUNHUTA *(když uvidí Závíse před sebou)*

Smělče, i vy jste zde?

*(Nadskočí.)*KOMORNÁ *(ukazuje na šerpu v říšských barvách, kterou přináší páže na sametovém polštáři)*

Zde dík!

(Královna bere šerpu, páže pokládá polštář u jejích nobou.)

ZÁVIŠ *(ke komorné)*

Tak slečno, dejte mi ten lístek přece, ten, který jsem vám svěřil před chvílí. Neskončil v té pravé ruce!

KOMORNÁ

Ale pane!

ZÁVIŠ

Dejte sem! *(Natabuje ruku.)*

KOMORNÁ

Promiňte mi!

166

ZÁVIŠ *(stále s napřáženou rukou)*

Nebyl pro vás!

KOMORNÁ

Já – už ho nemám!

ZÁVIŠ

Cože? Nemáte ho? Pak jistojistě skončil u té pravé! *(Vrhá se před královnu na polštář. Ohnivě.)*

Ó královno, ach, tisíceřý dík – *(pomalu)*

za cenu, kterou mi teď předáte.

OTAKAR *(přeruší hovor)*

Kunhuto, proč tu cenu nepředáte?

KUNHUTA *(uraženě)*

To ale přece mám teď v úmyslu!

(Blíží se s šerpou.)

Rytíři!

ZÁVIŠ

Jak jsem šťasten, vzácná paní!

S pokorou klaní se vám hlava má!

(Tiše.)

„Ze sněhu ruka, přesto žhavá hned; –“

KUNHUTA *(tiše)*

Už mlčte!

ZÁVIŠ *(nablas)*

S touto vzácnou zástavou namísto zbraní, místo násilností chci projet celý širý svět a všude zvěstovat slávu vám i svému králi, za vás a za něj chci se všude bít! *(Královna s šerpou se přiblíží, proto náhle tiše a rychle.)* Ke starým mužům patří staré ženy a mláďi k mláďi!

(Královna hodí šerpu na zem.)

OTAKAR *(volá směrem k nim)*

Ještě jste neskončili?

ZÁVIŠ (*tiše*)

A tato hlava katovi, když poručíte!

OTAKAR

Tak co je?

ZÁVIŠ

Šerpa spadla.

KUNHUTA (*komorné*)

Podej mi ji!

Třpělivost necht' je teď odměněna

a troufalost též nachází svůj cíl!

Zde máte šerpu, užijte ji se cti!

(Ozdobí ho šerpou. Jak se nad ním sklání, uchopí Záviš stuhu na jejím rukávu, ta se wolní a spadne. Záviš se rychle sebne a sebere ji.)

KUNHUTA

Ach, můj choti!

*(Otakar se k ní otočí.)*ZÁVIŠ (*ustal a ustupuje ke středu jeviště*)

Královna, můj králi!

OTAKAR

Co chceš, Kunhuto?

(Pauza, během níž se Kumbuta dívá na Záviše, který stojí a klidně hledí před sebe. Ještě jednou se na něj podívá, potom:)

KUNHUTA

Jaký je zde trest pro vlastizrádce?

OTAKAR

Meč!

KUNHUTA

U nás doma ho uvlácejí koně.

OTAKAR

A proč se ptáte?

KUNHUTA

Chcete dnes ještě na lov vyrazit?

OTAKAR

Proč se tak ptáte? Ano, dnes si vyjedu!

Jsi celá rozrušená. Co se děje?

Předání ceny bylo náročné?

Příště té této povinnosti zbavím!

*(Odvrací se od ní.)*KUNHUTA (*tiše ke komorné*)

Tu stuhu vrátí, běž a řekni mu to!

(Otakar postoupí doprostřed sálu; shromáždění utvoří půlkrub, jehož levý konec tvoří Kunhuta, pravý konec Záviš, který, aby se vyhnul komorné, jde až do popředí.)

OTAKAR

Vy, pánové, kdo z vás mne jenom zbaví
tíživé, nepřijemné starosti?

Ve Štýrsku žije starý Merenberg

a zradil mne i zemi, které vládnou.

S dopisem mohuškému biskupovi²⁰

svého syna vyslal do Frankfurtu,

aby tam zmařil naši říšskou volbu,

jež koná se o císaře Němců,

a neklid vyvolal tam i vzpouru snad.

Syn sice uprchl, ale jeho otec,

ten nesmí trestu nikdy uniknout

a plány spiklenců se musí odhalit.

Ten zrádce na svém zámku hledá úkryt,

který prý proti útokům je chráněn;

kdo živého mi přivede jej k trůnu,

jak si za velezradu zaslouží, ten získá

léno jeho, jmění veškeré!

Ortolfe z Windischgrätzu, ty to budeš?

FÜLLENSTEIN

Ať potom já jsem druhým v řadě, pane!

OTAKAR

Dostaneš k tomu nejlepší z mých lidí;

toho – a toho –

(Ukazuje na zbrojnoše v pozadí.)

KOMORNÁ (*kteřá přistoupila zezadu k Závěšovi*)
Milostivá kněžna se hněvá.
Vzkazuje, že chce svoji stužku zpátky.

ZÁVIŠ

Tak stužku? Té já nikdy už se nevzdám!
Získal jsem ji a raději svůj život
či hlavu svou tu nechám, stužku ne!
(*Ukazuje stužku.*)
Pohled, jak krásná! Jak červen tvých úst
a běl jak stříbro této ladné šije.
(*Dotkne se jejího ramene.*)
Ne, tu si nechám, jednou na mé rakvi
spočine vedle helmy mé a štítu.
Což nedal jsem svůj život pro ni v sázku?
Tý, stužko rudá, mojí zůstaneš!
(*Drží ji před sebou.*)

KUNHUTA (*na druhou stranu jeviště*)

Je šílený! Bože, kdyby to viděl král –
KOMORNÁ (*k Závěšovi*)

Královna dává znamení, schovejte ji!
Jde sem král.

OTAKAR (*vrací se*)

Co to máte, Rožmberku?
ZÁVIŠ (*zastřel stužku za nádra*)

Nic, pane!

OTAKAR

Jak? Nic?

ZÁVIŠ

Pane, vždyť jsou věci,
které lze právem králi utajit!

OTAKAR

Zástava z lásky?

ZÁVIŠ

Pane, uhdli jste.

OTAKAR (*po chvíli pozorování*)

Kdo královnu dnes strojil?

KOMORNÁ

Pane, já.

OTAKAR

Špatná je vaše péče. Jenom jedna
paže je stužkou zdobená. A druhá?

KOMORNÁ

Snad ztratila se.

ZÁVIŠ (*sbíhá se, jako by ji hledal*)

Musíme ji hledat.

OTAKAR

Nechte to teď být, pane Závěši!
Po shromáždění snáz se bude hledat;
však do večera, doufám, najde se!
Nálezci potom dejte tento prsten
(*stáhne si z ruky prsten a dává jej Rožmberkové*)
a dejte mu ho královním jménem:
Královny mohou dávat diamanty,
však stužky nikdy. A vás, královno,
bých prosil, aby příště jste si dala
záležet na tom, jak vás uvidím!
(*K Závěšovi.*)

Nezapomeň ten prsten správně předat!

KUNHUTA

Rytíři! Vzkážete mu však jménem mým,
že to, co našel, smí si ponechat;
neboť co dávám, stužku, diamant,
tím, že to dávám, mění povahu
a je to už jen dárkem královny.
Ať vidí každý, že jsem královna,
že darovat smím, co chci, i kdyby to
bylo víc nežli stužka, diamant!
(*Odhází.*)

OTAKAR (*přechází, zastaví se před Rožmberkem*)

Co to tu bylo, Rožmberku?

ZÁVIŠ (*padne na kolena*)

Králi,

snad hněvate se?

OTAKAR (*pozoruje ho*)

To bys musel jinak konat,
abys můj hněv na sebe přivolal.

Otakar kvůli malíčkovosti sotva se rozhněvá, a kdo jsi vůbec ty? Poslouchám, kdo jsi? Rožmberku, znám tě, že chytrý vždycky byl jsi. Vstaň. Tak vstaň!

ZÁVIŠ

Ne, když se zlobíte!

OTAKAR

Vstaň už, povídám!

*(Záviš ustává.)*OTAKAR *(k slubovi)*

Vy ale jděte k mojí ženě. Vyřídíte jí, ať neruší svou delší odlukou své povinnosti hostitelky zde!

(Sluba odchází.)

OTAKAR

Vy, Ortolfe, teď tedy vykonajte to, co jste slíbil. Odměnu vám dám. Chci naučit je, jak se kořit Říši! *(Bije se v prsa.)* Tady je říše!

SLUHA *(vrací se)*

Královně není dobře.

OTAKAR

Aj, na tu nemoc už se najdou léky! Běž ještě jednou, popros ji, ať přijde. *(Sluba odchází.)*

Do rytířského sálu vydejme se! Bude se tančit, slavit celou noc, až do rána ať radost rozkvétá!

(K Füllensteinovi.)

Ty nezapomeň, co máš nakázáno!

FÜLLENSTEIN

Bez obav!

(Sluba je zpět.)

OTAKAR

Co je s královnou?

SLUHA

Nechce sem, pane!

OTAKAR

Vzpírá se tedy mému příkazu?

Řekni jí! – A ne! Sama pochopí to:

Známe už tyhle ženské nálady!

Tak, panstvo, pojďme!

PRVNÍ Z ŘÍŠSKÝCH VYSLANCŮ *(kteří se nacházejí v bouři lidí)*

Milostivý pane a králi!

OTAKAR

Jak, pane delegáte, vy ještě zde?

PRVNÍ Z ŘÍŠSKÝCH VYSLANCŮ

A stále čekám na milostivou zprávu pro ty, kdo mě vyslali, volitele Svaté říše římské.

OTAKAR

Ta odpověď však, pane vyslanče, nebude ani trochu jednoduchá!

Jsem králem mnoha zemí, to už samo je velký úkol pro jednoho muže.

Teď zemí mám se zabývat,

a jinou, která v říšské radě

sama zastoupena chce teď být.

Jsem zvyklý, že když jednou řeknu ano, pak ztratí hlavu ten, kdo řekne ne.

Co nabízíte svému knížeti?

Mýto se nevybírám a příjmy klesají;

co císařovo bylo, v dlouhém mezivládi zlodějské ruce už si rozebraly.

Což svoji zemi, bohatou a silnou,

do podvodné té hry snad vsadit mám?

Vám, pánové, by přišla vhod má moc

ve vaší nouzi, která vás tak svírá;

však raději tu budu v Čechách sedět

a německému císaři se smát,

než bych byl sám tím chudým císařem.

Však zároveň tu možnost stvrdit moc, nejvyšší hodnosti ji možná korunovat a na trůn Karla Velikého usednout, být druhým Karlem, nechci zavrhnout: Však nejdřív přineste mi korunu tu sem a položte přede mne ji na polštář, dřív, než se rozhodnu, co má se stát.

Do Frankfurtu jsem vyslal pana Bruna ze Schauenburgu, svého kancléře, a hle, co píše:

(Vytahuje dopis.) Volba již je jistá. Falckraběti porýnskému předložili prý návrh kompromisu. Můj přítel to není. S mohučským kují pikle, jak píše kancléř. Žádný kníže však z těch německých se nikdy neodvází způsobit vrásky Otakarovi. Koruna je má! Když ji budu chtít. Přineste ji sem, potom rozhodnu se.

SLUHA *(přichází)*

Pan Bruno, kancléř váš, je, pane, zde.

OTAKAR

Vidíte? Už je zpátky.

SLUHA

Je s ním rytíř ve světlé zbroji, vyzdoben jak kníže, dva heroldové v říšských barvách, s orlicí na hrudi, a troubí silně.

(Trubky zvění.)

ZÁVIŠ

Dovolte, vzácný císaři a králi, abychom tvoje nové sloužící –

(Celé sbromáždění udělá pohyb vpřed.)

OTAKAR

Zpět! Chcete vyslancům snad naznačit, že už se můžou v klidu radovat?

Nevíte přece, jestli volbu přijmu! *(K vyslancům, kteří se stáblí.)* Kam jdete? Ještě jsem vás nepropustil! Není zde žádný důvod ke vzruchu. Ten z Mohuče, ten at si pozor dává! Až přijdu k Rýnu, a to brzy již, jako dík za to všechno intrikánství ho z biskupského trůnu sesadím.

(Mezitím vstoupil kancléř. Všichni ho obklopi s tázavými gesty, on zůstává u pozadí, lomí rukama.)

OTAKAR *(přejde do popředí)*

Falckrabě rýnský mi nesedí, kurfiřtský hlas předám jeho otci.

Však ještě předtím chci ve vaší zemi všem, které tento dopis jmenuje – zÁVIŠ *(v pozadí náhle, avšak polohlasně)*

Otakar nebyl říšským sněmem zvolen.

(Kancléř lomí rukama nad hlavou.)

ZÁVIŠ

Kdo tedy?

KANCLÉŘ

Rudolf, hrabě Habsburský.

(Mezitím ukazuje Otakar vyslanci prstem na jednotlivá místa v dopise.)

OTAKAR

Ti musí pryč – hle – ten –

(Při první kancléřově promluvě naslouchá, setrvává ve stejné pozici, směrem dozadu v nejvyšším napětí. Když padne jméno Habsburka, Otakar se zbroutí; ruka, která ukazuje na dopis, se začne chvěti; zakoktá ještě několik slov.)

i ten, at' jdou!

(Ruka s dopisem klesne; s podlomenými koleny ještě utěrinu stojí, hledí strnule před sebe, potom se vztyčí a pevným krokem odkrácí do své komnaty.)

ZÁVIŠ

Je-li to pravda, pane kancléři?

KANCLÉŘ

Císařem stal se skutečně ten Habsburk.²¹
ZÁVIŠ

Jak k tomu došlo?

KANCLÉŘ

Vše šlo tak, jak mělo.
Většina knížat chtěla Otakara;
pak ale přišel všem zde známý kancléř
arcibiskupa mohučského, avšak
s ním z Rakous Wolkersdorf a s nimi ještě
ze země štyrské Hartneid Wildon též,
stěžovali si – tiše! Král se vrací!

OTAKAR (*vychází ze svých komnat*)

Rekněte mojí ženě, ať se chystá,
ještě dnes večer na lov vyrazím.

(*Přechází sem a tam mobutnými kroky.*)KANCLÉŘ (*po pauze*)

Ach, milostivý pane!

OTAKAR

Co je? (*Trhne sebou.*) Vy zde?

Byl jste tu před chvílí?

KANCLÉŘ

Ach, ano!

OTAKAR

A říkal jste něco?

KANCLÉŘ

Ano, pane.

OTAKAR

Proklatě!

(*Hodí mu do obličeje rukavici; pak ho popadne za ruku
a vede do popředí.*)

Co tu žvaníte tak pustě
o říšském sněmu a o volbě?

KANCLÉŘ

Slyšte sám!

²¹ Rudolf byl v roce 1273 zvolen za římského krále. Krásná literatura a habsburská tradice jej běžně titulují jako císaře, jímž se nikdy nestal.

(*Norimberský purkrabí Friedrich Zollern, s dvěma heroldy před sebou
a počertným doprovodem za sebou, vstupuje.*)

(*Král mu jde mobutnými kroky doprostřed sálu vstříc.*)

OTAKAR

Kdo jste?

PURKRABÍ

Jsem Friedrich Zollern,
purkrabí norimberský, z Říše vyslaný.

OTAKAR

Tak hodně štěstí!

(*Obrací se k němu zády a jde znovu do popředí.*)

PURKRABÍ

Rudolf, z milosti boží císař –

OTAKAR

Zdá se, že Říše se mnou žertuje snad?

Zde ještě stojí vyslanci, co přišli
sem, aby nabídli mi korunu,
a než jsem se rozhodl, jiný zvolen byl?

PURKRABÍ

Pane,

kancléř mohučského arcibiskupa
oznámil, že s mrzkými slovy
jste korunu i Říši odmítl.

OTAKAR

Ha, to je zrada říšských baronů!

PURKRABÍ

Když chcete vinit říšská knížata,
nejprve sudte, zda se provinila!

Spravedlivého hledali jsme pána,
a proto jsme vám nabízelí trůn.

Pak přišly zprávy, přišli pak i svědci,
kteří to hlásili všem knížatům,

jak naložil jste s paní Markétou,
královnou, kterou hrubě ztratili jste;

jak pošlapal jste práva oněch zemí,
jež Říši upíráte bezectně;

jak vaší zvůli trestány jsou viny,
ve kterých ještě nepad' rozsudek.

Tomu jsme tedy nepřivýkli u nás,
 ve Švábsku ani v Porýní; chceme
 a musíme vlídného vladaře mít,
 však přede vším musí být spravedlivý.
 To podle těchto úvah volili jsme –
 Zrada!

OTAKAR

Kdo tady křičí?

(MUMLÁNÍ MEZI PŘÍTOMNÝMI)

Lichtenštejn?

JINDŘICH Z LICHTENŠTEJNA (*ustoupí*)

Kdo Rakušan jsi, měj se na pozor!

Před zámkem číhá banda ozbrojenců
 a zajmou každého, kdo není Čech.

FÜLLENSTEIN (*vbíhá za ním s taseným mečem*)

Vzdejte se!

OTAKAR (*předstoupí*)

Jindřichu, vaši zbraň!

Vy, Jindřichu Lichtenštejne a Bernharde Pfannbergu,
 Chole Seldenhovene, Wulfingu Stubenbergu,
 vydejte meče, jste zatčeni!²²

LICHTENŠTEJN

Co jsme provedli?

OTAKAR

Ještě nic, však přesto
 vás do vězení tímto posílám,
 aby vás ani chvíli nenapadlo
 přeběhnout jak Wolkersdorf s Wildonem
 k novému panovníku. A Merenberg – (*dupne*)
 kdo mi ho sem dopraví?

Až ze skalního hnízda ho vytáhnou,
 půjdete všichni před soud. Pak blaze tomu,
 kdo vinu necítí!

(*Obrací se k Zollernovi.*)

A my teď spolu můžeme pokračovat!

(*Rukojmí jsou odvedena.*)

PURKRABÍ

Váš výstup zde mi šetrí vysvětlení,
 proč knížata vás, pane, nechťejí.
 Poselství mé zní takto, králi Čech!
 Říšskoněmecký císař Rudolf si tě žádá
 do Norimberka na jediný den,
 abys vykonával úřad číšníka,²³
 jak ti jako kurfiřtovi německé říše náleží.
 A také podle práva přijmeš lénem tam,
 co náleží ti: Čechy s Moravou.

OTAKAR

Jen ty? Nic víc? A Rakousy a Štýrsko?

PURKRABÍ

Rakousy, Štýrsko, Kraňsko, Korutany
 i Pordenone, také chebskou zem,
 navrátíš zpátky k rukám císaře,
 protože byly Říši odcizeny.

OTAKAR

Ha, ha, ha, ha, ha! To jsou mi tedy žerty!
 Víc nový císař už si neřádá?

PURKRABÍ

Jen co mu patří!

OTAKAR

To se ale pleťe!
 Štýrsko jsem přece od Uher sám získal
 svou krví, jen svých Čechů krví.
 Korutany jsem zdědil po svém strýci
 a Rakousy mi Markéta, má žena,
 přinesla sama jako jirtní dar.

PURKRABÍ

Kde Markéta je teď?

OTAKAR

Ač rozdělení,
stvrдила mi svých zemí předání
a patří mi vše, co dřív bylo její.

PURKRABÍ

Zem rakouská a štyrská připadají,
jak císař Fridrich určil dopisem,
jen dcerám majitele toho léna,
nikoli sestřám, avšak Markéta
je posledního Babenberka sestrou.
Léno se v Říši nedědí, jen sňatkem
lze získat její. Tak vrať, co Říši patří.²⁴

OTAKAR

Rád věřím, že by se to líbilo tak
novému pánu, kdybych země své,
ty z nejbohatších, do Švábska mu poslal
a naplnil tak měšec bez mincí.
Ale ne! Už jsem na to dosti starý,
abych se vyznal v tom, co chci, co ne.
Běž zpět a vyříd' Říši německé –
protože císař, ten mi není známý –
že mnohý sup se ještě nasytí,
než získáte to, co náleží Čechám!
On mne zve k sobě? Dobrá, půjdu tedy!
Však vezmu s sebou k tanci hosty své,
ať od dupotu zatřese se země
až k Rýnu. Tohle vyříd' pánům svým!

ZÁVIŠ

My ke zbraním se rádi uchýlíme,
za krále rádi budeme se bit!
(Íde a někteří její chtějí následovat.)

OTAKAR

Stát! Za koho a proti komu vlastně?
Ať v zemi vše je, jako bylo dřív,
jak v dobách míru. Až ta chvíle přijde,
sám svoje hosty pak si vyvolím.

Teď všichni se mnou! Nový král, ten chudák,
jediné srně život nespasí!
Zítřka se chystá velký hon;
všichni jste zváni! S chutí do toho!
Doneste světla, už se přece stmívá,
a s pochodněmi za mnou do lesa!
(Odběhází, ostatní ho s halasem následují.)

(Stmívá se. Krátká pauza, pak je z dálky slyšet loutna.)

KOMORNÁ *(vyjde ze dveří královny)*

A jsou pryč. Kdo tu hraje na loutnu?

KRÁLOVNA *(přichází)*

Co to je? Kdo hraje na loutnu?

KOMORNÁ *(u balustrády)*

To nevím, paní. Avšak slyším slova:

„Ze sněhu ruka, přesto žhavá hned.“

To je pan Závíš. Zpívá. Mám ho vyhnat?

KRÁLOVNA *(usedá)*

Nech ho být. Pěkně poslouchá se přece
ta píseň v tomto chladu večerním.
(Zamyšleně si opírá hlavu o ruku.)

(Padá opona.)

Rudolfův souboj s Otakarem měl do značné míry právní charakter. Římský král českého krále obviňoval, že zmíněné země drží protiprávně, český král přirozeně hájil opačné stanovisko. Legitimní panství nad Rakousy byla pro Habsburky záseadní, proto po celá staletí připomínali oprávněnost Rudolfova postupu. Současní historikové vesměs již uznali, že ze strany římského krále šlo o účelovou argumentaci.

3.

TŘETÍ DĚJSTVÍ

Komnata v Merenbergově zámku.

STARÝ MERENBERG (*stojí u otevřeného okna, čapku mezi sepjatými rukama*)

Výchází slunce. Bože, můj dík,
měj můj dík starce za ten nový den!

A za den, který daroval jsi zemi,
když vyvedl jsi z klína temnoty
třípytívě jasné čelo Habsburkovo,
jimž zase louky zazelénají se
a mrazem ztuhlý vzduch se rozechví.
Dej, at my, kdož jsme na hranici vnější
s Německem, též se smíme radovat;
a dej at všichni, kdo jsme Rakušané,
z cizího vyjdem zlého zajetí
a vrátíme se jako bratři domů,
kde jeden otec okem střeží nás.
Amen, tak staniž se! – Kdo klepe?

MERENBERGOVA MANŽELKA (*zvenčí*)

Já, muži!

MERENBERG

Aj, pojd' dál!

ŽENA (*vstupuje s mísou a vínem*)

Přináším snídaní.

MERENBERG

Postav to sem. Kdo mluvil dole na zámeckém dvoře?

ŽENA

Dva jezdci, po tobě se ptají.

MERENBERG

Nu? Proč je nepřivedeš?

ŽENA

Myslela jsem –

MERENBERG

Copak?

Cožpak snad nejsem se sousedy v míru?

Což Merenberga v zemi nemilují,
že dvěma jezdciům vyhnout by se měl?

Kdo ví, snad nesou důležitou zprávu?
Snad od syna! Hned uveď je sem dovnitř!

(Žena odchází.)

Skutečně zvláštní chování by bylo, před návštěvou a posly ukrývat se.

Ač špatné časy zrovna v zemi vládnou a ostražitým radí všechno být; mám přece v zámku dvacet statných mužů!

(Herbott z Füllensteinu a Ortolf z Windischgrätzu vstupují, vedeni Merenbergovou ženou. Oba v plné zbroji, se spouštěným hledím.)

MERENBERG

Aj, pozdrav Pánbůh, páni. Ženo, ještě víno!

(Žena odchází.)

Co přivádí vás ke mně? Nejprve však spočnete se mnou u našeho stolu; takový máme v zemi štyrské zvyk. (Posadí se.)

Nechtěli byste sundat si své helmy?

(Oba zamítavě zavrtí hlavou.)

Nesmíte tedy? Dobrá, jak jen chcete!

Patříte k vojsku krále Otakara? –

Na levém břehu řeky Dunaj právě má tábor, jak mi bylo řečeno,

stranou Korneuburgu, až někam k Tullnu.

A císař Rudolf, ano, Habsburka myslím, na pravém břehu Vídeň obléhá.²⁵

Oba se bojí překročit proud řeky.

Však mluvte, páni, jezte, co je líbo!

OBA (vstávají)

Jíst se zrádцем se nemá!

MERENBERG (vyskočí)

Dobrý Bože!

FÜLLENSTEIN (vytahuje meč a staví se přede dveře, odkrývá hledí)
Nepoznáváš mě?

MERENBERG

Herbott z Füllensteinu. –

(Drubý si také odkryl hledí.)

A Ortolf Windischgrätz! – Co, páni, chcete?

(Ortolf z Windischgrätzu přistupuje k oknu a dluje do rohu.)

FÜLLENSTEIN

Ve jménu krále Otakara nyní tě jako velezrádce zatýkám.

MERENBERG

A proč?

FÜLLENSTEIN

Což neposlal jsi svého syna si stěžovat u říšských knížat? Mluv!

MERENBERG

Ten nešika! – Však stěžovat si neměl, jen prosit za královnu Markétu a její práva.

FÜLLENSTEIN

Cožpak neslouží teď v císařském vojsku tvůj syn?

MERENBERG

Ach, jsem ztracen!

FÜLLENSTEIN

Ano, to jsi! Pojď s námi!

MERENBERG

Ale kam?

FÜLLENSTEIN

Tam, kde tě budou mučit, až se přiznáš i k poslednímu ze svých úskoků.

(ZVENCÍ)

Otevřte dveře!

FÜLLENSTEIN

Ortolfe, dej pozor!

(ZVENCÍ)

Tak otevřete!

WINDISCHGRÄTZ

Vždyt je to tvůj sluha, Füllensteine!

FÜLLENSTEIN

Co jen chce?

(Ortolf z Windischgrätzu otvírá dveře, slůba vstupuje.)

SLUHA

Pane, císařští se blíží!

FÜLLENSTEIN

Proklatě!

SLUHA

Štýrský Hradec už mají ve své moci,
Milot, hejtmán krále, též byl zajat
a celá zem už patří císaři.

FÜLLENSTEIN

Jak je to možné?

SLUHA

Meinhard, hrabě z Görzu,
prý na německou stranu přestoupil,
a podle toho to teď vypadá.

MERENBERG

Bohudík!

FÜLLENSTEIN

Vám však pomoci už není, pane!
Teď pryč s ním! Meče přiložte mu k hrudi
a na dvoře, když někdo jen se hne,
hned zarazte je bez milosti do něj!
Já vyznám se tu, tak vás povedu!MERENBERG *(Je odváděn)*Můj syn je volný, královna v bezpečí;
co na mně záleží? Děj se vůle boží!*(Všichni odcházejí.)**Tábor Čechů na levém břehu Dunaje. Stan krále. Stůl s nákresem krajiny v popředí.**Otakar vstupuje, kancléř a další za ním.*OTAKAR *(přistupuje ke svým průvodcům)*

A kdyby prchnul, pověsit ho dejte!

Zloděje denně věšme, tak co už!

Než zloděj je horší přece zbabělec!

(Vstupuje do popředí, kancléř ho následuje.)

Pořád mě sledujete, pane kancléři?

KANCLÉŘ

Tak, pořád, můj králi a můj pane,
neboť chci radu na tu poníž znát.

Pane, je zle!

OTAKAR *(popochází)*

Ne, naopak je skvěle!

KANCLÉŘ

Bože! Vždyť nemoc řádí tu a bída.

OTAKAR

Nemoc? Tak leda odvaha zde schází,
a to ne všem, jen sotva některým,
jako je ten, co tamhle venku visí!

Což máme čas mít nemoci a hlad?

Já po jediném lačním: po vítězství!

KANCLÉŘ

Pět dnů už žádná zpráva z Čech tu není,
a vládne strach –

OTAKAR

To asi starají se
tam o mě stejně špatně jako zde.

KANCLÉŘ

Tady je o vás dobře postaráno!

(Bije se v hrud.)

OTAKAR

No dobrá, dobrá!

KANCLÉŘ

Z Rakous však i Štýrsko
mnozí už k nepříteli přeběhli.

OTAKAR (*zůstane stát*)

Já dostanu je! Celou tuhle zem proměním v liduprázdnou pustinu, jen lišky budou zde a drží vlci a po staletích poutník smí se ptát, kde Neuburg stál, kde Vídeň bývala.

KANCLÉR

Na naší straně, zde na levém břehu prý viděli už naše nepřátele.

OTAKAR

Pomalu věřím, že to mnozí chtějí; však je to lež!

KANCLÉR

I strážé viděly je.

OTAKAR

Vyšlete muže s odvahou, ať svědčí!

KANCLÉR

U Wolkersdorfu –

OTAKAR

Říkám přece: Ne!

To Moravané jsou tam v houfech vidět! (*Stojí u stolu u mapy.*)

To je plán! Shora vpadnou Moravané, Milota Štýrský potom zezadu, my proklouzujeme přímo při Dunaji na ně jak lvi: (*Tluče rukou do stolu.*) Pak udeříme! A mám je!

(*Opět přechází sem a tam.*)

KANCLÉR

Bože můj spravedlivý!

Já přemýšlím, jak můžeme se spasit, a vy zde o vítězství! Ze Štýrska lze slyšet dosti prapodivné zvěsti.

OTAKAR

Aj, divte se, jak chcete, kancléři! Milota je tam, statečný to muž! Žádný chytrák, zato pěst má z kamene. Dvacetkrát za sebou když udeří, nezbyde nic.

KANCLÉR

Jak, pane, myslíte!

Varoval jsem vás, říkal jsem vám přece: Nevěřte, pane, tomu Bavorovi. A přece věřil jste, a on teď císaře svou zemí nechal jít.

OTAKAR

Strach nos má zas jen pro obavy; dobře jste odhad toho Bavora!

KANCLÉR

Svaz hrabství ve Švábsku se rozpadl.

OTAKAR

Nedržel vlastně nikdy pohromadě!

KANCLÉR

Jedním slovem. Císař Rudolf, pane –

OTAKAR

Císař?!

KANCLÉR

Tak tedy Habsburk. Nemí tím, kým se jevil!

OTAKAR

Litovat měl bych, kdyby měl být horší! Válečník a muž je snad. Ne však král.

KANCLÉR

Tak soudil mnohý, kdo ho pomoh' zvolit; však jiných konců jsme se dočkali. V Cáchách, když léno udělovalo se, neměli žezlo – byl to záměr snad. On vešel tam a z oltáře hned sebral krucifix –²⁶

OTAKAR

A jím léno uděloval?

Kdo dávat chce, ten snadno najde nástroj; když bere, mocněji se vyzbrojí!

KANCLÉR

Klid aspoň vládne po Německu celém, jsou potrestány zločiny, střety ustaly. Rozvázným svazkem a rozumným slovem knížata s ním jsou pevně spojena;

(Přichází Závíš z Rožmberka.)

OTAKAR

Jdeš právě včas! Ten havran hrubě kráká!

ZÁVIŠ

A co chce?

OTAKAR

Mluví o dohodě s ním.

ZÁVIŠ

Co? Dohodnout se? Neposlouchej starce!
Houf Kumánů se zrovna přes brod blížil
do míst, kde máme naše ležení.Sám vyrazil jsem s Čechy do boje
a tamti couvnout chtěli, avšak nestihli to!²⁸

OTAKAR (ke kancléři)

Vidíte?

KANCLÉŘ

Jeden případ nerozhoduje!

ZÁVIŠ

Těch případů je ovšem mnohem více!
Sekera seká do kořene již!

(Ke kancléři.)

Viděl jste vojsko, jako je to naše?
Odvahy plný, sebedůvěry a pýchy,
je každý na sebe i svého vůdce.

KANCLÉŘ

Záviši, vy víte, že je to jinak.

ZÁVIŠ (pokračuje)

A o dohodě mluvit tady chcete?
Mnoho jich je, nás však je taky dost!
Jsou stateční – a přám se, my snad nejsme?
Vede je císař, ten však tady stojí!
Jediná bitva rozhodne to jen.

KANCLÉŘ

Ó Rožmberku, falešná hra je to,
kterou se zde hrát pokoušíte teď!i papež je s ním. Jediný hlas v zemi,
který jej chválí jako spasitele.Když po Dunaji s veškerým svým vojskem
do Vídně vešel s hlučným lomozem,
po obou březích zvony se rozezněly
a z obou břehů provolávalimu slávu, všichni padli na kolena,
když v šedém plášti zřeli císaře
na přídi lodi samotného stát,
on přátelsky je zdravil pokýváním.²⁷

Císařem, pane, zvěte jej, on jím je!

OTAKAR

Horuješ pro něj?

KANCLÉŘ

Pro vás ale více.

Což přisahal jsem jemu tak jak vám?

Však když dva páni takto urození
jsou proti sobě, stačí jediné
slovo snad, aby byli usmířeni –.

Ach ano, pane, já to musím říct!

Ač hněv váš tuším, ohlásit to musím:
herolda vyslal císař za vámi
a zve vás ke smírnému rozhovoru.

OTAKAR

Už mlč!

KANCLÉŘ

I ostrov Kamberg je už vyhlédnut;
je z obou stran už zcela obsazen.
Ne k němu vy a ne on k vám jít musí,
na rozdělení půdě sejdete se
a vyjednáte, co všem prospěje.

OTAKAR

Neznám se zlostí –!

KANCLÉŘ

I když se hněváte!

Nemohu mlčet tam, kde povinnost mám mluvit!

Mluví z vás staré křivdy učiněné
vašemu rodu našim vladářem,
ve vašem srdci hluboko to vězí
a vede vaši nepočestnou řeč.

Věřte mi, pane, jsou to slova lháře.

ZÁVIŠ

Nepřítel je v nevýhodě, to je jasné!

OTAKAR

Nic není jasné, vše je na vahách.
Jediná výhoda – však ta rozhodne –
že já, Otakar, a ne ten Habsburk,
do boje vás vedu.

*(Přistoupí ke stolu a opřen o něj pravou
rukou pozoruje mapu před sebou.)*

ZÁVIŠ

My zvítězíme, pane kancléři!

KANCLÉŘ

I kdyby! Co tím vlastně dá se získat?
Dnes porazíte císaře a za rok
on s novým vojskem znovu vpadne sem.
K povstání země jsou tu připraveny,
Němci je vábí víc, než připouštíte.
Zemře-li Rudolf, ve válce-li padne,
zas jiný císař jej pak zastoupí
a věčné spory s Říší budou vládnout.

ZÁVIŠ

Co víc?

KANCLÉŘ

Co víc? – To je vám ještě málo,
že v zemi vládne tohle bezpráví?
Spálené domy, rozdupaná setba,
těch mrtvých, Bože, tohle je vám málo?!
Styďte se, pane, za takovou řeč!
Což král své jmění všechno i svou pověst
pro svoje Čechy nedal do sázky?
Pluh oře, tkalci sedí u stavu
a tkají, hora vydává svůj poklad;
a má to všechno být teď zničeno?

194

Nevíte, pane Závíši, co díte!

Král ví to lépe, než sám soudíte!

OTAKAR *(pro sebe)*

Byli to vlastně oni, kdo mi to uložili!

KANCLÉŘ

Jistěže oni.

OTAKAR *(popochází)*

Ta hanba padne na ně!

KANCLÉŘ *(s děkovně sepijatýma rukama)*

Přemýšlí o tom!

OTAKAR

Ta slabost usmíruje!

Kancléři, ani za císařství všechna

bych jemu první slovo nepřenechal!

KANCLÉŘ

Čest zůstane a sláva bude větší.

OTAKAR

Prominout nepříteli, dobrá tedy!

Až po trestu však! Slabost usmíruje!

KANCLÉŘ

Milostivý pane –!

OTAKAR

A Závíši, to věřte, vidět chtěl bych,
jak vůči Otakarovi se chová
ten bídný Habsburk v rouchu císařském.
Co počne si, když stejně jako tehdy
u Kressenbrunnu k zteči poručím
a Rakousy i Štýrsko, všechna léna
od Říše budu žádat? Co pak s tím?
To vítězem bych sám byl, bez armády!

ZÁVIŠ

Ale když bude Istivý, vychytralý –

OTAKAR

Kancléři, já váš návrh přijímám!

KANCLÉŘ

Ó tisícere díky!

OTAKAR

Ještě neděkujte, pane!

Není to zcela, jak byste si přál!

Až stát tam bude a slova hledat
a já mu řeknu: Roucho císařské
si klidně nechte, to mě nezajímá!
Ale mou zemi nechte, pane, na pokoji;
a mějte se a odtáhněte v míru!

Nanejvýš kousek země dáme mu,
aby se doma pěkně chlubit mohl,
co všechno získal pro Říši on sám!
Rád nechám mu tu radost. Má to mít,
kancléři, tedy dohodněme se s ním;
ted vedete nás vy, my poslechneme vás!
A v táboře, co jenom se tu pohne –
(*obrácen ke vchodu, několik postav vstupuje dovnitř*)
to at se chystá k boji vítěznému.

Zlatem a stříbrem at se blyští zbroj;
panošům běda, jejichž kabátec a plášť
nastokrát císaře německého neodrazí.
(*Odchází, ostatní ho následují.*)

*Ostrov Kamberg na Dunaji. Tábor císařských vojsk. V pozadí, vyvýšen na
několika stupních, nádherný stan zdobený říšským orlem.*

*Vstupuje hejtmán; za ním několik ozbrojenců, kteří se zbráňenyými bal-
partnami snaží zadržet naléhající lid.*

HEJTMAN

Jen je nechte vejít, přikázal to císař!

(*Dav proudí dovnitř.*)

PRVNÍ MĚŠTAN (*který se se svým sousedem jako první pracoval
davem do popředí*)

Tady je dobré místo, tady zůstaneme!

DRUHÝ MĚŠTAN

Jen aby přišel až tak blízko k nám.
ŽENA (*k dítěti*)

U mě se drž a květiny si hlídej!

ŠVÝCARSKÝ VOJÁK

Kdepak je Ruda? Já jsem jeho krajan
a pro císaře nesu poselství!

HEJTMAN

Jen trpělivost! Hle, už otvírají.

(*Stan se otvírá. Císař Rudolf sedí v koženém spodním oděvu u polního
stolu. Má před sebou helmu, na níž kladivem vyklepává boule. Spokojeně
si prohlíží dokončenou práci.*)

RUDOLF

Ted zase aspoň chvíli vydrží.

(*Oblíží se.*)

Lid už je tady? Pomoz mi, Georgu!

(*Sluša mu pomáhá, Rudolf si obléká kabátec.*)

PRVNÍ MĚŠTAN (*v popředí*)

Božínku, kdo tohle kdy viděl? Císař
s kladivem v ruce! Vivat Rudolphus!

DRUHÝ MĚŠTAN

Buď zticha! Už jde blíž a přímo k nám!

(*Císař sestupuje po schodech.*)

SEYFRIED (*padá na kolena*)

Ach, urozený pane!

RUDOLF

Merenberg, že?

Bez obav buďte, otce zachráníme,
zde je mé slovo. V celé velké Říši
s pomocí boží zavládnul už klid,
tak i zde brzy měl by zavládnout.

Dnes kníže Cech přijde k dohovoru;
a především na vás přitom vzpomenu!

(*Seyfried ustoupí.*)

(*Dítě s kytilí květů běží k císaři.*)

RUDOLF

Čí je to dítě? Jak se jmenuješ?

ŽENA

Je moje, jmenuje se Kateřina,²⁹
pochází z Vídně, dcera měšťanů.

RUDOLF

Nespadni, děvče! Ale jak je krásná!
Šibalská očka má, a přitom zbožná!
Jestlipak už se krásíš, malíčká?
Co chcete, dobrá ženo?

ŽENA

Výsosti!

Čechové náš dům vypálili zcela,
v nemoci leží na lůžku můj muž.

RUDOLF

(ke svému průvodci)

Zapište si ji, dohlédněte na to!
(K ženě.)

Kde pomoci se dá, tam pomůžeme!

ŠVÝCARSKÝ VOJÁK *(předstupuje, za ním tři nebo čtyři další)*

Pozdraven buďte, krajane náš vzácný!

RUDOLF

Aj, Walter Stüssi z Lucernu? Co ty tu?
(K dítěti.)

Kačenko, ty běž zas ke svojí mámě,
vyříd, že otcí bude pomůženo!

(Dítě běží k matce.)

ŠVÝCAR

Já a ti další ze švýcarské země
jsme přišli, jestli byl byste tak dobrý
a dal nám trochu peněz!

RUDOLF

Příteli,
peníze nejsou špatné, když je máš.

ŠVÝCAR

Nemáte žádné? A to vedete válku?

29

Grillparzer děvčátku přiděil jméno Kateřina jako drobnou poklonu své takzvané „věčné nevěstě“ Katharině Fröhlichové (1800–1879); spisovatel se s ní nikdy neoženil. Katharina Fröhlichová předala po Grillparzerově smrti jeho pozůstalost městu Vídní. Sestry Anna, Barbara, Katharina a Josepha Fröhlichovy založily Nadaci Franze Grillparzera.

198

RUDOLF

Příteli, vzpomeň, jak to chodí u vás.
Stane se, že sedlák na zimu
má plodů dost a krmiva až do jara.
Pak ale jaro přijde
namísto v březnu až v květnu. A leží sněh,
kde sémě už vzejít mělo,
a on pak musí na zásoby sáhnout.
Je pro tebe pak špatným hospodářem?

ŠVÝCAR

Chraň Bůh! To přeci zažili jsme všichni! –
A vy? – Ach tak! *(Ke svým krajanům.)* On je tím hospodářem
a zima, která trvá, to je válka,
obilí došlo – to jsou peníze.
Nu, pane, nic se tedy nedá dělat.
Mezitím si vezmeme z místních zásob.

RUDOLF

Když nechcete tu zůstat, tedy běžte.
Však komu zdejší jídlo nestačí
a na zásoby obyvatele sáhne,
ať visí, ať by byl to skvělý muž!

ŠVÝCAR

Jen jsem se zeptal. Dobře, že to víme.
Počkáme tedy pár dní ještě tu,
snadlepší se to.

RUDOLF

Zlepší! A pozdravujte
radní a měšťany v Lucernu.
(Císař se má k odchodu.)

OTAKAR Z HORNKU *(v popředí vystoupí z davu)*
Nejjasnější pane a císaři, vyslechněte také mne!³⁰

RUDOLF

Kdo jste?

HORNEK

Otakar z Hornku, sluha pána
rytíře Otty z Lichtenštejnu jsem,

30

Grillparzerova fikce. Slavnému švýcarskému kronikáři Ottokarovi aus der Gaal (= zde Hornek; * kolem 1265) bylo v r. 1276 asi jedenáct let.

199

ježž Otakar král drží s ostatními zemskými pány ve svém zajetí. Ó ujměte se ho, ujměte se jeho země! Je to dobrý pán i zem je dobrá, ta zaslouží si knížete, jak vy jste! Kde viděl jste kdy jí jen podobnou? Rozhlédněte se, kam jen pohled sahá, kraj směje se jak na nevěstu ženich! Ta svěží zeleně luk, to zlato zrn, šafrán a len je modrožlutě zdobí, květiny sladce voní tu a rostou po stráních krásných širých údolí – kytice pestrých květů je ten kraj a Dunaj jí jak stužka stříbrem váže! – Zde k vrcholům se vzpíná vinná réva a plné zlaté hrozny visí z ní a zrají v záři slunce z boží moci; les plný lovců korunuje dílo. A vlahý boží dech se vůkol vznáší a hřeje, zraje, v žilách pulzuje, jak v chladné stepi nikdy nezatepe. Rakušan proto veselý je myslí a dává rád svou radost najevo. Nezávidí, spíš bývá záviděn! Co koná, všechno koná s radostí. Dost možná v Sasku či u řeky Rýna jsou lidé mnohem více sečtělí; avšak tím, co je Bohu tolik milé, pohledem jasným, myslí otevřenou, tím Rakušané předčí ostatní, myslí si svoje, jen ať jiní mluví! Ó dobrá země! Ležíš mezi dětskou Itálií a mužným Německem, jinochu sladký, kloučku růžolící: Bůh mládickou ti mysl zachovej a napravuj, co jiní pokazili!

RUDOLF

Tys dobrý muž!

PRVNÍ MĚŠŤAN

A učený je k tomu!
Kroniku píše, celou ve verších,
vy, císaři, v ní také máte slovo!

RUDOLF

Doufám, že v dobrém! Věř, že tvému pánu
se svobody zas dostane. A ty
co upomínku na setkání naše
přijmi zde tento řetěz, z dob se jím.
Tvé umění si odměnu přec žádá!

*(Snímá si z krku řetěz a ověšuje jím Hornůka,
který klečí. K ostatním.)*

Pro vás, rytiři, přízně té je příliš snad?
Když na tom muži meč můj spočine,
tak jako z mnohých stane se z něj rytíř;
však nevěděl bych, čím se dotknout toho,
kdo píše dílo jako tento muž.

Příteli, o tom v kronice však pomlč!

Nechtěl bych přece v tobě chválit sebe!

HEJTMAN *(přichází)*

Ctihodný pane, Čech se blíží král!

RUDOLF

Ted, dobrý Bože, přived jsi mě sem;
dokončí tedy, co je započato!

*(V popředí vpravo je postaveno polní křeslo. Císař usedá, jebo doprovod
stojí kolem.)*

*(Kráľ Otakar přichází v lesklém brnění, přes ně má až po paty sabajjící
bohatě vyšívaný plášť; místo helmy na hlavě korunu. Za ním kancléř
a doprovod.)*

OTAKAR *(vystoupí z pozadí)*

Už dlouho hledám, kde je vpravo, vlevo;
vážení páni, kde je císař váš?

Vy, Merenbergu? I vás tady potkávám?

Myslel bych, že jinde potkáme se spíše!

Tak kde je Rudolf? *(Spatří ho a jde k němu.)*

Habsburku, pozdrav tě Bůh!

RUDOLF *(ustává a mluví k těm, kdo ho obklopují)*

Proč stojíte tu bez pokrývek hlavy!

Otakar s Habsburkem se setkává, člověk s člověkem,

tak každý musí přikrýt hlavu svou,

vám všem je přece jako člověk roven.

Však přichází-li leník k svému pánu,

kníže z Čech k německému císaři,

(ustoupí mezi ně)

pak běda tomu, kdo mu úctu nevzdá!

(Pevnými kroky jde k němu.)

Co přivádí vás, Otakare, ke mně?

OTAKAR *(dotčeně o krok ustupuje)*

Byl jsem sem přece pozván k rozhovoru!

RUDOLF

Ach tak, o obchodu mluvit přicházíte?

Přátelskou čekal jsem spíš návštěvu!

Tak k věci! Kníže Čech, jak to přijde,

že teprve teď byl jsem vyslyšen?

Už třikrát jsem vás zval: do Norimberka,

do Würzburgu a také do Augšpurku,

abyste převzal léno zemí svých;

vy nepřišel jste. Naposledy však

místo vás přišel jen pán ze Sekavy,³¹

však nechoval se zrovna uctivě.

OTAKAR

Léno Čech král Richard přidělil mi!

RUDOLF

Ano, ten z Kornwallu. Ach, byly doby,

kdy v Německu za jeho peníze

i víc se získat dalo nežli zem!

Však to je pryč! Já přísahal jsem Bohu,

přísahal svému velikému Bohu,

že právo vládnout bude všude vůkol

v německé zemi; tak to také bude!

Nedobře jste se zachoval, Čech pane,

co říšský kníže vůči císaři!

31

Wernhard von Marsbach, biskup v Seckau. Jako Otakarův mluvčí na říšském sněmu v Augšpurku (1275) proslul odvažnou řečí, v níž hájil zájmy českého krále a tezi o neplatnosti Rudolfovy volby.

Arcibiskupa v Salcburku jste přepad' jak raubíř v jeho vlastním území a vaši lidé chovali se tam tak, že styděli by se i pohané.

OTAKAR

Čestně jsem střet s ním předem vyhlásil.

RUDOLF

Zde nejde o střet, dejte pozor, pane!

Rakousy, Štýrsko, Korutany, Kraňsko,

Vindickou marku máte neprávem,

všechny ty země stále patří Říši,

proto je vratte do mých rukou, hned!

Tady je papír, tady pero. Pojdme

vnést rukoudáním sem teď pořádek!

OTAKAR

Ha, všemohoucí Bože, kdo tu stojí?

Není to Otakar a jeho meč?

Že tímhle tónem mluvit zkoušíte!

Co počnete, když místo odpovědi

se od Dunaje vrátím k vojskům svým

a v jejich čele dál se budu bít?

RUDOLF

Před rokem jsem se s tím ještě stovnal,

když zvolil jste si cestu válečnou!

Jste kníže znalý boje, není pochyb.

A vaše vojsko vítězství zná samá;

zlatem a stříbrem třpytí se váš poklad:

Mně leccos chybí, chybí mi snad mnohé!

A přece, pane, hleďte: S odvahou,

i kdyby všichni mne snad opustili,

i kdyby tábor zel tu prázdnotou;

sám šel bych tehdy s korunou a žezlem,

sám šel bych do vašeho tábora

a zvolal: Pane, Říše chce své země!

Nejsem tím, koho znával jste kdysi!

Ne, nejsem Habsburk, ani Rudolf ne;

německá krev teď koluje mi v žilách.

V srdci mi tepe síla Německa.

Co smrtelného bylo, to jsem zničil a císař jsem teď, který nezemře. Když potkalo mne toto povýšení, mne, který nikdy o něm nesníval, když na mou nízkou hlavu světavládce mi korunu své říše nasadil, když svatý olej skanul z mého čela, vtom pochopil jsem hloubku zátraku a naučil se zátrakům i věřit! Já ze všech knížat poslední jsem byl; teď všechna knížata mne poslouchají! Narušitelé míru zalekli se; ne mne, to Bůh je právem vyděsil! Pět šilinků jen měl jsem ve svém měšci, když v Ulmu nasedl jsem do lodi; vévoda z Bavor nechtěl, podlehl však; jen s hrstkou válečníků sem jsem přišel, do země, která válečníky měla. Z vašich řad mnozí přestoupili ke mně, Rakousy samy osvobodily se. Přísahal jsem, že budu hájit právo: při vševedoucím trojediném Bohu! Z toho, co není tvé, si nesmíš nechat ani jen nepatrnou malou část! Tak předstupuji, nebesa jsou svědkem, před tebe; volám: Vrať, co patří Říši!

OTAKAR

Ty země moje jsou!

RUDOLF

Nikdy nebyly!

OTAKAR

Od svojí ženy Markéty je mám!

RUDOLF

A kde je teď?

OTAKAR

Vždyť na tom nezáleží!

Dala mi svou zem!

RUDOLF

Mám ji postavit mezi nás jako soudkyni? Je tady!

OTAKAR

Zde v táboře?

RUDOLF (*změněným tónem*)

Ta vámi potupená, o práva, radost kruté oloupená, dnes ráno přišla prosíc, abych muže ušetřil, jenž se zle k ní zachoval!

OTAKAR

Tu námahu si ušetřit však mohla! Kde Otakar je, proseb netřeba!

RUDOLF (*silným hlasem*)

Snad budou třeba, pane kníže Čechů, řeknu jen slovo a jste ztracený!

OTAKAR

Já? Ztracen?

RUDOLF

Ano! Od Čech odříznu vás.

OTAKAR

Než Vídeň oblehnete, já Čechy osvobodím!

RUDOLF

Vídeň jsme dobyli!

OTAKAR

Ne!

RUDOLF (*otočen dozadu*)

Kde je Paltram Vatzó?

Ten, který přál si se mnou nutně mluvit; purkmistr Vídně, jeho radní s ním.

(*Paltram Vatzó, purkmistr Vídně, s několika členy rady přichází a přináší na podušce klíče od města.*)

PALTRAM

Můj císaři a pane, přináším zde vám klíče k městu Vídní pokorně a prose za to, aby hněv váš ustal, neboť jsem věrnost králi přísahal a bránil město do dnešního dne;

snad bránil bych ho ještě déle, však lidé mě k rezignaci přinutili, znavení dlouhým obléháním města. (*Vkleče položí klíče k císařovým nohám.*) Svůj úřad skládám rovněž k vašim nohám a stávám se teď věrným měšťanem. (*Vstává.*)

Paltrama Vatzu pán je pánem země, se svojí zemí sebe vydávám! (*Ustoupí.*)

OTAKAR

Ti Vídeňáci! Národ nestálý!
Třásl ses o svůj mlsný jazýček?
Však zalituješ! Zamezím ti přísun

z Klosterneuburgu, svojí pevnosti!

RUDOLF

I Klosterneuburg do mých rukou padl,
na pravém břehu nic už není tvé!
Friedrichu Pettauere, pojďte sem!

(*Friedrich Pettauere předstupuje se sklopenýma očima.*)

OTAKAR

Hanebný zrádče, vydal jsi můj hrad?

PETTAUER

Ne, pane! Byli jsme však přepadeni!
Když včera večer –

OTAKAR

Dost! Víím, že jsem zrazen!
Však neraduj se z toho vítězství!
Ze Štýrska se sem silné vojsko blíží
s Milotou, vůdcem nejmějším z mých;
on tvrdě vpadne tvým žoldákům do zad
a Otakar jak mraky hromové
zláme tvá vojska jako stébla trávy,
nezbyde ti než prchnout do Dunaje!

RUDOLF

Ó dál už nemluv, kníže ukvapený!

OTAKAR

Už poznáváš, jak vzdálen je tvůj cíl?

206

RUDOLF

Na Milotovi naději svou nestav!

OTAKAR

Má základna je pevná, ty se musíš bát!
Uvidíme se spolu ve zbraní!

RUDOLF

Odcházíš? Země nevydáš mi tedy?

OTAKAR (*otočen k odchodu*)

Zdali je vydám!

RUDOLF

Nu dobrá, jen si promluv s Milotou,
jestli právem tolik důvěry mu dáváš?

(*Milota ustoupí v řetězech.*)

RUDOLF

Tak ze Štýrska mi byl už přiveden,
v řetězech, neboť docela se vzpouzel.³²

Dolů ta pouta! Zde je korouhev
štýrská a tady zase rakouská je.

(*Zemští pánové Rakous a Štýrska popojdou
po císařově straně vpřed, s korouhvemi
v barvách svých zemí.*)

Ti sami se vydali pod ochranu Říše.

Můj kníže Čechů, nestůj tam tak smutně!
Rozhlédni se! Vždyť mračna odplula
a jasně vidět smíte, jak to je.

Když Rakousy jsou ztraceny –

OTAKAR

Ještě nejsou!

RUDOLF

Vý sám si lžete! Cítíte to uvnitř,
že ztraceny jsou, a to naporád!

Býval jste mocný kníže, velký král,
než příležitost ve vás probudila
neskromnou touhou vlastnit ještě víc;
však zůstanete bohatý a mocný.

ač ztratíte to, co vám nepatří.
 Neboť chraň Bůh, že já bych nárokoval
 cokoli z toho, co patří jen vám.
 Neměl bych právo! Zůstane vám vojsko
 mocné a k bitvám vyzbrojené dál.
 Však štěstí v boji bývá vrtkavé.
 Nepokoušejte jeho přízeň, pane!
 Bůh ukázal vám, co je jeho vůle.

Ctižádost stejně jak vás i mě hnala
 zpočátku dál a švala mě jen vpřed.
 Na všech jsem zkoušel sílu mladých paží,
 na cizích, blízkých, ba i příbuzných,
 jako by svět byl jednou velkou scénou
 pro Rudolfa a jeho meč. Jak zmámen
 já s vámi proti Prusům táhnul jsem,
 po vaší straně v Uhrách jsem pak válčil,
 však kdesi uvnitř stále nespokojen
 jsem s tím byl, jak se církev s Říší chová
 k odvaze, která zaslouhuje prostor.
 Tu Bůh mě silnou rukou uchopil
 a posadil mne na trůn nad světem.
 Jak poutníkoví, který zdolal horu
 a shlíží dolů na krajinu níž
 a na hradby, které ho jindy svíraly;
 jako by spadly klapky z očí mých
 a ctižádosti byl jsem provždy zbaven.
 Svět je tu, aby všichni jsme zde žili,
 a velký je jen jeden jediný: sám Bůh!
 Mladický sen už do konce se zdál
 a s obry, draky skončila ta doba,
 když hrdinové brojí proti nim.
 Už národy se jako laviny
 nevalí proti jiným, klokot ustal
 a skoro, zdá se mi, značí to, že
 stojíme na úsvitu nových dob.
 Za pluhem v míru kráčí sedlák v poli,
 v městech se zase činí měšťané,
 řemeslo vzkvétá, cechy ožívají,

ve Švýcarsku a Švábsku spojují se
 a hanza žene dál své bystré lodi
 na sever, východ, za svým výdělkem.
 Vy hnal jste se jen za ziskem, a marně;
 teď dopřejte si, králi, trochu klidu!
 Ó Otakare, krásný čas to byl,
 když po návratu z Pruska seděli jsme
 na Hradčanech a rozmlouvali spolu,
 o budoucnosti, o budoucích činech!
 Seděla s námi tehdy královna. –
 Chcete ji vidět? Markéta je zde.

OTAKAR

Pane!

RUDOLF

Že jste ji zapudil, je chybou,
 ten anděl míru vždycky na vás čekal
 a uklidňoval vaši prchlivost,
 věrně se staral jako vaše sestra.
 S ní odehnal jste štěstí od sebe. –
 Už nejste doma šťastný, Otakare! –
 Chcete ji vidět? Markéta je tady!

OTAKAR

Ne, pane. Ale léno přijmout chci!

RUDOLF

Moravy a Čech?

OTAKAR

Ano, císaři!

RUDOLF

A Říši postoupíte –?

OTAKAR

Rakousy

i Štýrsko, když se zřeklo mojí vlády.
 Mnoho jsem pro ně učinil. Ten nevděk
 a lidská špatnost hnuší se mi zle.

RUDOLF

Do stanu pojďte!

OTAKAR

Proč ne zde?

RUDOLF

To proto,
že léno přijmout lze jen v pokleku!

OTAKAR

Já klečet?

RUDOLF

Stan nás všem očím ukryje.
Tam pokleknete před Bohem a Říší,
před smrtelníkem ne, jak jsme my dva.

OTAKAR

Tak budíž!

RUDOLF

Chcete? Požehnaná chvíle!
Tak jděte první, půjdu za vámi.
My oba budem slavit vítězství!

(Ochází do stanu, padají závěsy.)

MILOTA

(Který přechází ke svým)
Tak, díky Bohu. Zase budu volný!
Vzpomínat nechci na poslední dny.

(Přichází Závís z Rožmberka.)

ZÁVIŠ

Kdepak je král?

MILOTA

Kde? V císařově stanu;
přijímá léno!

ZÁVIŠ

Ho hó, a tak skrytě?
To musí vidět všichni jeho věrní.

(Mečem přetne stanovou šňůru; závěsy spadnou a vidíme Otakara klečet před Rudolfem, který mu právě znamenitě meče udělil lenem Čechy.)

ZÁVIŠ

Král klečí!
Češi (mezi sebou)

Vskutku klečí!

OTAKAR

Co je to!
(Vyskočí a spěchá do popředí.)
(Císař ho následuje s moravským praporem v ruce.)

RUDOLF

Moravu lenem nechcete snad přijmout?
(Otakar opět pokleká.)

RUDOLF *(zatímco mu podává moravský prapor)*

Moravské markrabství vám propůjčuji
a přísahou i povinností k Říší
vás váží jménem Všemohoucího.

Povstaňte, králi, tímto polibkem
vás zdravím jako leníka a bratra.

Vy však, kdo příslušíte Rakousům
a leníky jste knížat jeho země,
do Vídně pojďte přísahu tam složit!
Půjdete s námi, vzácný pane králi?
(Otakar se pokloní.)

Budu vás čekat, kdy to bude vhod.

Mávejte praporem, oslavte
vítězství, v němž se neprolila krev!
(Ochází se svými lidmi.)

(Otakar tam stále stojí se skloněnou hlavou.)

(Seyfried Merenberg, který zůstal pozadu, po chvíli zdrábání přijde s prosebnými gesty.)

SEYFRIED

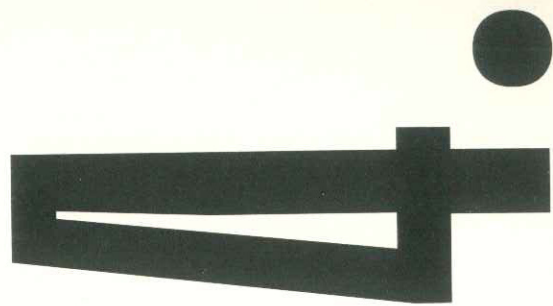
Smím-li vás prosit, vzácný pane!

OTAKAR *(rozcílí se a poblézne na něj s úšklebkem; potom rukou rozerve sponu pláště, ten spadne, druhou rukou zezadu strbne korunu z hlavy a vyrazí vpřed, přitom volá:)*

Pryč!

(Zatímco ho všichni následují, padá opona.)

ČTVRTÉ DĚJSTVÍ

Před Pražským hradem; velká brána s padací mříží uprostřed pozadí vede do jeho vnitřku. Věde malá výpadná branka, k níž vede několik schodů, ale je zavřená. Vpravo uprostřed přibýtek vrátného s kamenným stolem a lavicí. Před ním záhon s květinami.

Milota a Füllenstein přicházejí z různých stran.

MILOTA

Našel jste krále?

FÜLLENSTEIN

Ne. Vy?

MILOTA

Ani já ne.

FÜLLENSTEIN

Ve Znojmě vytratil se z doprovodu, s ním jenom věrný sluha jediný, a po Moravě od té doby bloudí. V Kralicích spatřen byl i v Hradišti; v Lukově a kdesi u Štípy a naposledy potom v Kostelci, kde teče pramen přímo záračný,³³ k němuž se z dálky lidé vydávají. Stojí tam chudý domek lázeňský, mimo zrak lidí, mimo jejich cesty, tam ukrýval se dlouhých čtrnáct dní; místo spíš k smrti dobré nežli k žití! A stejně jako všichni poutníci, kteří znát chtějí, co je všechno čeká, do studny házel křížek proutěný a sledoval, zda pluje, nebo klesne, po celé dny a zachmuřený byl. Z Hradiště vrchnost doslechla se o tom a dali pro něj poslat, on tou dobou byl však už pryč.

MILOTA

A kde je, to se neví?

FÜLLENSTEIN

Prý viděli ho cestou do Prahy.

MILOTA

Sem? – Doufám, že zde dojde klidu!

Když hrdá křídla přistřižena jsou,
když slavnostně se vzdal všech jiných zemí,
které ho vždy tak mocně vábily.

Po vzoru otců bude vládnout tady

a jeho říši Němci opustí

a za pomoci českých vládků

zažije jeho národ pravé štěstí.

Snad zapomenou, co mi učinil,

i mému domu. – Jdete ke kancléři?

Tak nahlaste mu, že císařský herold

si žádá platnost smlouveného míru,

především volnost pro rukojmí všechna,

rakouská, štyrská, co jich v zemi zbylo.

Do pražských bran už vešel a je tu.

Chce neodkladně konat, co se žádá,

než přijde král a zabrání těm věcem.

FÜLLENSTEIN

Co když král –

MILOTA

Běžte konat, co jsem řekl!

(Füllenstein odchází.)

MILOTA

Kdyby to neměl v zemi teď tak těžké,
chtěl bych se smát, jak Závís smál se prve.

Příkazy rozdat, než sem navrátí se,

on potvrdí je a pak může – spát!

*(Vchází do zámku.)**(Krátká přestávka, pak přichází králov sluha, sledí kolem a volá do scény.)*

SLUHA

Tak, nikdo tady není, vzácný pane!

(Otakar přichází, zabalen v tmavém plášti, bluboko do očí mu sabá černý barex s černými perý.)

SLUHA

Mám tedy přivést kancléře? Můj pane,
snad do zámku měl byste radši vejít?*(Otakar potřese hlavou.)*

SLUHA

Dva dny jste nespal ani nepojedl,
myslete prosím na svůj život, pane!*(Král se trpce pousměje.)*

SLUHA

Můj králi, prosím, do zámku teď jděte!

(Otakar netrpělivě dupne.)

SLUHA

Už přece jdu! Vy zatím posadte se!
(Odchází do zámku.)

OTAKAR

Zámku mých otců, do tebe mám vstoupit?

Znesvítit tvůj práh měl bych svojí nohou?

Když z vítězství svých k tobě jsem se vracel,

dobytých zemí prapory všude vlály,

ty otevřels mi vždycky svoje brány

a otcové mí z hradeb shlíželi.

Tvá pyšná stavba je tu pro hrdiny,

hanobitelé nesmějí sem vstoupit!

Zde jako vlastní vrátný chci teď sedět,

od svého domu hanbu odvracet.

*(Posadí se na schody k brance a zabalí hlavu.)**(Přichází purkmistr Prahy a několik měšťanů.)*

PURKMISTR

Ach, nechejte mě, spěchám do rady,

císařský herold je tu, nechci meškat,

když Čechy zase Říši náleží.

Král slavnostně se k tomu zavázal,
přísahu složil vkleče před císařem.

MĚŠŤAN

Co, vkleče?

PURKMISTR

Ano! Na bitevním poli!

Král klečel, císař seděl, je to tak,
s úžasem celé vojsko přihlíželo.

Co je to tam?

MĚŠŤAN

Nějaký muž sedí na schodech.

PURKMISTR

Nu, pýcha vede k pádu, to se ví!

Podívejte se, kdo že to tam sedí!

Pochybní lidé ráhnou naší zemi
a vojákům se radši vyhněme.

MĚŠŤAN (*vrací se*)

Ach, pane!

PURKMISTR

Vždyť se chvěješ!

MĚŠŤAN

Je to král!

PURKMISTR

Na schodech ten muž? Pomátl ses, či co?

MĚŠŤAN

Pohlédl na mě. Podívejte!

PURKMISTR

Vskutku!

Slyšel snad, o čem mluvili jsme spolu?

Mám mu teď padnout k nohám? – Nejlepší bude,
když stáhneme se. Zdá se, že přemýšlí.

(*Stahují se do popředí upravo.*)

(*Beneš z Dědic a jeho dcera vystoupí z pozadí upravo.*)

BENEŠ (*o holi, vede Bertu*)

Jen pohled, jak to slunce svítí nám!

Musíš ven! Berto, pojd' už na vzduch, říkám.

Ten zatuchlý vzduch je tak nezdravý.

A učiň mi to k vůli, promluv přece.
Mluv, Berto, mluv! Byť jedině jen slovo!
Tvůj starý otec jenom na to čeká!
Na svatého Jana tomu bude –
už nevím sám, jak dlouho takhle mlčíš.
Proč ale, Berto, mluvit se ti nechce?
Raději bych tě slyšel blouznit chorou,
než neslyšet tě vůbec. Co se stalo,
to stalo se a nemysleme na to.

PURKMISTR

Tiše!

BENEŠ

Vždyť ona beztak mlčí jen!

Celý den, pane, neotevře ústa!

PURKMISTR (*tiše*)

Tam sedí král!

BENEŠ

Kde?

PURKMISTR

Na těch schodech sedí!

BENEŠ

Ach, Berto, hled, tam sedí ten zlý král,
který tě tolik ranil, nebožáčko!

Ej, promluv, děvče, a dej mu co proto.

Řekni: Ty krutý, ráda jsem, že trpíš,

o mne a mého otce zasloužil ses.

(*Berta zvedne hrst hlíny a po dětském způsobu ji hodí před sebe, netrefí se.*)

BENEŠ

Ano, jen hod! Kéž byly by to dýky!

Hod, Berto, hod! Ať trpí ten zlý muž.

Bůh přece pomstil naše utrpení:

Před nepřitelem svým on musel klečet,

před mužem, kterým dříve pohrdal,

před zraky svého vojska musel klečet!

Jen se třes, už se tě nebojím!

Přeci jen vyšší moc tě zmohla, pane.

Nejprve učiň, ať mé dítě mluví,

pak mne nech zabít, na tom nesejde.

(Přichází královna se Závišem a sluby.)

KUNHUTA

Kdo toho blázna nechal přede dveřmi?

Neřekla jsem vám, že je máte hlídat?

BENEŠ *(je odváděn pryč)*

Nu, Berto, pojď! On dostal, co mu patří.

(Odchází.)

KUNHUTA

Vý taky pryč a všichni pryč, co jsou tu!

(Všichni až na ni a Záviše odcházejí.)

KUNHUTA

Jsme sami! Naše hanba je tu s námi!

Nechcete povstat, velký pane králi,

a velká slova pronést, jak je zvykem vašim?

Hle, tady sedí všemocný a pyšný,

jemuž svět příliš malým být se zdál;

sedí tu jako žebrák přede dveřmi

a nezmůže se než na „pomoz, Bože!“.

Koruny nosil jako jiní věnce,

když povadly, tak jiné upletl si

z kvítí, jež požal v cizích zahradách.

Muž, který život tisíců měl v dlani

a zacházel s ním jak s partii šachu

na hracím poli plném prachu, krve

a volal: šach! Jak byli by to pěšci,

nahrubo z dřeva rychle vyřezaní.

Muž, jenž byl schopen i s přírodou přít se,

a když si ráno vyjel třeba na lov

a nebe bylo potaženo mračny,

přivolat dal si mistra stavitele

a přikázal mu příliš nepospíchat

s klášterem Zlatá Koruna, jež stavěl.

Zde sedí, hledí bez života na zem,

kterou dřív zdupal pyšnou nohou svou!

ZÁVIŠ

Ej, milostivá, štěstí vrtkavé je!

KUNHUTA

Co jiné poji, bylo mu jen hrou!

Markétu, svoji ženu, odvrhnul –

Bůh ví, že byla pro něj však tou pravou

královnou nářků, zvolna stárnoucí! –

Až z Uher dal si přivést mladou ženu.

Co je mu po tom, že už třeba dávno

jinému věnovala pohled svůj?

Že o ni třeba někdo mnohem menší,

a přitom mnohem větší dávno stál? –

Neporažený vůdce Kumánů,

jenž králi Čechů vyrovná se ve všem! –

Co je mu po tom! Ženu chce a dědice,

ač zlomí přitom vazbu lecjakou!

Co bytost silná, svobodná jsem přišla,

abych se stala družkou mladíka,

a našla jsem – krále Otakara!

Ne žalostného tak, jak tam teď leží,

však v mnohem lepším stavu, Bůh to ví!

Od názorů a rad mne držel stranou,

spíš jako služku nežli kněžnu svou.

Jedině on sám chtěl být ve všem vládcem.

ZÁVIŠ

Ach, kněžno, vládnout je tak sladké přece;

skoro tak jako – milovat a nedělit se o to!

KUNHUTA

On panoval, což o to, věru vládnul!

Však je to pryč jak prasklá bublina!

A mluvit uměl, jako pravý kníže!

Co nebylo a nikdy nestalo se,

to v jeho ústech ano! Z Norimberka

když od císaře přišlo poselství,

jak mluvil, to se choval jako kníže!

Nikoli město, dům, ba ani hroudu

nevydal z širé země rakouské;

lékaři kdyby stokrát prosili jej,

že visí na tom život císařův,

nezískali by ani listek šafránu!

Na našich stepích žijí muly a ty,
když vidí vlka z dálky přicházet,
tak zuří, do stran sebou házejí,
až celá země chví se dupotem;
však když se vlk už blíží, stojí tiše
a bez odporu zabít dají se.

Tak vedlo se i tomu králi zde!
S velkými slovy táhnul do pole,
do svého vojska shromáždil půl světa.
Poláci, Němci, Češi, Tatarové,³⁴
všeliké hlasy mísily se v těch řadách
a Rakousy jim byly příliš malé.
Však když se pravý boj pak započal,
chýbělo srdce oné spoustě paží;
a v táboře nepřítel – Rožmberku!

ZÁVIŠ

Ctihodná paní!

KUNHUTA

Už jste někdy klečel?

Ne před ženami, před muži jste klečel?

Ze strachu, kvůli žoldu, pro peníze, před sobě rovnými?

ZÁVIŠ

Já ne.

KUNHUTA

A klečel byste?

ZÁVIŠ

Nikdy, paní!

KUNHUTA

On ale klečel! Před svým nepřítelem.
Poklekl před tím, kým dřív pohrdal,
kdo dřív mu sloužil, a když tento pravil:
Pojď sem! Tak šel, a když mu řekl: Běž teď!
Tak odesel a pospíšil si při tom!

ZÁVIŠ

Ach paní, to byl přece jenom žert!
Žert mezi přáteli. To císař chtěl jen

34

Tataři v Otakarově vojsku nebojovali. Naopak, na Moravském poli stáli Kumáni uherského krále Ladislava ve vojsku Rudolfa Habsburského.

ukázat lidem, jakou až má moc,
poprosil krále, ten mu vyhověl.

KUNHUTA

Já ale nechci být ženou slouhy
a muset sdílet s vazalem své lože;
nechci, až císař do Vídně vás vyžádá,
muset pak nosit vlečku jeho ženy;
pokleknout nechci jak on před Rudolfem.

(Kráľ vyskóčí.)

KUNHUTA

Jen vyskočte si, vás se nebojím!
Mám jediná snad být, ta z mužů, žen,
před Otakarem králem kdo se třese?
Dejte mi doprovod, do Uher chci zpátky,
tam na královskou čest se více dbá.
Vy, Rožmberku, rámě! Dost té hanby,
které tu svědky museli jsme být!

ZÁVIŠ (zatímco ji odvádí)

Byl to jen žert! My všichni jsme se smáli,
a císař nejvíc, ač to nevyjevíl.
Vypadalo to dobře, třeba říci!

(Odchází.)

OTAKAR

Záviši!

ZÁVIŠ (vrací se)

Pane, přejete si?

OTAKAR

Tvůj meč!

ZÁVIŠ (podává mu jej)

Zde!

OTAKAR (připraven k výpadu)

Zrádce!

KRÁLOVNA (volá za zámeckou branou)

Rožmberku!

OTAKAR

Na, vezmi svůj meč a jdi!

Ach, děkuji vám. Není radno dlít tu.
(*Odbází za královnu.*)

OTAKAR (*poté, co chvíli strnule hleděl do země*)
Je to můj stín? Pak jsou dva králové!
(*Trubky zevníř.*)

Už jdou, jsou blízko. Kam se jenom schovám?
(*Zabaluje se do pláště a stábně se.*)

(*Císařský herold přichází s dvěma trubáci. Za ním osvobozená rakouská rukojmí, mezi nimi starý Merenberg. Lid se tlačí. Kancléř rozmlouvá s heroldem.*)

KANCLÉŘ

Protestuji jménem svého krále!

HEROLD (*v rukou smlouvu*)

Článek tři smlouvy uzavřené říká,
že všechna rukojmí jsou volná,
a proto z moci císaře já dávám
svobodu těmto mužům z Rakous
i Štýrska, poddání jsou od té chvíle
jenom Říši a císaři. A také požaduji
stvrzení míru, jenž je držen způli.
Stále je ještě české vojsko tu a tam
po zemi rakouské

a Jindřich Kuenring, věrný vaší věci,³⁵
zle v zemi podunajské stále hospodaří,
sousední Moravou tiše podporován.
To nesmí být, žádá můj pán a císař!
Proto jsem přišel jednat do Prahy.

KANCLÉŘ

Nejdřív to ale musím hlásit králi.

HEROLD

Proč? Cožpak není leník císařův?
Podléhá jeho moci jako vazal.

KANCLÉŘ

Císař však smlouvu také nedodržel!
Císařská vojska jsou dál na Moravě.

HEROLD

Odtáhnou hned, jak splníte, co žádám.

KANCLÉŘ

Proč mají první plnit smlouvu Čechy?

HEROLD

Kdo vlastní, vládne. To je starý zákon.

KANCLÉŘ

To má být zákon? Násílí to je!

HEROLD

Nesejde na tom, jednejte, jak říkám.

KANCLÉŘ

Nemůžu nic odmítnout ani slíbit bez krále.
Ten už pryč v Praze je a jenom on smí
rozhodnout o tom, co se bude dít.

HEROLD

Tak odvedte mě k němu!

KANCLÉŘ

Ted to nejde!

Je v Praze, ale více není známo.

HEROLD

Tak dobrá, ať se rozeznější trubky
a jejich zvuk ať městem zaduje,
Otakar král ať dozví se, že posel
sem od lenního pána jeho přišel.

(*Otakar vystoupí z lidu, odbodí plášt.*)

OTAKAR

Tady je král! Tak co mu chcete?

HEROLD

Pane, zpochybňuje se svoboda těch mužů!

OTAKAR

Kdo zpochybňuje?

HEROLD (*ukazuje na kancléře*)

On!

KANCLÉŘ

Jen, pane, dokud nesvolíš.

OTAKAR

Zárukou byli za vinu vaší země;
však dlužní úpis neplatí už. Přijměte jistinu!
Však tamhle vidím tvář, jež skoro není
tohoto slova hodna. Merenbergu,
ty se skryj, ty nejsi rukojmí, jsi zrádce
a první, kdo ten zločin započal.
Skrýj se: Vždyť ve mně všechno jenom prahne
zchladit v tvé krvi nevýslovný vztek.

(Merenberg se stábně za dvě další rukojmí.)

OTAKAR

Co ještě?

HEROLD

Zemí rakouskou si žádá
vyklidit.

OTAKAR

Vždyť je vyklizená!

HEROLD

Ne zcela.

OTAKAR

Staniž se tedy! Ať je dokonán ten mír.

HEROLD *(volá)*

Kdo ještě má dluh u koruny české
či právo, které bylo upřeno,
kdo země německé má přijmout léno,
toho na radnici zvu, kde falckrabě
po právu léno udělí.
Vivat Rudolphus, císař celé Říše!

(Herold odchází, lid ho vzrušeně následuje. Kancléř zůstává.)

OTAKAR

Všichni odcházejí! Necháj mě samotného!
(Ke kancléři.)

Ty jsi můj celý dvůr? – Ha, Otakare!
Pohrdá tebou poslední z tvých sluhů,
vysmívá se ti tvoje žena, právem!
Ženou tě jak zvěř, z tvého lože i z domu!
To nesnesu a nemohu tak žít!

Vyškrtnut z knížat, s nimiž počítá se,
sloužícím toho, s kým jsem mival spor;
a bez trestu tu ti, kdož zradili mne,
se smíchem mizí z mého zajetí.
Slyš!

(Slyšíme, jak Herold v dálce opakuje své zvolání.)

OTAKAR

Vivat Rudolphus? Ten at je v pekle!

Herolda sem!

KANCLÉŘ

Ach, králi, co to chcete!

OTAKAR

Herolda sem! Či chceš mě rozhněvat?

(Kancléř odchází.)

Což nebylo by lepší padnout v boji,
po boku hrdých válečníků svých?

Zradili mě a překvapili všichni.

Čelo mi temná mlha zahalila.

Jen jsem smil: Jako chladný jitrní vzduch
vzpomínka přišla – a s ní procitnul jsem.

Táhl jsem s vojskem na dunajskou pláž
a rozbil tábor, co si pamatuji;
pak už jen tma! Co dál se ještě stalo,
jak vlákali mě dovnitř do stanu,
a tak – ha, smrt a ďábel! Zabít chtěl bych
každého, kdo mě spatřil tam!
I sebe, pokud neuhasím v sobě
vzpomínku na tu strašnou potupu!

(Herold s rukojmími se urací.)

HEROLD

Dal jste mě znovu zavolat sem, pane!

OTAKAR

Zapravě věz, že nelze vyvolávat
po Praze jiné jméno nežli mé,
i kdyby...

HEROLD

Ale –

OTAKAR

Dost už, já teď mluvím!

Rukojím postav do řady, ať vidím,
jestli se s nimi nechce zachránit
někdo, kdo nesmí s nimi odejít.

HEROLD

To sice vážnost Říše zaručuje;

však budíž, postavte se do řady.

OTAKAR (*Jde podél řady*)

Tý si jdi, i ty můžeš. Jsi tak krásný,

Oldřichu Lichtenštejne? Budeš rád,

že jsi zas volný. Budiž ti to přáno.

Nemilovals mne, však ani já tebe!

Tím jsme si rovni. Tak mi táhni z očí!

Však zde je kdosi, s kým teď mluvit musím.

Zdravím tě, Merenbergu, ty lotře a zrádce!

KANCLÉŘ

Kéž už by mlčel, nedělal to horší!

OTAKAR

Jak se má tvůj syn v službách císaře?

Ten statný junák, jakých není mnoho!

Zachránil jsi ho ještě v pravý čas,

kdy už to z kopce s Otakarem šlo.

Když jsem jej viděl naposledy, dal jsem

mu slib, že brzy o nás dvou jej zpravím.

Co kdybych napsal jemu krátké psaní:

Ten padouch, otec tvůj, už nežije!

(K heroldovi.)

Rukojím není tenhle velezrádce

a s ostatními nesmí odejít!

HEROLD

Však právě toho poroučí můj císař –

OTAKAR

Však právě toho poroučí tvůj král. –

(K Merenbergovi.)

Tý jsi byl první, ty jsi se vším začal,

příklad tvůj tu zradu založil,
když do Frankfurtu vyslal jsi svou stížnost,
pak Habsburka si zvolili, a ne mě!

MERENBERG

Stížnost ne!

OTAKAR

Ale taky žádnou chválu!

Když tvůj syn přešel k vojsku protivníka

a z Rakous další přidali se k němu

a u Dunaje zradili mě pak,

mě, svého pána, dali nepříteli!

Zdali víš, kde jsem viděl tvého syna?

U města Tullnu na císařské straně,

kde Otakar král – hrůza pomyslet! –

před nepřítelem klečel v prachu tam –

tu vzpomínku chci vypudit už z hlavy,

ať radši na mě padne šílenství

a zahalí tmou všechno, co se stalo!

Kde Otakar král – viděli to všichni,

před nepřítelem klečel na zemi!

Tohoto muže syn byl tehdy při tom

a smál se! – Proto zemřeš, padouchu!

Ostatní ať jdou, ty tu zůstaneš!

MERENBERG

Ach, Bože spravedlivý!

HEROLD

Pane, zvažte –

OTAKAR

Vy radši zvažte, prostofeřký pane,

zda neměl byste v tomto okamžiku –

však jděte v míru; nechte rozhodnutí na mně.

V této své zemi já jsem ještě pán.

MERENBERG

Štýrsko však patří jenom Říši!

OTAKAR (*k heroldovi*)

Tak?

Mým poddaným byl, když se provinil,

a proto trestat smím! Shodte jej z věže!

Privítám zprávu o tom, že je mrtev!

HEROLD

Však císař –

OTAKAR

Pane, císař má znát toto:

V Německu ať si vládne, jak jen chce!

Co slíbil jsem, to dodržel jsem taky,

ač přelstěn, zrazen, obelhán jsem byl,

dodržel jsem vše, jak jsem jemu slíbil. –

Ať císař ví však, že v mých prsou tluče

zvon, který volá: Vezmi si vše zpět!

Zachraň svou čest! Čest královskou, jež platí

víc nežli tisíc lidských životů.

U Dunaje tě přelstili, však zjisti,

zda by i v čestném boji zvítězil!

To vyřídíte! A k tomu ještě toto:

Mír naplnil se, dostal svoji zem,

i rukojmí mu tímto posílám;

však ať se vyhne tomu, aby radil,

jak vládnout měl bych v Čechách u sebe.

Do vlády mé ať víc se nevměšuje,

jinak, když vtrhne s vojskem do mé země,

svou zášť a vztek pak v jeho krvi zchladím.

I třeba vzkazte, že jsem ho tu haněl,

nazval ho vládcem, který vzal mi všechno,

vysmíván poslem, kterého sem vyslal,

odsoudil k smrti muže, jež on chránil –

HEROLD

To nemůžete!

OTAKAR

Mohu, a tak i konám.

HEROLD

Ten dopis, který –

OTAKAR

Proklet buď tvůj dopis!

Chceš dopisem mě poučovat dál?

Ještě mám meče, ještě je tu vojsko,

neporažené, zvítězils jen lstí

a rozetnu tu lest, jak tento dopis

roztrhám, s kterým ses vplížil sem.

(*Vytrbne heroldovi dopis.*)

Hled!

(*Zamyšlí roztrhnout dopis, náhle se zarazí.*)

KANCLÉŘ

Dobrý Bože, co chce dělat? Pane!

OTAKAR

Zavolejte mou ženu, královnu!

(*Sluha odchází.*)

Před celým světem když mě pohaněli,

ať vidí celý svět též, jak se očistím!

Ona ten osten jedovatý vetkla

do mojí hrudi, ať je tedy při tom,

když vyjmu jej či naopak jej vrazím

do svého nitra ještě mnohem hloub!

(*Královna přichází.*)

KUNHUTA

Co je?

OTAKAR

Nedávno teprv jste mě plísnila,

až jsem, abych neproléval krev,

podlehl a odevzdal své země císaři.

KUNHUTA

Stále vás plísním!

OTAKAR

Hledte, zde v mých rukou

je dopis, jenž mě váže k císaři.

Když roztrhám jej, zničím ono pouto,

které mě k němu váže. Budu volný jako dřív.

Mám roztrhat jej?

KUNHUTA

Statečný neváhá!

OTAKAR

Však slyšte! Znovu zachvátí zem válka;

zas zaplaví ji krev a hustý dým.

Jednoho rána, stane se to snadno,

můžou vám přinést muže na mářách.

KUNHUTA

U vaší rakve raději bych stála,
než s vámi ležet v hanby poduškách!

OTAKAR

To není ve vás vůbec žádný soucit?

KUNHUTA

Dokud ze sebe hanbu nesmyjete,
nesmíte do mých komnat jako muž.
(*Obrácena k odchodu.*)

OTAKAR

Zůstaňte! Hledte! Dopis roztrhnu teď!
(*Roztrhne dopis.*)

Čest má je zpět a není cesty zpátky!
Co z toho plyne, říká se nás obou!
Bůh at' vám dá díl toho, co zde pučí,
(*ukazuje na svou brud'*)
a mně at' sílu dá to dokonat!

KUNHUTA

Teď poznávám vás!

OTAKAR

Takto ale ne!

Já na tvých bílých prstech vidím krev,
krev příští! Pravím: Nedotýkej se mě.
Bůh ženu z měkké hlíny vytvořil
a shovívavý budu-li, čím ty jsi?
Má paměť teprv procítá a mluví,
jak přivítalas krále, který přišel,
manžela, jenž se vrátil k tobě domů –
jdi pryč! Já cítím, jak mi slábne zrak,
to znamením je, že je už čas jít.

Jdi pryč! Tak běž už! Běž! (*Královna odchází.*) Je po všem!
(*Ke kancléři, jehož se dotkl.*)

Zdám se ti tvrdý? Ona nebyla snad?
Tak se to strídá; rozsoudí nás Bůh!
Vás, herolde, už více nezdržím tu!
Výřídte svému pánu, co jste viděli!
(*K Merenbergovi.*)

S ním do věže! Vždyť před zradou mě chrání
jen potrestání uplynulých zrad!

232

Kdo staví, musí pozemek mít čistý,
prýč s tebou proto, jedovaté býlí!

MERENBERG

To rychle, králi, nazýváš mne zrádcem!
Jimi jsou ti, kdo blízko trůnu stojí,
Rožmberkové –

OTAKAR

Pomlouvat chceš taky?

MERENBERG

Ach, kdo mě drží, do žaláře vede,
ten do žaláře patří mnohem spíš!

OTAKAR

Nezradil dosud svého pána Čech!
Teď jsem si tebou doopravdy jist!
Do věže s ním!

MERENBERG (*je odváděn*)

Pozdě budeš litovat!

OTAKAR

Do věže!

MILOTA

Kdyby kříčel, umlčte ho!

(*Merenberg je odváděn, následován heroldem.*)

OTAKAR (*vstupuje mezi své věrné*)

Nezradil dosud svého pána Čech;
at si ten zrádce říká, co si říká!

A jdu-li válčit za zem, její moc,
vám důvěřuji jako jen sám sobě.
Kdo nevěří mi, nechápe, co činím,
at svobodně se odpojí a jde,
výčitky na něj žádné nečekají.

Kdo však mě bude následovat dál,
ten mému srdci blízký, to je bratr!
Tu přísahu, již u rakve jsem složil,
v níž ležel otec můj, rád zopakují:
Do smrti věrný! A vy také budete!
Plný zla, hněvu, to je tento svět;
teď na meč svého krále přísahaňte.

(*Vzal jednomu z kolemstojících meč, nejpřednější poklekají.*)

Neklečte! Vstaňte! Nemůžu to vidět! –
Přísahu nechci! Vždyť lze přísahat
i klečet, ale slovo nedodržet.
I bez přísahy chci vám uvěřit! –

Teď k dílu! Ty běž do Vratislavi,
vévoda Jindřich ať se vyjet chystá,
i Prínik z Hlohovce, pozvi ho do Prahy.
Ty do Německa běž a v Míšni, Sasku
i v Magdeburgu u markraběte
mi domluv tolik podpory, co možno.
(*Ke kancléři.*)

Vý napíšete dalším knížatům!
My dohromady dáme armádu,
že císař notně se pak podiví!
Jsem ještě Otakar, to musí být vidět!
Vás všech já silné paže potřebuji!
Co ztratili jste na zámcích a statcích,
co vzal jsem vám a předal koruně,
to vrátím vám a ještě k tomu přidám.
Rožmberkům nechť patří Hluboká
i Ústí, stejně tak i Falkenstein.
Tobě Jindřichův Hradec, Lazce;
Žerotínové, mějte nazpět Louny, Krušino, ty Dubé!
Vezměte své statky zpět a jásejte!
Zajedno chceme zůstat přece spolu.
Miloto, tobě svěřím Moravu,
válečník statný jsi a uhlídáš ji.

(*Přichází Závíš z Rožmberka.*)

OTAKAR

Hledme ho, pana Rožmberka. Zdravím!
Půjdete s námi také do pole?
Vás obzvláště si vážím v říši své.

ZÁVIŠ

Udělám všechno jako moji bratři!
Nevyvěču se, znám svou povinnost.
(*Odcbází.*)

OTAKAR (*dívá se za ním, s úšklebkem*)

Ten má za ušima, nevěřím mu!
Ty, Miloto, jsi teď můj důvěrník.
Nenávidět bys, věřím, také uměl,
však podvést ne! Ty máš mou důvěru!
Kancléři, jste už hotov?

KANCLÉŘ (*který se posadil k psaní*)

Ano, králi!

OTAKAR

Unáhlenost nám způsobila ztráty,
nic než opatrnost nám tu nezbyvá.
Není-liž pravda, ty můj starý sýčku?

KANCLÉŘ

Ó králi, jen mi spolejte do ukvapenců,
je mi to milejší, než když jste takto mírný.

OTAKAR

Piš dopis znojemskému hejtmánovi,
ať tisíc mužů – ne, tolik je moc!
Vždyť tvrz by jinak byla bezbranná.
Ať pět set mužů na hranici pošle –
pět set je zase málo. (*Milotovi.*) Nemyslíš?
Raději napiš do Jihlavy – ba ne!
Mám hlavu prázdnou, dlouho nespál jsem
a nepojedl. – Půjč mi lavici,
zkusím si tady odpočinout.

KANCLÉŘ

Králi,

snad do zámku bys raději měl –?

OTAKAR

Ne, ne!

Však přiveďte mi ženu; hněv ji dusil.
Ať sedí u mě, mluví na mě,
dokud mě spánek neukolébá.
Příteli, buď tak laskav, dojdi pro ni!

(*Sluha odcbází.*)

OTAKAR

Jak blažené je natáhnout si nohy,
jsem unavený! A co Merenberg?

Ten staroch jen at dřepí v žaláři!
Ač padouch je to, netřeba ho trápit,
jedněte s ním přec jako s rytířem.

(Füllenstein odchází.)

(Sluba přichází.)

OTAKAR

Tak, přijde královna?

SLUHA

Nepřijde, pane!

OTAKAR

Tak ji nech. Pojd' ty ke mně, můj kancléři,
dnes k odpočinku nabídmi svůj klín.
Až odpočinu si, tak potom jděte –
tak jako že jsem ještě král Otakar.
(Spí.)

(Füllenstein se vrací.)

KANCLÉŘ

Král spí!

FÜLLENSTEIN

To bude Merenberg hned taky!
Když nemlčel a spíal světu dál,
sestrčili ho přece jenom z věže;
nepřežije to, to je jistá věc!

OTAKAR *(napřimuje se)*

Hej, Merenbergu, jsi tu?

KANCLÉŘ

Není tady!

OTAKAR

Já měl ten dojem! – Ale spát, chci spát!
(Zase ulehne a spí.)

(Kancelář klade prst na ústa, aby všichni ztichli.)
(Padá opona.)

5.

Hřbitov v Götzendorfu. Tři čtvrtiny plochy zabírá přilehlý dům kostelníka se zvonicí. Předsunutá hlídka českého vojska. Strážní oheň, kolem něj válečníci. Otakar za ním sedí na vyvýšeném místě, bradu v dlaních, ruce opřeny o konec rukojeti meče. Vpravo v popředí Milota a Füllenstein leží na zemi. Před rozedněním. *Tma.*

Vpravo v popředí ustoupí posel.

POSEL

Je tu král?

MILOTA

Ano, co se děje?

POSEL (*poloblasně*)

Kumáni a Uhři z císařských vojsk podél Moravy se blíží, jsou v zádech našeho postavení; u Drösingu už je viděli. Měl bych to hlásit králi?

MILOTA

Nech to být!

Král už je beztak špatně naložený; Rusové jsou tam, taky moji lidé, ti ukážou jim přímou cestu zpět.

POSEL

Jak myslíte –

MILOTA

Jen běž, já přijdu brzy.

(*Posel odchází.*)

FÜLLENSTEIN (*poloblasně*)

Pořád to věčně zdržování jen!
A pořád ustupovat! Ach, všechno je to marné!
Král není tím, kým býval kdysi dřív.
Už předtím nešlo všechno, jak by mělo,
a útek královny mu nedodal.
Kdyby mě tolik netěšilo válčit,
už dávno bych to vojsko opustil.
U Drosendorfu nejdřív dlí dva týdny
a císaři tak dá čas sebrat síly;

a když už jeden myslel by: Ted vyrazíme, když před Marcheggem v plné zbroji jsme, tak velí k ústupu a Weikendorf i Weiden, Anger, Stillfried, všechna místa u Hasenbergu, na Weidenbachu a na Sulzu přenechal nepříteli, aniž mečem řal.

MILOTA

Už rozhodne se brzy, tak jen klid!

FÜLLENSTEIN

Prý opatrnost je to, já však říkám, že váhavost. To bylo jiné dřív, to bývaly souboje!
Ted jsme za zbabělce!

MILOTA

Mlč! Král pročitá!

FÜLLENSTEIN

Je načase!

OTAKAR (*u ohně*)

Den strašný včera byl!

Nepřítel má víc země. Nevadí!

Mám Drosendorf; a krytá záda k tomu.

FÜLLENSTEIN (*blasité*)

Záda už jistější jsou, nežli hrud!

OTAKAR

Tobě, Füllensteine, se člověk nezavděčí!

FÜLLENSTEIN

Ne, pane, nepopírám. Jinak bývalo.

OTAKAR

Ty bys už u Marcheggu udeřil?

FÜLLENSTEIN

Tak! A vy taky byste udeřil před dvěma roky ještě, v bitvě s Uhry, na stejném místě nepochyboval jste. Hej, vzhůru meč a na ně! Tehdy šlo to.

OTAKAR

Náhoda šťastná tehdy při nás stála. A také byl jsem blázen bláhový, jakým tys ještě ted. Zralost přijde s časem.

FÜLLENSTEIN

Pane, když císař u Marcheggu stál, měl s sebou jenom tisíc válečníků. Na třicet tisíc ted však posílá.

OTAKAR

Jen Bůh je vševědoucí. Kolik máme?

SLUHA

Tři po půlnoci.

OTAKAR

Už se blíží sršet!

Nepřítel je tu. Dnešek rozhodne.

Jak se to tady jmenuje?

SLUHA

Götzendorf.

OTAKAR

A potok?

SLUHA

Sulz.

OTAKAR

Tak? Nejsme ve Stillfriedu?

SLUHA

Tím projeli jsme včera v tmavé noci. Ted ho má císař.

OTAKAR

Když to tak Bůh chtěl!

SLUHA

Měl byste jít dovnitř, ctěný pane!

OTAKAR

Však zaútočit smíte, až k tomu svolím! Do těchto kopců jsem ho lstitě vlákal svým předstránaným chytrým útekem. Až vpadne sem, tak střed mu ustoupí, křídla ho sevrou – a sbohem, císaři! Je můj, jak myška v díře. Ha, ha, ha! (*Vyrazí ze sebe cbraplavý smích, který se ztratí v kašli. Tře si dlaně.*) Je chladno. Kdo mi může půjčit plášť? Než vyjde slunce, fouká vítr zostra. (*Podávají mu plášť.*)

(Vojáci buší na bránu.)

OTAKAR

Jak dostali se z Uher do Drösingu! Oheň boží!
Kdo je tím vinen, bude viset! – Co je?

SLUHA

Brání nám vejít.

OTAKAR

Brání? Kdo?

SLUHA

Prý dámy
jsou uvnitř.

OTAKAR

Cože? Dámy? Jaképak?

KOSTELNÍK (*vyjde z domu*)

Doprovod české královny je zde.

OTAKAR (*popadne ho*)

Tak, královny Čech? – A doprovod?

Snad ona sama? – Darebnost! – I Závíš je tam?

Uleví se mi, když zchladím svůj hněv!

KOSTELNÍK

Pomyslete, prosím –

OTAKAR

Zmiz!

KOSTELNÍK

Pane!

OTAKAR

Chci dovnitř!

(*Vtrhne do domu, kostelník za ním.*)

MILOTA

Závíš je ztracený, jestli ho tam potká!

Za každou cenu zachráním ho však!

Schovejte se, a až zavolám z okna,
vnikněte dovnitř, poslušni mých slov;
když se král hněvá, není vlastním pánem.
(*Vejde do domu, ostatní se stáhnou.*)

To má být letní noc? Vždyť snopy stojí,
a už tak zima. Léto kdysi horké
bývalo, v zimě mráz. Teď jinak je to.
Časy se mění, měníme se s nimi!
Nemáme zprávu, kde je královna?

SLUHA

Můj králi, to se neví!

OTAKAR

Je s ní Závíš?

SLUHA

Je, pane!

OTAKAR

Já ji potkám v pravou chvíli!

Rozednívá se?

SLUHA

Vzadu za Moravou
už začal rozbřesk, brzy bude den.

OTAKAR (*vyskočí*)

Buď pozdraveno, osudové slunce!

Než zajdeš, o všem už se rozhodne,

zda dojdou míru ve zbrani, či v hrobě.

(*Odběhne*)

Uhaste oheň, nechte zaznít rohy!

Chystá se boj a bude poslední!

POSEL (*přichází*)

Můj pane, Drösing hoří!

OTAKAR

Za mým vojskem?

Miloto, tam jsou přeci vaši lidé!

MILOTA

Kumáni, pane, rozptýlili se tam!

Nevěřím tomu!

OTAKAR

Není tady nikde kopec?

Směr ohně z výšky určit by se dal.

SLUHA

Zvonice.

OTAKAR

Ať jde rychle někdo na ni.

Nevelký pokoj, uzauřenéj gotickým obloukem, z něj visí k zemi tmavý závěs.

Otakar, jemuž vstupuje do cesty paní Alžběta, se vrhne dounitř:

OTAKAR

Pryč, kuplířko! Kde máš své zákazníky?

ALŽBĚTA

Ach, ctěný pane, dopřejte jí klid!

OTAKAR

Ten závěs má snad ukrýt tajemství?
Pojď, holubičko! Co je za závěsem?
(*Odbrne závěs a upadne dounitř.*)

(*Na černě pokrytém podstavci, obklopena světly, leží mrtvá královna Markéta v rakvi. Rakouský erb u nobou.*)

OTAKAR (*u popředí, otupeně*)

To není česká královna!

ALŽBĚTA

Však byla!

OTAKAR

Markéta přece byla Rakušanka,
byla mou ženou, ve čtvrtém však stupni
příbuzná se mnou, proto rozvedla nás
po právu církev. Bůh jí dopřej klid!

ALŽBĚTA

Ach, Amen, Amen!

OTAKAR

A kdy umřela?

ALŽBĚTA

Už včera ráno.

OTAKAR

Jakpak přišla sem?

ALŽBĚTA

Z jejího sídla v Kremži vyhnali ji
vojáci vaši. Chtěla do Marcheggu
k císaři, avšak předstihla ji smrt.³⁶

OTAKAR

Proč k císaři?

ALŽBĚTA

To, pane, neřekla mi.
Však myslím, že tam chtěla sjednat mír.

OTAKAR

Ona byla ta zprostředkovatelka!
Co byla příčina její smrti?

ALŽBĚTA

Zlomené srdce, jak se tomu říká.
Plakala dnem i nocí –

OTAKAR

Dost už! Dost!
Kam ale chcete teď?

ALŽBĚTA

Počkáme,
dokud ta válka neskončí, tak či tak –

OTAKAR

Tak či tak!

ALŽBĚTA

Potom do Lilienfeldu,
uložit ji tam v hrobce rodinné,
kde její otec vévoda Leopold už leží
a poslední muž rodu
Babenberského, její bratr Fridrich
zvaný Bojovný už také spočinul.³⁷

OTAKAR

Uciň tak. – Tento prsten –

MILOTA (*přichází*)

Nepřítel se blíží!

OTAKAR

Přijdu hned. Jděte!

(*Milota odchází.*)

OTAKAR

Tento prsten, hle,
ode mne polož jí pak do hrobu.

ALŽBĚTA

Ach, pane!

OTAKAR

A až skončí tato válka,
pak, přežiju-li, přijed do Prahy,
ať odměním tě za věrnost tvé paní.
Teď musím běžet!

*(Jde ke dveřím.)*ALŽBĚTA *(otvírá mu)*

Ať vám žehná Bůh!

OTAKAR *(zastaví se u dveří)*

Markéto, mrtva jsi a ještě jsi mi
neprominula?

(Vrací se.)

Věrná, zbožná duše,
odešlaš, přitom bezpráví ti zbylo,
před božím soudem stojíš asi teď
a obžalováš mě, přivoláváš pomstu!
Markéto, prosím, nechovej se tak!
Jsi pomstěna. Vždyť všechno, co jsem měl,
spadalo ze mě jako listí v říjnu.

Co shromáždil jsem, vír rozfoukal
a pozhennání shůry ztratilo se.
Stojím tu sám pod tíhou utrpení,
mně nikdo neposkytne útěchu!

(Přistoupí bliž.)

Markéto, zle se ke mně zachovali!
Nevděk svou hlavu pozdvih' proti mně.
Mí nejbližší mě zradili a ti,
jež vyzdvihl jsem, ti mě srazili.

Žena, již dal jsem místo po mém boku
namísto tebe, opovrhla mnou
a zaprodala věrnost svou s mým sluhou;
když vrátil jsem se v krvi z hrozné bitvy,
ne balzám, ale jed mi do ran vřela.
Výsměchem svým mě donutila k tomu,
že slepě vběh' jsem smrti do sítí
a ta teď zvedá nad mou hlavou meč.
(Pokleká u rakve.)

Utěšitelko moje, teď mě utěš!
Svou chladnou rukou teď mi požehnej.
Já cítím jedno: Schyluje se k smrti;
dnešní den může být můj poslední.
Žehnej mi, prosím, sama požehnaná!
(Klade hlavu na podušky.)

ALŽBĚTA

Modlí se asi. Prosím, dobrý Bože,
odpusť také jemu! Jaká je to radost
pro moji paní. Věřila jsem vždycky,
že se vrátí. A nakonec jsou spolu,
vidíš to? *(Divá se k nebi.)*

(ZVENČÍ)

Je zde král?

ALŽBĚTA *(mluví ke dveřím)*

Však chce být sám!

Nechce být rušen!

(Spouští závěs.)

Pro hádky a boje

pán jak on najde vždycky času dost.

Však pro modlitbu mu času nezbyvá.

Už zase hluk, aj, mlčte, pohani!

*(Zvenčí nový hluk. Jde ke dveřím, s prstem na ústech na znamení ticha.)**Místo před domem, jako na začátku jednání.**Milota přivádí panoše. Ostatní v pozadí. Trubky a hluk zvenčí.*

MILOTA

Co? Závěs z Rožmberka že tě poslal?

PANOŠ

Tak, pane!

MILOTA

Je v císařském táboře?³⁸

PANOŠ

Je to tak.

MILOTA

Kde je dopis?

PANOŠ

Žádný nemám.

Jen pověřil mne – může to znít směšně –
 at jednu píseň připomenutí vám:
 „Přichází zima, růže uvadají.“

MILOTA

Co tím chce říci? – Růže – Rožmberk!
 Řekni, že růže zase rozkvetou,
 sníh roztaje a zima nevrátí se!

*(Panoš odchází.)*FÜLLENSTEIN *(přichází)*

Kde je král?

MILOTA

Nahoře.

FÜLLENSTEIN

K čertu!

Už to vypuklo!

RYTÍŘ *(spěšně ustoupí)*

Je tu král?

Předvoj už musel couvnout. Pošlete posily!

MILOTA

Ještě tam mešká!

FÜLLENSTEIN

Hle, už přichází!

*(Otakar vychází s kostelníkem z domu. Paní Alžběta je následuje.)*OTAKAR *(ke kostelníkovi)*

Ušetřím váš dům, jak to jenom půjde.

Mějte se dobře, modlete se za mě.

Herbotte, jak to vypadá?

FÜLLENSTEIN

Už se srazili.

OTAKAR

Přílbu!

FÜLLENSTEIN

Kůň sluhý arcibiskupa
 ze Salcburku se splášil, vyrazil vpřed
 a ostatní hned za ním rozběhli se.

OTAKAR *(nasadil přílbu, uchopí meč)*

Tak tedy, s pomocí boží!

KOSTELNÍK

Ať vám žehná, pane!

ALŽBĚTA

Natisickrát! Ať šťastně vás dovede domů!

OTAKAR

Doufejme! *(Trubky zvenčí.)*

Však už jdeme. Kde jsou koně?

FÜLLENSTEIN

Tam u mřížové brány!

OTAKAR *(jde)*

Tedy vpřed!

ALŽBĚTA

Bůh žehnej vaši Výsosti. *(Zároveň s kostelníkem.)* Bůh s vámi!*(Všichni odcházejí.)**Otevřená krajina u Moravy. Je jasný den.**Císař Rudolf uchází se svými syny v doprovodu rakouských i jiných rytířů s prapory.*

RUDOLF

Z mlh přehádně slunce vystupuje;
 chystá se krásný den! Můj synu, prvně
 vstupuješ na rakouskou půdu teď,
 tak rozhleďni se, je to tvoje zem!

Moravské pole zve se tato země,
 bitevní pole, jež bys pohledal,
 i pole ke sklizni, vděčne za to Bohu!

A proto má navždy patřit tobě!
 Tam teče Morava; tam, ještě v mlze,
 je Vídeň, krásné město na Dunaji,
 mnoha ostrovy členěné.

Tam půjdeš, když dá Bůh a zvítězíme.
Však bojovat-li máme, musíš taky.

A tobě říšský prapor náleží,
k vítězné bitvě hrdě smíš jej nést.
(*Dá mu prapor. – K mladšímu synovi.*)
Tvá mladá paže do boje je slabá,
zůstaň se mnou, pod ochranou otce.

Markrabě Hochbergu, vám říšský orel
náleží, budete tedy jako on,
silný, však šetřte ty, kdož prchají.
(*Předává ho.*)
Konráde Haslau, i když už jsi stár,
rakouskou korouhev svěřím ti teď právem,
již ve dvaceti bitvách už jsi nesl.
Vý nablízku mu budete, Lichtenštejne,
a střežte toho muže i to, co nese.
Jak dobrý hlídač! Kdybych hledal strážce
pro svoji hlavu, neznám lepšího
než Lichtenštejna! Tedy, pánové,
vezměte prapor, před sebou jej neste;
rakouský bílý pruh se hrdě skví;
a jak pyšně leskne se na rudém poli,
tak vidět chci jít svoje Rakušany
ulíčkou plnou zkrvavených mrtvol.

Kupředu, s Bohem! Kristu budiž sláva!
Jako on zemřel na krvavém dřevě,
pro svoje právo umřeme i my,
ač bezprávi by život nabízelo.
Ctihodný pane z Bazileje, pojdte
a rozvezuňte píseň mariánskou!
SLUHA (*přibíhá*)
Královna Čech přišla, pane!

RUDOLF

Jak se sem dostala?

(*Kunhuta a Závíš vstoupí, za nimi je přiváděna Berta, s průvodci, kteří zůstávají v pozadí.*)

KUNHUTA

Zde jsem!
V táboře vašem hledám ochranu.

RUDOLF

U nepřítelů svého chotě, paní?

KUNHUTA

Nejhorsí ze všech nepřítel je on!
Je proti těm, kdo nejbliže mu stojí,
já spasila se jenom útekem.

RUDOLF

Královno, tolik důvěry mám od vás!
Neboť znám ženy velmi odvážné,
jež by však radši rukou svého muže
než rukou nepřítelů zhynuly.
V mých stanech smíte vyčkat konce boje,
který snad smíří i vás s manželem.
(*K jednomu z průvodců.*)
Odvedte vznešenou paní do bezpečí!

KUNHUTA

Výsosti, díky. – Závíši, pojdte se mnou.
(*Odechází.*)

RUDOLF

Vý, pane, nestojíte při svém králi?

ZÁVÍŠ

Ne. Král mne totiž velmi urazil.

RUDOLF

Urazil, pane? A to vás teď trápí,
když vás pán možná míří smrtí vstříc?
Děkujte Bohu, že nejste můj vazal,
jinak bych se k vám teď zachoval!
Jen běžte za královnou, jež vám vládne.

(*Závíš odchází.*)

RUDOLF

A ještě jedno, než se schýlí k bitvě!
Dozvěděl jsem se, že mezi těmi,

které jsem navečer na rytíře pasoval a kteří kvůli jakémusi přeludu českému králi nepřejí, jsou nějak, co smlouvu uzavřeli.

Rytíři z Rakous prý ji sepsali:

Kdo najde v boji krále českých zemí, že zabít smí ho. Coby císař vás tu smlouvu ruším, zakazuji tímto na Otakara krále vztáhnout ruku jinak než v nutné obraně! Tak jest!

(K Seyfriedu Merenbergovi, který stojí vedle něj.)

Rozuměl jste mi, pane? A nyní Bůh s námi!

(Kdosi vtrhne dovnitř.)

Čechové se blíží!

RUDOLF

A Rakušané

už jsou tu! Přece nebudem se bát.

Do boje, pánové! Nedáme se lehce!

(Herbott z Füllensteinu se svým boufem.)

FÜLLENSTEIN *(vtrhne dovnitř)*

Kde je císař? Císaře hledám!

RUDOLF

Tady je!

FÜLLENSTEIN

Brzy se spíš řekne, že byl.

RUDOLF

To uvidíme. Nechte ho, pánové, nechtěl bych se odnaučit šermovat! Tak pojd', příteli!

FÜLLENSTEIN

Za nimi, a bijte je!

(Šermováni. Všichni odcházejí.)

Jiná část bitevního pole. Vlevo v popředí vybíhá na scénu úpatí kopce, vedle stojí strom.

Otakar přichází, opřen o slubu, následují ho dva další a Milota.

OTAKAR

Váš oddíl neútočí, Miloto!

Kde k čertu vězí vaši Moravané?

Miloto, obávám se, že jste pěkný padouch!

A pokud ano, tím hůř, že jsem vám věřil, na desetkrát, ba přímo na stokrát!

Podě mnou přímo probodl jste koně; noha mě ještě z toho pádu bolí.

Ty běž a opatři mi koně. Počkám!

(Jeden ze slubů odchází.)

Vy, Miloto, si běžte k Moravanům!

Ale ne! Tady zůstaňte! Ty běž tam –

vyríd, ať hned teď do boje se dají!

(Druhý sluba odchází.)

Do očí mi teď hleďte, Miloto!

Váš škleb, jak doufám, platí nepříteli;

kdybyste totiž na mě se tak šklebil,

na smrtelném vašem loži, pane,

stál proti vám by také Milota,

a díval se do vašich zrádných očí.

Tam na ten kopec běžte mi teď zjistit, jak Füllensteinovi se vede v boji.

(Milota odchází.)

Ty odved mě teď támhle k tomu stromu,

ať opřu se, než přivedou mi koně,

a dávej pozor, zda jde nepřítel.

(Stojí u stromu a drží se nízké suché větve.)

Jak malátně Češi bojují,

jak pro někoho, koho nemilují.

A rakouští a štyřští muži zato,

kterí mi jindy vlašně sloužili,

a razil cestu kovu stírnulému
v tom jejich teplém těle. – Rozhodl ses
vzít krále Otakara na svůj soud,
tak suď mne, ale ušetři můj lid!

Zaslepen byl jsem, proto chyboval jsem,
vůli však nekonal jsem bezprávi!
Však přece! – Přece ano! Bože,
z mé vůle křivdám dařilo se též!

Strach ze smrti mne nenutí tak mluvit.
Ty, který všechna srdce znáš,
ty víš, co hnulo právě tímto srdcem!
Však potěš-li tebe lítost muže,
jenž neleká se trestu, však svého bezprávi;
tak pohled, kdo tu kleká před tvou tvář,
(*kleč*)
a slyš, jak právě teď se ten muž modlí:
Jdi k tomu soudu jak Bůh milosti!
(*Hlava mu poklesá.*)

(*Seyfried Merenberg, v plné zbroji, přichází z pozadí.*)

SEYFRIED

Otakare!

OTAKAR

Kdo volá?

SEYFRIED (*zůstane stát vzadu*)

Kde držíš mého otce?

OTAKAR (*vstává*)

Kdo jsi? Ha, Merenberg!

SEYFRIED

Kde je můj otec?

OTAKAR (*otupěle pro sebe*)

Když Bůh se Kaina ptal, ten odpověděl:

Já přece nejsem jeho strážcem, ne!

SEYFRIED

Já ti ho vydal, věru, z nerozumu!

Teď před tebou tu stojím ve zbroji

a chci ho zpět: Tak vydej mého otce!

v anděly smrti jako by se proměnili
a každý z nich je náhle hrdinou.
Den zúčtování nastal, a oni platí!

Nedobře v tvém světě pobýval jsem,
veliký Bože! Jako vichřice a bouře
jsem táhl přes tvé pláně široké.
Ty sám však tím jsi, kdo má v bouři moc,
a ty sám umíš také léčit, Bože.
A ačkoli jsem nechtěl zlého nic,
kým byl jsem, červem? Že jsem rozhodl se
napodobovat drze Pána světů,
hledaje ve zlu cestu k dobrému!

Člověka, jež jsi stvořil pro radost
co vlastní účel, ve vesmíru svět,
co mistrovské své dílo, jež jsi stvořil
s vysokým cílem, se šíjí vzpřímenou,
do nádherného šatu oděného
a záznaky jsi jej pak obestřel.
On slyší, vidí, cítí, raduje se,
přijímá pokrm vlastním tělem svým.
Pak mocné síly na něj zapůsobí
a svými vlákny zabydlí se v něm.
Královský zámek nemůže se rovnat
lidskému tělu ani v nejmenším!
Já ale nevážil jsem si těch darů,
jen kvůli bláhovému bláznovství,
a jako smetí před dveře jsem smet je.
Vždyť nebyl nikdo z těch, co zůstali tu,
koho by matka k hrudi nepřitiskla,
když předtím na svět přivedla jej v bolu,
koho by otec jako svoji chloubu
nevychoval a neochraňoval.
Když na prstu si kůži zlehka zranil,
hned běželi a zavázali jej
a dohlíželi, aby zahojil se.
A byl to přitom jenom jeden prst!
Já však se jinak choval, jednal jinak

Ty tedy vrať mi víru v člověka
i otce, jež já sám jsem tobě vydal
svou vlastní rukou. Ukvapený vrahu,
Merenbergovi do tváře se zahled,
pojď, ještě jednou Merenberga zabij!

OTAKAR

Zavři své hledí, pak až se mnou bojuj.

SEYFRIED

Takže ne! Králi, šermuj s mrtvolami!
Hej, Otakare, tak jsi statečný?

(*Otakarův sluha se vrací.*)

SLUHA

Jdou nepřátelé, pane Miloto!

SEYFRIED (*k Emerberkovi*)

Zadrž ho! At se musí se mnou utkat!
At císaři pak mohu s klidem říci,
že nechtěl jsem jej zabít, že on mne napadl;
a případ nouze toto připouští!

(*Emerberk šermuje se sluhou.*)

SLUHA

Kde je pan Milota!

EMERBERK

Zmiz!

SLUHA

Bože! Bože!

(*Zasažen padá ke královým nohám.*)

OTAKAR (*pozvedá svůj meč*)

Tak budiž!

(*Milota přichází.*)

Pomoz králi, Miloto!

SEYFRIED

Nepřítel, nebo přítel?

MILOTA

Pánové,
nejsem váš sok. Zde cesta na Moravu?

OTAKAR

Miloto!

OTAKAR

Ty víš snad, kde je.

SEYFRIED

Vím to: na věčnosti!

OTAKAR

On pykal jako zrádce!

SEYFRIED

On, a zrádce?

Byl ti jen příliš věrný, tobě, mně i světu.
O císařské mé službě nevěděl.

V dopise, který dal mi, byly prosby
za tvoji ženu zavrženou.

OTAKAR

Teď už má jej Bůh!

SEYFRIED

On má jej, ano! Teď poruč mu svoji duši!
(*S mečem vyráží na něj.*)

(*Vstoupí Emerberk.*)

EMERBERK

Seyfriede, co to děláš?

SEYFRIED

Pravdu díš, hle!

Nám císař zakázal tě zbraní zabít,³⁹
tak pokusím se aspoň pohledem
tě zabít jako bazilišek. Pohled,
sem na mé pohled a slyš: Merenberg!
To volání zní z pekla: Merenberg!

OTAKAR

Nechte mě, musím k svému vojsku!

SEYFRIED

Tady budeš!

Byl jsi mi učitelem, příkladem,
jak nikoho dřív tebe jen jsem ctil;
však v tobě zhynul věhlas pozemský
a všechno štěstí s hlavou mého otce.

39 O podobném rozkazu nejsou v dobových pramenech žádné zprávy. Informace se objevila až v pozdější historické tradici s cílem vykreslit Rudolfa v lepším světle.

OTAKAR (*s novým úderem*)

Tady Otakar!

SEYFRIED

A tady Merenberg je, a s ním Bůh!

(*Srazí ho.*)

(*Otakar upadne, rychle se zase zvedne, několik kroků se potácí a potom padá mrtev vedle paborku.*)

EMERBERK

Cos učinil? To císař zapověděl!

(*Seyfried stojí bez hnutí se svěšenými rukama.*)

JINDŘICH Z LICHTENŠTEJNA (*vrací se*)

Nepřítel prchá! Zvítězili jsme!

(*Rudolf s doprovodem vstupuje.*)

RUDOLF

Dost zabijeni! Šetřte přemožené!

Co je to? Proč jsi jako z ledu?

Ha, Otakar, zde v krvi mrtev leží!

Tys to byl! Uteč, jako první vrah,

a nevracej se nikdy před můj zrak!

(*Seyfried prchá.*)

At Češi klidně táhnou do své země,

ten, za nějž se tu bili, dokonat.

PANÍ ALŽBĚTA (*za scénou*)

Ta hrůza!

RUDOLF

Kdo to volá?

ALŽBĚTA (*vbíhá a vrhá se císaři k nohám*)

Císaři!

Drancuj v domě, podpaluj ho

a ani mrtvým nedopřej klid!

Ochraň nás, pane!

RUDOLF

Pospěšte pomoci! Kdo jsi?

MILOTA

Můj bratr, Beneš Dědic, zdraví vás,

on právě umřel, smyslů zbavený,

a jeho dcera Berta hořce pláče.

Odházím, panstvo! Mnoho štěstí zde!

(*Zabalen do svého pláště prochází kolem a odchází.*)

OTAKAR

Opouštíš mě a nemohu ti spílat?

A přece byl jsem tvůj pán, a tys mne zradil!

SEYFRIED

Braň se!

OTAKAR

Ty chtěl bys zajmout Otakara?

Tak bojuj! (*Prudce stoupne na zraněnou nobu.*) A ty, noho, nes

mě pevně!

Není čas na bolesti. Uhněte!

EMERBERK

Jsi ztracen, vidíš, opouštíš tě všichni!

(*Prchající Češi zaplní pozadí.*)

OTAKAR

Lžeš! Čech by neprchl! Jdu k nim!

OBA (*s tasenými meči*)

Zůstaneš!

(*Pronásledující Jindřich z Lichtenštejna uběhne uprostřed s boufem a spěchá dozadu, v ruce rakouskou korubev.*)

LICHTENŠTEJN

Nepřítel prchá! Sláva Rakousům!

OTAKAR

Zbábělci, stůjte! – A vy uhněte.

SEYFRIED

Až umřu.

Dřív ne!

OTAKAR (*vede úder*)

Tady jsou Čechy!

SEYFRIED (*vede úder*)

A tady Rakousy!

ALŽBĚTA

Jsem královna služebnice,
Markéty z Rakous věrná komorná,
tam nesou tělo mojí mrtvé paní.

(*Čtyři muži v doprovodu černě oděných žen přinášejí rakev.*)

RUDOLF

Hle, tělo tvého vládce!

ALŽBĚTA

Dobrý Bože!
Tak zemřel! Právě, když se lepším stal.
Nebohý pane! Položte sem rakev,
ať po smrti jsou aspoň zase spolu.

(*Rakev je uložena na paborek u Otakarovy hlavy.*)

(*Přichází Kunbuta, za ní Závíš a Berta.*)

KUNHUTA

Král je prý zajat.

RUDOLF

Zde tvůj manžel leží!

(*Kunbuta s vykřikem a chvěním klesá na kolena. Závíš stojí se skloněnou hlavou.*)

RUDOLF (*pokračuje*)

U nohou svojí ženy ulehl,
jež nepřestala být jí do své smrti.

BERTA (*vystoupila na paborek za rakeví a loktem se o ni opírá, teď buší na rakev*)

Markéto, vyjdi, máš tu manžela!

(*Spolu s několika zajatci je přiveden kancléř, klesne.*)

KANCLÉŘ

Můj pane! Zbloudilý a hrdý pane!
(*Bere Otakarovu hlavu do klína.*)

RUDOLF

Zde ležíš, velký králi, bez ozdob,
v služebnickové klíně skrýváš hlavu
a z bohatství, cos měl, ti nezůstala

jediná příkrývka, jež by tě zahalila,
již jako rubáš vzal bys na své tělo.
Císařský plášť, jež tolik jsi mít toužil,
si odnímám a teď má být jen tvůj.

(*Učíní to.*)

Ať jako císař přijdeš do hrobu,
když jako žebrák musel jsi už umřít.

Odvezte jej a vystavte v městě Laa,
než odvezou ho k předkům uložit.

(*Obnaží hlavu a tiše se modlí, ostatní také. Kunbuta se zabaluje, Závíš hledí strnule před sebe. Pauza.*)

BERTA (*stále ještě opřena o víčko rakeve*)

Odpust' nám, jakož i my odpouštíme!
A neuveď nás v pokušení, Bože!

RUDOLF

A neuveď nás v pokušení, Bože!

A teď, můj synu, u mrtvého těla
muže, jenž slavný král byl, udělím
ti v léno širou zemi rakouskou.⁴⁰
(*Na jeho pokyn oba jeho synové pokleknou.*)

Mluví zejména k tomu staršímu.

Bud' velký, silný, rozmnožuj svůj rod,
aby se do všech dálav rozšířil
a jméno Habsburk svítilo až k hvězdám!

A ve všem při mém bratrovi ty stůj!
Však kdyby jednou svévole vás jala
a panská pýcha ovládla by vás,
tak pomyslete na tohoto muže,
jenž, mocný, padl Bohu do rukou,
na slávu a pád krále Otakara!

Povstaň! I ty! A nepoklekní více,
zdravím tě jako pána této země.

I ostatní jej zdravte plnou silou
svých hlasů, ať to všude zvučně zní:
Buď sláva Habsburkovi v Rakousích!

VŠICHNI

Sláva buď Habsburkům zde navěky!

*(Zatímco všichni za zvuků trubek a oslavných výkřiků poklekají,
aby vzdali hold, padá opona.)*

Konec.

POZNÁMKA K PŘEKLADU
Radek Malý

Zde publikovaný překlad do češtiny byl pořízen z tohoto vydání: Franz GRILLPARZER, *König Ottokars Glück und Ende*, Philipp Reclam jun., Stuttgart 1994.

Překlad usiluje zachovat veršovou formu originálu (nerýmovaný blankvers). Avšak s ohledem na to, že jde o první kompletní překlad do češtiny, usilovali jsme o zachování všech faktografických aspektů původního textu. Proto se místy překlad od formy blankversu odchyluje – v zájmu zachování významových nuancí.

POZNÁMKY K IDENTIFIKACI POSTAV
A ZÁKLADNÍ ÚDAJE K HISTORICKY
DOLOŽENÝM OSOBÁM

PŘEMYSL OTAKAR, český král

Přemysl Otakar II. (asi 1233 – 26. 8. 1278)

Mladší syn českého krále Václava I. a Kunhuty Štaufské. Český král (1253–1278; korunovace 1261), moravský markrabí (1247–1278), rakouský vévoda (1251–1276), štyrský vévoda (v letech 1251–1254 a 1260–1276), vévoda korutanský, pán Kraňska, Vindické marky, Chebu a Pordenone. Po smrti staršího bratra Vladislava (1246) se stal jediným následníkem trůnu. Byl nejvýznamnějším zakladatelem v českých dějinách. Navázal na otcovu činnost a ekonomicky, kulturně i mocensky pozvedl český stát, který se dočasně stal hegemonem střední Evropy.

MARKÉTA RAKOUSKÁ,

vdova po Jindřichu Štaufském, jeho choť

Markéta Babenberská (1205/1210–1266)

Dcera rakouského a štyrského vévody Leopolda VI. a sestra posledního mužského potomka rodu Babenberků Fridricha II. Bojovního. Jejím prvním manželem byl římský král Jindřich (VII.), syn císaře Fridricha II. Svazek, z nějž vzešli dva synové (Jindřich a Fridrich), skončil nešťastně. Markétin muž se vzbouřil proti otci, jenž jej dal uvěznit. Jindřich zemřel v roce 1242 ve vězení, patrně v důsledku pokročilé lepry. Druhé manželství, uzavřené s Přemyslem Otakarem II. v únoru 1252 v Hainburgu na Dunaji, zůstalo bezdětné a v roce 1261 bylo rozloučeno.

BENEŠ Z DĚDIC, MILOTA A ZÁVIŠ, Rožmberkové

Ani jeden z uvedených šlechticů není členem rodu Rožmberků. Vzhledem k obecné známosti rožmberského rodu a k jeho oblíbě v krásné literatuře není tato záměna neobvyklá. Umělcům jednotlivé větve Vítkovců splyvaly a v textech často zaměňovali Vítkovce s Rožmberky.

Beneš z Cvilína (= Lobensteinu, nikoli z Dědic; † 1265)

Člen rodu Benešoviců, syn Voka z Benešova a bratr Miloty z Dědic. Beneš z Cvilína se svým bratrem Ondřejem v roce 1253 ve službách Přemysla Otakara II. úspěšně bránili Opavsko proti uherskému

vpádu. O to překvapivěji působí šlechticovo náhlé obvinění ze spiknutí, uvěznění a smrt v roce 1265 na hradě Veveří.

Milota z Dědic († 1307)

Člen rodu Benešoviců, štyrský zemský hejtman, moravský komorník. V roce 1278 na Moravském poli velel prvnímu šiku Otakarova vojska. Kvůli své roli v prohrané bitvě se stal v českém historickém vědomí zrádcovskou postavou, ačkoli nic nenasvědčuje oprávněnosti takového nařčení. Po osudné bitvě zůstal v blízkosti královského dvora. Kromě zvelebování statků na Moravě zasahovaly Milotovy aktivity i do Čech, kde od svého bratra, biskupa Tobiáše z Bechyně, převzal stavbu hradu Konopiště. Na samém sklonku života věnoval bohatý dar na zvelebení kláštera v Benešově u Prahy, kde byl nakonec pohřben.

Záviš z Falkenštejna († 1290)

Člen rodu pánů z Krumlova, boční větve rodu Vítkovců. Vůdce šlechtické opozice proti králi Otakarovi a významný politik v období po Moravském poli. Byl třikrát ženat. První manželku neznáme jménem. Druhé manželství uzavřel s vdovou po Přemyslu Otakarovi II. Kunhuta Haličskou (1284), s níž měl syna Ješka (Jana). Potřetí se oženil s uherskou princeznou Alžbětou (1287), s níž měl rovněž syna Jana. Záviš zemřel na popravišti pod Hlubokou poté, co byl svými oponenty obviněn ze zrady na králi Václavovi II.

KANCLÉŘ, *olomoucký biskup a králov kancléř*
Bruno ze Schauenburku

Bruno ze Schauenburku (asi 1205–1281)

Šlechtic původem z Dolního Saska, přední rádce Václava I. a Přemysla Otakara II. Svou zakladatelskou a správní aktivitou se výrazně zapsal do dějin Moravy.

BÉLA, *uherský král*

Béla IV. (1206–1270)

Syn Ondřeje II. Uherského a Gertrudy Meranské. Uherský král (1235–1270), jeden z nejvýznamnějších panovníků z dynastie Arpádovců. Urputný protivník Babenberků a Přemyslovců v boji o ovládnutí střední Evropy. Zatímco Fridrich II. Babenberský v boji s Uhry zemřel (1246), českému králi Přemyslu Otakarovi II. se podařilo Bélu porazit ve známé bitvě u Kressenbrunn (1260).

KUNHUTA UHERSKÁ, *jeho unučka*

Kunhuta Haličská (asi 1244–1285)

Dcera mačevského bána Rostislava Haličského a Anny Uherské, vnučka uherského krále Bély IV., neteř uherského krále Štěpána. Druhá manželka Přemysla Otakara II. (1261) a druhá manželka Záviše z Falkenštejna (1284). S českým králem měla celkem šest dětí, z nichž čtyři známe jménem, ale pouze tři se dožily dospělosti. Syn Václav II. se stal českým a polským králem. Dcera Kunhuta proslula jako abatyše kláštera sv. Jiří v Praze, pro který dala zhotovit slavný pasionál, jednu z nejkrásnějších památek české knižní kultury. Dcera Anežka se podle mírových smluv z roku 1276 provdala za Rudolfa II. Habsburského, syna římského krále Rudolfa I. Habsburského.

RUDOLF HABSBURSKÝ

Rudolf I. Habsburský (1218–1291)

Syn Albrechta IV. Habsburského a Hedviky z Kyburgu. Římský král (1273–1291). Zkušný válečník a protřelý politik, který napřel veškerou energii k posílení prestiže svého rodu. Od zvolení za římského krále Rudolf usiloval o císařskou korunovaci, které se mu však nikdy nepodařilo dosáhnout. Byl dvakrát ženatý. S Gertrudou z Hohenbergu (sňatek 1253) a Anežkou Burgundskou (sňatek 1284) zplodil jedenáct dětí, z nichž devět se stalo základem jeho úspěšné dynastické politiky. Šest svých dcer provdal výhradně za krále a příslušníky kurfiřtských rodů. Až k otci zakladateli habsburské dynastie tak sahá efektivní politika, která později vstoupila do dějin pod heslem „Války at vedou jímí, ty, šťastné Rakousko, se zasmubuj“.

ALBRECHT A RUDOLF, jeho synové

Albrecht I. Habsburský (1255–1308)

Nejstarší syn Rudolfa I. Habsburského a Gertrudy z Hohenbergu. Římský král (1298–1308). Albrecht byl podobně jako jeho otec mužem tvrdé ruky, což mu v Říši nezískalo valnou popularitu. Zemřel rukou svého synovce Jana, syna bratra Rudolfa Švábského a české princezny Anežky.

Rudolf II. Švábský (1270–1290)

Syn Rudolfa I. Habsburského a Gertrudy z Hohenbergu. Vévoda švábský. Manžel Otakarovy dcery Anežky zemřel náhle ve věku pouhých dvaceti let při návštěvě Prahy.

FRIEDRICH ZOLLERN, *norimberský purkrabí*

Friedrich V. von Zollern († 1289)

JINDŘICH Z LICHTENŠTEJNA

A SCHENK Z EMERBERKU, *rakouští rytíři*

Jindřich z Lichtenštejna († 1265)

Štýrský zemský sudí a zemský hejtman, který působil ve službách Václava I. a Přemysla Otakara II., od něž získal Mikulov. Po Přemyslově boku bojoval u Kressenbrunnu.

Berthold Schenk z Emerberku

Podle historické tradice jeden z možných vrahů českého krále na Moravském poli. Měl se prý mstít za smrt svého strýce Siegfrieda z Mahrenberku.

STARÝ MERENBERG A SEYFRIED MERENBERG,
štyrští rytíři

(Starý) Siegfried von Mahrenberg

(= Radlje nad Drávou ve Slovinsku; † 1272)

Korutanský a štýrský šlechtic. V roce 1251 společně se svou matkou Geislou založil pod rodovým hradem Mahrenberg ženský dominikánský klášter. Hájil zájmy Gertrudy Babenberské jako

její ministeriál, za což v roce 1263 získal od českým králem sesazené vévodkyně právo volně nakládat se všemi svými majetky a lény náležejícími k vévodství štýrskému. Jako výrazná osobnost v řadách štýrské šlechty se později dostal do konfliktu s Přemyslem Otakarem II., byl zatčen a odvezen do Prahy, kde zemřel ve vězení. Siegfriedův obraz jako mučedníka za štýrskou nezávislost stvořil především autor štýrské *Rymované kroniky* Ottokar aus der Gaal.

Mladý Mahrenberg je smyšlená postava, Siegfried z Mahrenberku zemřel bezdětný. V případě postavy jeho syna Grillparzer patrně vycházel ze zvyklostí šlechtických rodů, a proto ji pojmenoval shodně.

FRIEDRICH PETTAUER

Friedrich von Pettau (= Ptuj ve Slovinsku)

Salcburský ministeriál a štýrský maršálek (1255). V roce 1268 byl Friedrich zapojen do údajného aristokratického spiknutí proti králi Otakarovi a musel se vzdát svých hradů Wurmberg a Schwanberg přičemž hrad Wurmberg byl zbořen.

HERBOTT Z FÜLLENSTEINU

Herbord (Eberhard) z Fulštejna

(= Fulštejn u Bohuova na Bruntálsku; † asi 1288)

Moravský šlechtic, leník olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku. V jeho službách a ve službách českého krále zastával správní a soudní funkce na Moravě a ve Štýrsku.

ORTOLF Z WINDISCHGRÄTZU

Ortolf z Windischgrätzu

(= Windisch-Graetz, dnešní Slovenj Gradec ve Slovinsku)

Rod Windischgrätzů byl známý na území Vindické marky již ve 13. století.

OTAKAR Z HORNKU

Ottokar aus der Gaal (asi 1265–1318/1322)

Autor štyřské *Rymované kroniky*, monumentálního díla v délce téměř sto tisíc veršů.

PALTRAM VATZO, vídeňský purkmistr

Paltram Vatzó (asi 1220–1288)

Vídeňský purkmistr, dlouholetý oddaný služebník Babenberků, později i Přemysla Otakara II. Náležel ke starému vídeňskému rytířskému rodu, který působil ve správě města. Byl významným donátorem církevních institucí. V roce 1287 podnikl cestu do Svaté země. Zemřel v Akkonu v Palestině.